

Universiteit Utrecht

SOCIOLOGY: CONTEMPORARY SOCIAL PROBLEMS

MASTER THESIS

ONBEPERKT SPREEKRECHT TER TERECHTZITTING

Een kwalitatief onderzoek naar de ervaringen met de uitbreiding van het
slachtofferspreekrecht

Lotte Boersen | 4191897 | l.m.boersen@students.uu.nl

Universiteit Utrecht | 2017-2018

Thesisbegeleider: Dr. Joris Beijers

Tweede lezer: Drs. Joram Pach

29 juni 2018

“Slachtoffers vonden het op zich altijd mooi dat ze iets mochten zeggen tijdens een rechtszaak, maar het is ook maar een heel klein moment in het proces waar zij misschien wel twee of drie jaar in zitten. En dan hebben zij nu ook even de tijd om tien minuten wat te zeggen. En dan mogen ze het hebben over de gevolgen terwijl zij ook heel veel gedachtes hebben over wat er allemaal zou moeten gebeuren met zo’n verdachte. Het geeft mensen nu met de uitbreiding wel echt een meer status gevoel in het proces dan het eerst was.” – Casemanager Slachtofferhulp Nederland

Voorwoord

Beste lezer,

In september bekeek ik op RTL XL het programma ‘spreekrecht’. In dit programma kwamen slachtoffers aan het woord, die hun spreekrecht gebruikten in de rechtszaal. Na het bekijken van dit programma had ik nog meer begrip voor het belang dat er is of zou moeten zijn om slachtoffers hun verhaal te laten vertellen. Zelf ben ik van mening dat er (nog) meer aandacht zou dienen te zijn voor de positie van slachtoffers. In het kader van mijn afstudeerstage voor de master *Sociology: Contemporary Social Problems* heb ik daarom gekozen voor een stage bij het Ministerie van Justitie en Veiligheid, directie beschermen, aanpakken en voorkomen.

Vervolgens ben ik in februari begonnen aan mijn masterthesis ‘het onbeperkt spreekrecht ter terechtzitting’. Na vijf leerzame maanden ben ik trots op het eindresultaat van deze thesis. Graag wil ik mijn begeleider Joris Beijers bedanken voor zijn begeleiding en constructieve feedback. Zijn begeleiding vanuit de Universiteit Utrecht heeft een belangrijke bijdrage geleverd aan een succesvolle afronding van deze thesis. Daarnaast wil ik mijn stagebegeleider Richard van der Zand bedanken voor zijn betrokkenheid en begeleiding vanuit het Ministerie van Justitie en Veiligheid. Ten slotte wil ik alle personen bedanken die mij hebben geholpen bij de uitvoering van het onderzoek en de respondenten die hebben mee gewerkt aan dit onderzoek.

Ik wens u veel leesplezier.

Lotte Boersen
Den Haag, 28 juni 2018

Samenvatting

De positie van het slachtoffer is geruime tijd onderbelicht geweest in het strafproces. De rechtspositie is sinds de jaren tachtig echter op tal van punten versterkt. Hierdoor heeft het slachtoffer een meer erkende positie in het strafproces gekregen en is de aandacht voor het slachtoffer als procesdeelnemer groter geworden. Als gevolg zijn er mogelijkheden gekomen voor de benadeelde partij voor een voeging in het strafproces en werden er enkele processuele rechten toegekend aan het slachtoffer. Een voorbeeld hiervan is het in 2005 ingevoerde recht om te spreken ter terechtzitting voor slachtoffers van ernstige misdrijven. Slachtoffers dienden zich destijds in hun spreekrecht te beperken tot de gevolgen van het misdrijf. In de praktijk vond een deel van de slachtoffers deze reikwijdte van het spreekrecht echter te beperkt. Sinds 1 juli 2016 hebben slachtoffers daarom het recht om onbeperkt te spreken in de rechtszaal. Dit betekent dat slachtoffers zich hedendaags mede mogen uiten over de mogelijke bewezenverklaring, het strafbare feit, de schuld van de verdachte(n) en de strafmaat.

Een dergelijke uitbreiding van het spreekrecht heeft echter verscheidene gevolgen voor slachtoffers. Diverse betrokken actoren hebben zich zowel negatief als positief uitgesproken over de uitkomsten voor slachtoffers. Enerzijds werd gesproken over het voorzien in de behoefte van slachtoffers, en anderzijds werd gesproken over valse hoop en secundaire victimisatie. Onderhavig onderzoek bekijkt of de huidige invulling van de wet in de praktijk de beoogde werking heeft voor slachtoffers. Door middel van semigestructureerde interviews met diverse actoren en observaties ter terechtzitting is getracht om de (on)bedoelde gevolgen van de uitbreiding van het spreekrecht in beeld te brengen.

Uit de bevindingen blijkt allereerst dat in de praktijk geringe verschillen zichtbaar zijn ten opzichte van de beperkte vorm van het spreekrecht. Desondanks heeft de uitbreiding van het spreekrecht een aantal positieve ontwikkelingen gehad voor slachtoffers. Slachtoffers voelen zich vandaag de dag meer gehoord en meer serieus genomen in het strafproces. De bejegening ter zitting is daarnaast de afgelopen jaren positief ontwikkeld. Hieruit blijkt dat het herstel van de emotionele impact naar aanleiding van het slachtofferspreekrecht voornamelijk gezien wordt in termen van procedurele rechtvaardigheid

Daarnaast blijkt uit de bevindingen dat voorbereiding van groot belang is om de verwachtingen van slachtoffers goed te managen en om slachtoffers volledig te informeren over het onbeperkt spreken. Er wordt verondersteld dat wanneer alle betrokken partijen aanwezig zijn in de voorbereiding op het spreekrecht, het spreekrecht een goede rol kan innemen in het strafproces. Het is echter opmerkelijk dat een landelijke implementatie van het

onbeperkt spreekrecht grote verschillen in de praktijk tot gevolg heeft. De werking van het spreekrecht is mede afhankelijk van de mate van voorbereiding van verschillende belangenbehartigers en van een verschillende bejegening per rechtbank. Hierdoor verschilt het per slachtoffer hoe het spreekrecht tot uiting komt.

Inhoudsopgave

1. Introductie	9
1.1. Inleiding.....	9
1.2. Onderzoeksvragen.....	12
1.3. Leeswijzer.....	13
2. Context	14
2.1. Ontwikkelingen Wet Spreekrecht.....	14
2.1.1. Invoering spreekrecht.....	14
2.1.2. Uitbreiding spreekgerechtigden.....	15
2.1.3. Uitbreiding spreekrecht.....	15
2.2. Veranderende definitie slachtoffer.....	16
2.3. Doelgroep onbeperkt spreekrecht.....	16
2.4. Doel uitbreiding spreekrecht.....	17
2.5. Actoren.....	17
2.5.1. Slachtofferhulp Nederland.....	18
2.5.2. Het Openbaar Ministerie.....	18
2.5.3. Slachtofferadvocaten.....	19
2.5.4. Rechtspraak.....	19
2.5.5. Strafrechtadvocaten (NOvA).....	19
3. Theoretisch kader	21
3.1. Algemene introductie.....	21
3.2. Bevorderen herstel emotionele impact.....	22
3.2.1. Vermindering angst- en woedegevoelens.....	23
3.2.2. Verbetering percepties van rechtvaardigheid.....	25
3.2.3. Conclusie bevorderen herstel emotionele impact.....	29
3.3. Belemmeren herstel emotionele impact.....	30
3.3.1. Incorrecte bejegening.....	31
3.3.2. Verhoor als getuige.....	31
3.3.3. Informeren en verwachttingsmanagement.....	32

3.3.4.	Conclusie belemmeren herstel emotionele impact.....	33
3.4.	Heterogene slachtofferbehoefte.....	33
3.5.	Conclusie	34
4.	Methodologie	36
4.1.	Methodologisch design	36
4.1.1.	Semigestructureerde interviews.....	36
4.1.2.	Observaties in de rechtszaal	39
4.2.	Betrouwbaarheid en validiteit	40
4.3.	Ethische overwegingen	41
4.4.	Analysemethode.....	41
5.	Resultaten interviews	43
5.1.	De verruiming van het spreekrecht.....	43
5.2.	Bevordering herstel emotionele impact	48
5.2.1.	Vermindering angst- en woedegevoelens	49
5.2.2.	Procedurale rechtvaardigheid	50
5.3.	Belemmering herstel emotionele impact	56
5.3.1.	Incorrecte bejegening	58
5.3.2.	Verhoor als getuige	59
5.3.3.	Informereren en verwachtingsmanagement	60
5.4.	Heterogene slachtofferbehoefte.....	62
5.5.	Doel uitbreiding van het spreekrecht.....	64
5.6.	Samenvatting analyse.....	65
6.	Resultaten observaties ter zitting	65
6.1.	Structuur van de zitting	66
6.2.	Inhoud slachtofferverklaring	66
6.3.	Slachtofferbejegening ter zitting	67
6.4.	Toestand van het slachtoffer	67
6.5.	Conclusie observaties ter zitting.....	68
7.	Conclusie en discussie	68

7.1.	Inleiding	68
7.2.	Argumenten uitbreiding spreekrecht	68
7.3.	Gevolgen uitbreiding spreekrecht.....	69
7.3.1.	Bedoelde gevolgen uitbreiding spreekrecht.....	70
7.3.2.	Onbedoelde gevolgen uitbreiding spreekrecht.....	71
7.5.	Discussie	72
8.	Aanbevelingen voor beleid	74
8.1.	Inleiding	74
8.2.	Advies 1: Bevordering bejegening in de rechtszaal.....	74
8.3.	Advies 2: Richtlijn gesprek met officier van justitie	75
8.4.	Advies 3: Uitbreiden van de kennis.....	76
	Referenties.....	78
	Appendix 1. Overzicht respondentengroep.....	84
	Appendix 2. Topiclijst en indicatoren.....	85
	Appendix 3. Observaties ter terechtzitting	88
	Appendix 4. Checklist observaties ter terechtzitting.....	89
	Appendix 5. Codeboom	92

1. Introductie

In dit eerste hoofdstuk wordt het onderwerp van deze thesis geïntroduceerd. Allereerst wordt in paragraaf 1.1 een algemene inleiding op de uitbreiding van het spreekrecht gegeven, met aansluitend de maatschappelijke relevantie, de wetenschappelijke relevantie en het doel van onderhavig onderzoek. In paragraaf 1.2 worden vervolgens de centrale onderzoeksvragen gepresenteerd en tot slot volgt in paragraaf 1.3 een beschrijving van de opbouw van dit onderzoek.

1.1. Inleiding

Gedurende geruime tijd heeft de positie van een verdachte centraal gestaan in het Nederlands strafrecht (Groenhuijsen, 2001). In een tijdsbestek van nauwelijks twintig jaar is het strafprocesrecht echter ingrijpend aangepast (Kooijmans, 2011). In de afgelopen twintig jaar zijn omvangrijke stappen ondernomen ter versteking van de positie van slachtoffers en nabestaanden. De hoedanigheden waarin slachtoffers of diens nabestaanden een rol spelen in het strafproces zijn verruimd. Een grote stap is de inwerkingtreding van de *Wet versterking positie slachtoffers* op 1 januari 2011 (Leferink, 2012). Sinds de invoering van deze wet kent het Wetboek van Strafvordering (WvSv) een slachtoffertitel. Slachtoffers en nabestaanden hebben vandaag de dag het recht om gehoord te worden, zowel in de hoedanigheid als getuige als in de hoedanigheid van slachtoffer (Kooijmans, 2011). Als gevolg wordt het slachtoffer erkend als een zelfstandige actor in de strafrechtelijke procedure.

Sinds 1 januari 2005 hebben slachtoffers van ernstige misdrijven het recht om te spreken in de rechtszaal (Donner, 2005). Slachtoffers dienden zich hierbij te beperken tot ‘de gevolgen van het strafbare feit’ (Verdonk, 2004). Een evaluatierapport over het spreekrecht wees echter uit dat de helft van de slachtoffers deze reikwijdte van het spreekrecht te beperkt vond (Lens, Pemberton & Groenhuijsen, 2010). De genoegdoening van slachtoffers was hoger geweest indien zij zich hadden kunnen uitspreken over de strafmaat en de feiten van het misdrijf. Sinds 1 juli 2016 hebben slachtoffers en nabestaanden daarom het recht om onbeperkt te spreken in de rechtszaal (Van der Steur, 2016). Dit betekent dat slachtoffers en nabestaanden zich hedendaags mede mogen uiten over de mogelijke bewezenverklaring, het strafbare feit, de schuld van de verdachte(n) en de strafmaat (Kool, 2014). Hiermee werd gepoogd de positie van slachtoffers en nabestaanden van ernstige misdrijven tijdens de strafrechtelijke procedure opnieuw te versterken (Van der Steur, 2016).

De positie van slachtoffers is versterkt wegens het belang dat daaraan maatschappelijk en politiek wordt gehecht (Leferink, 2012). In de literatuur worden twee belangrijke maatschappelijke ontwikkelingen genoemd die de toegenomen aandacht voor het slachtoffer hebben bevorderd (Ministerie van Veiligheid en Justitie, 2013). Ten eerste de emancipatie van vrouwen, waarbij de aandacht is gegroeid voor vrouwelijke slachtoffers met bijvoorbeeld de oprichting van *blijf van mijn lijf* huizen. Ten tweede wordt de algehele toename van criminaliteit genoemd, waardoor grotere groepen burgers in de slachtofferpositie terechtkomen. Als gevolg nam de roep vanuit de maatschappij toe om aandacht te hebben voor de positie van slachtoffers in het strafproces. Bovendien zijn sinds de Amsterdamse zedenzaak¹ in 2010 de rechten van slachtoffers omtrent het spreekrecht almaar prominenter in het publieke en politieke debat aan het licht gekomen. Slachtoffers willen gehoord worden en daar werd gehoor aan gegeven met de invoering van het onbeperkt spreekrecht (Van de Steur, 2016).

Een dergelijke uitbreiding van het spreekrecht op 1 juli 2016 heeft echter verscheidene gevolgen voor slachtoffers of diens nabestaanden. Diverse betrokken actoren hebben zich zowel negatief als positief uitgesproken over de uitkomsten voor slachtoffers. Enerzijds werd gesproken over het voorzien in de behoefte van slachtoffers, en anderzijds werd gesproken over valse hoop en secundaire victimisatie (Van Dijk, 2009). Slachtofferhulp Nederland (SHN) veronderstelt dat de uitbreiding van het spreekrecht bijdraagt aan de behoefte van een grote groep slachtoffers en diens nabestaanden, die hierdoor een sterkere positie krijgen in de rechtszaal (Slachtofferhulp Nederland, 2016). De orde van Nederlandse advocaten (NOvA) had zich daarentegen minder enthousiast uitgesproken over de uitbreiding van het spreekrecht (Adviescommissie Strafrecht, 2013). De NOvA veronderstelt dat als slachtoffers in het slachtofferspreekrecht onwaarheden aandraagen of nieuwe feiten inbrengen de kans op een beëdiging als getuige groter wordt. Bovendien worden slachtoffers mogelijk emotioneel zwaarder belast of ontstaat er enige teleurstelling wanneer de door de rechter opgelegde straf afwijkt van de door het slachtoffer gewenste straf. Hierdoor kunnen slachtoffers of nabestaanden zich na een deelname aan het onbeperkt spreekrecht opnieuw slachtoffer voelen (secundaire victimisatie). Dientengevolge zou het leed dat slachtoffers of nabestaanden hebben ondervonden door het misdrijf vergroot kunnen worden. Hiermee wordt, aldus de NOvA, het

¹ De Amsterdamse zedenzaak is in december 2010 aan het licht gekomen (Korver, 2012). Het betreft een omvangrijk zedendelict waarbij seksueel misbruik plaatsvond op verschillende kinderdagverblijven in Amsterdam. In de Amsterdamse zedenzaak is het spreekrecht van ouders van misbruikslachtoffers herhaaldelijk onderwerp van discussie geweest. De slachtoffers in de zedenzaak waren te jong om zelf het spreekrecht uit te oefenen. De rechtbank heeft uiteindelijk het recht om te spreken aan de ouders van misbruikslachtoffers toegekend.

tegenovergestelde resultaat bereikt met de uitbreiding van het spreekrecht (Redactie MR, 2015).

In de wetenschappelijke literatuur is in beperkte mate onderzoek gedaan naar de gevolgen van het spreekrecht voor slachtoffers. Bovendien gaat eerder onderzoek dikwijls over de beperkte vorm van het spreekrecht. In het buitenland is eerder vergelijkbaar onderzoek gedaan naar een uitgebreide vorm van het spreekrecht. Dit betreft echter een ietwat andere invulling dan het onbeperkt spreekrecht in Nederland. Onderhavig onderzoek zal voortbouwen op een evaluatierapport over de gevolgen van het beperkte spreekrecht in Nederland. Lens, Pemberton en Groenhuijsen (2010) hebben een evaluatieonderzoek uitgevoerd naar de beperkte vorm van het spreekrecht. Uit de empirische bevindingen van dit onderzoek blijkt dat het spreekrecht bijdraagt aan de emotionele verwerking van slachtoffers. Deelnemende slachtoffers opperen dat de mondelinge verklaring bijdraagt aan de erkenning van de situatie, waarin zij onvrijwillig als gevolg van het misdrijf in terecht zijn gekomen. In dit onderzoek worden beperkte indicaties van afname van stress, woede en angst waargenomen. Opmerkelijk is dat ditzelfde onderzoek constateert dat deelnemende slachtoffers meer posttraumatische stress en meer angst- en woedegevoelens rapporteerden dan niet-deelnemers. Deelnemende slachtoffers bezien de verwerking van het misdrijf mogelijk in andere termen. Uit twee onderzoeken van Pemberton (2005; 2012) blijkt bijvoorbeeld dat deelnemende slachtoffers een verhoogd niveau van procedurele rechtvaardigheid ervaren. Slachtoffers willen hoofdzakelijk participeren om 'hun stem te laten horen'. De Keijser en Malsch (2002) veronderstelden voorafgaand de implementatie van de Wet Spreekrecht dat er een reëel risico bestond op secundaire victimisatie (hertraumatisering) bij deelnemende slachtoffers. Lens, Pemberton en Groenhuijsen (2010) vonden echter geen bewijs voor deze gedachtegang. De aanvankelijke vrees voor secundaire victimisatie lijkt zodoende ongegrond.

Het effect van het spreekrecht op slachtoffers blijkt een gecompliceerd vraagstuk. Op basis van voorgaand onderzoek is het onduidelijk in welke mate het spreekrecht een herstel van de emotionele schade voor deelnemende slachtoffers bewerkstelligt. Tevens is met de verruiming van het spreekrecht de vrees voor secundaire victimisatie opnieuw geuit. Het bestaande onderzoek levert inzicht in de effecten van de beperkte vorm van het spreekrecht. De uitbreiding van het spreekrecht op 1 juli 2016 leidt echter tot diverse veranderingen wat mogelijk een andere werking heeft op slachtoffers. Er bestaat zodoende een lacune in de wetenschappelijke literatuur na de uitbreiding van het spreekrecht. In het licht van het onbeperkt spreekrecht is het daarom relevant om meer inzicht te verkrijgen in hoe het slachtofferspreekrecht vandaag de dag in de praktijk werkt en welke effecten dit bij het

slachtoffer teweegbrengt. Het is immers belangrijk om de onbedoelde gevolgen in te perken en de bedoelde gevolgen werkelijk tot uiting te laten komen.

Kortom, in dit onderzoek wordt getracht in beeld te brengen hoe de uitbreiding van het spreekrecht in de praktijk voor slachtoffers werkt. Tot op heden is het onbeperkt spreekrecht niet geëvalueerd en het is zodoende onbekend in hoeverre deze wet het beoogde effect heeft. Bovendien draagt dit onderzoek bij aan een uitbreiding van de kennis over de uitkomsten van het spreekrecht voor slachtoffers.

1.2. Onderzoeksvragen

Het primaire doel van deze thesis wordt behaald bij het beantwoorden van de navolgende onderzoeksvragen; twee beschrijvende vragen, een verklarende vraag en een beleidsvraag. De beschrijvende vragen bieden achtergrondinformatie over de aanloop naar het onbeperkte spreekrecht en bieden tevens inzicht in de standpunten van verschillende actoren ten aanzien van de uitbreiding van het spreekrecht. De beschrijvende vragen luiden als volgt: *‘Wat waren de doelstellingen bij het invoeren van onbeperkt spreekrecht op 1 juli 2016?’* en *‘Wat waren de belangrijkste argumenten voor het wel/niet invoeren van onbeperkt spreekrecht?’*

Ritchie, Lewis, McNaughton and Ormston (2013) veronderstellen dat het inzicht in verschillende standpunten een effectief onderzoeksinstrument is. Het biedt echter nog niet voldoende ruimte om zicht te hebben op hoe het beleid in de praktijk werkt. Om te bepalen of het onbeperkt spreekrecht in de huidige praktijk het beoogde effect heeft wordt de volgende verklarende vraag in acht genomen: *‘Wat zijn de (on)bedoelde gevolgen van het onbeperkt spreekrecht voor slachtoffers?’*

De antwoorden op de verklarende vraag bieden aanknopingspunten voor concreet beleid. Voor een beleidsadviesvraag is het van belang om de sociaalwetenschappelijke kennis over het onderwerp te overwegen, en dat te vergelijken met de huidige uitvoering van het beleid. Vervolgens dient dit vertaald te worden in een advies voor de betrokken partijen in de praktijk, in dit onderzoek Slachtofferhulp Nederland, de (slachtoffer)advocatuur, het Openbaar Ministerie en de rechtsspraak. De beleidsvraag luidt als volgt: *‘Welk beleid dient er aanbevolen te worden voor een optimaal gebruik van het onbeperkt spreekrecht?’*

De positie van slachtoffers ter terechtzitting dient met de uitbreiding van het spreekrecht versterkt te worden. Dit onderzoek bekijkt of de huidige invulling van de wet in de praktijk mede de beoogde werking heeft voor slachtoffers. Onder de bedoelde gevolgen worden daarom aspecten geschaard die bijdragen aan het behalen van het beoogde resultaat voor slachtoffers, te weten: een begin van herstel van de emotionele schade. Erkenning, afname angst- en woede

gevoelens, rechtvaardigheid, en adequate begeleiding zijn kernbegrippen die kunnen behoren tot de bedoelde gevolgen van het onbeperkt spreekrecht voor slachtoffers. In de praktijk kunnen echter ook onvoorziene situaties optreden. Onder onbedoelde gevolgen worden daarom aspecten geschaard die niet bijdragen aan het behalen van het beoogde resultaat voor slachtoffers. Secundaire victimisatie, incorrecte bejegening, gehoor als getuige en incorrecte informatieverstopping zijn kernbegrippen die behoren tot de onbedoelde gevolgen van het onbeperkt spreekrecht voor slachtoffers. Deze aspecten worden onderzocht door het interviewen van verschillende actoren, zoals slachtoffers, medewerkers van Slachtofferhulp Nederland, slachtofferadvocaten, officieren van justitie, rechters en advocaten van verdachten, en door observaties te verrichten in de rechtszaal. De combinatie van interviews en observaties dient om verdiepende informatie te verkrijgen omtrent de ervaringen van verschillende actoren met de uitbreiding van het spreekrecht in de praktijk. De observaties bieden aanvullende informatie omtrent hetgeen in de interviews naar voren komt. Met behulp van directe waarnemingen van gedragingen in de rechtbank worden resultaten verkregen die overeenkomen met de alledaagse praktijk.

1.3. Leeswijzer

In dit eerste hoofdstuk zijn de aanleiding, maatschappelijke en wetenschappelijke relevantie, doelstelling en onderzoeksvragen van huidig onderzoek uiteengezet. Hoofdstuk twee gaat in op de ontwikkelingen van de Wet Spreekrecht en geeft een toelichting op de standpunten van verschillende actoren ten aanzien van de uitbreiding van het spreekrecht. Hoofdstuk drie gaat in op mechanismen die verklaren waarom slachtoffers middels een slachtofferverklaring wel of niet in staat zijn om de emotionele impact te kunnen verwerken. Vervolgens wordt in hoofdstuk vier de methodologie besproken. In hoofdstuk vijf worden de resultaten van de semigestructureerde interviews gepresenteerd en in hoofdstuk zes worden de resultaten van de observaties ter zitting getoond. Hoofdstuk zeven bestaat uit de conclusie en discussie en tot slot volgt in hoofdstuk acht een beleidsadvies.

2. Context

Om de gevolgen van de uitbreiding van het spreekrecht in kaart te brengen wordt in dit hoofdstuk eerst ingezoomd op de achtergrondinformatie van de Wet Spreekrecht. Allereerst wordt in paragraaf 2.1 een toelichting gegeven op de ontwikkelingen van de Wet Spreekrecht. Daarna wordt in paragraaf 2.2 een omschrijving van de definitie van slachtoffers gegeven, wordt in paragraaf 2.3 toegelicht wie behoort tot de doelgroep van spreekgerechtigden en vervolgens wordt in paragraaf 2.4 het doel van de Wet Spreekrecht besproken. Tot slot worden in paragraaf 2.5 de standpunten van betrokken actoren ten aanzien van de uitbreiding van het spreekrecht uiteengezet.

2.1. Ontwikkelingen Wet Spreekrecht

In het strafrecht is de rol van het slachtoffer geruime tijd onderbelicht geweest (Kool & Moerings, 2003). Het strafproces is van oudsher immers een gang van zaken tussen dader en overheid. De rechtspositie van slachtoffers is sinds de jaren tachtig echter op tal van punten versterkt (Lens, Pemberton & Groenhuijsen, 2010). Hierdoor heeft het slachtoffer een meer erkende positie in het strafproces gekregen en is de aandacht voor het slachtoffer als procesdeelnemer groter geworden. Als gevolg zijn er mogelijkheden gekomen voor de benadeelde partij voor een voeging in het strafproces en werden er enkele processuele rechten toegekend aan de benadeelde partij. Een voorbeeld hiervan is het recht om te spreken ter terechtzitting. Hieronder worden kort de ontwikkelingen voorafgaand aan de verruiming van het spreekrecht op 1 juli 2016 besproken.

2.1.1. Invoering spreekrecht

In Nederland werd op 1 januari 2005 het wettelijk spreekrecht voor slachtoffers en nabestaanden ingevoerd (Donner, 2005). Deze wet geeft slachtoffers of diens nabestaanden van ernstige delicten het recht om te spreken op de openbare terechtzitting. Hiermee werd voldaan aan de behoefte om de opvattingen en zorgen van slachtoffers ten aanzien van het misdrijf te horen op de daartoe geschikte momenten in de procedure (Langemeijer, 2010).

Het spreekrecht was destijds strikt afgebakend en enkel een beperkte kring van mensen had het recht om te spreken ter terechtzitting (Verdonk, 2004). Slachtoffers mochten uitsluitend spreken over de gevolgen die het gepleegde misdrijf bij hen teweeg had gebracht. Het primaire doel voor slachtoffers betrof het bevorderen van herstel van de emotionele schade. In de Memorie van Toelichting werden hiervoor diverse redenen genoemd, zoals de erkenning van de situatie, en het gevoel serieus genomen te worden (Kamerstukken II, 2004/05, 30 143, nr.

3). De mondelinge verklaring zou bijdragen aan een gedeeltelijke of gehele verwerking van het leed dat veroorzaakt is door het misdrijf.

2.1.2. Uitbreiding spreekgerechtigden

De kring van spreekgerechtigden werd per 1 september 2012 uitgebreid naar aanleiding van de inmiddels opgedane ervaringen in de praktijk (Teeven, 2012). Uit een evaluatierapport van Pemberton, Lens en Groenhuijsen (2010) bleek dat slachtoffers de strikte beperking tot één nabestaande die het spreekrecht mag uitoefenen, in de praktijk als knellend ervaren. Slachtoffers stelden het wenselijk opdat de stem van het slachtoffer bij diens afwezigheid ter terechtzitting beter gehoord kon worden (Teeven, 2012). Als gevolg werd besloten om meer betrokkenen rond het slachtoffer spreekrecht toe te kennen. Het aantal spreekgerechtigden ter terechtzitting werd daarom uitgebreid naar drie nabestaanden. De mogelijkheid tot vertegenwoordiging werd eveneens toegevoegd. Als gevolg kunnen spreekgerechtigden zich laten vertegenwoordigen door een raadsman indien zij geestelijk of fysiek niet in staat zijn het woord te voeren.

2.1.3. Uitbreiding spreekrecht

Ter versterking van de positie van slachtoffers of diens nabestaanden tijdens het strafproces werd op 1 juli 2016 het spreekrecht uitgebreid (Van der Steur, 2016). Deze uitbreiding voorziet slachtoffers en nabestaanden in de mogelijkheid om ter terechtzitting mede te spreken over de mogelijke bewezenverklaring, het strafbare feit, de schuld van de verdachte(n) en de strafmaat. Uit het evaluatierapport van het spreekrecht blijkt namelijk dat slachtoffers in mindere mate gebruik maakten van het beperkte spreekrecht (Lens, Pemberton & Groenhuijsen, 2010). De reden hiervoor betrof de strikte afbakening van deze vorm van het spreekrecht. Een gedeelte van de slachtoffers gaf aan dat de voldoening hoger was geweest indien zij zich ook hadden mogen uiten over de strafmaat en de feiten van het misdrijf, of de uitkomst van de zaak hadden kunnen beïnvloeden. In de praktijk bleek er behoefte te zijn aan het onbeperkt spreken ter terechtzitting. De invoering van het onbeperkt spreekrecht geeft gehoor aan deze behoefte van slachtoffers. De uitbreiding van het spreekrecht heft immers de beperking op dat slachtoffers slechts mogen spreken over de gevolgen van het delict.

2.2. Veranderende definitie slachtoffer

De definitie van slachtoffers is in de loop der jaren veranderd en aangescherpt. In de wet wordt de definitie van het slachtoffer als volgt beschreven: *“Degene die als rechtstreeks gevolg van een strafbaar feit vermogensschade of ander nadeel heeft ondervonden. Met het slachtoffer wordt gelijkgesteld de rechtspersoon die als rechtstreeks gevolg van een strafbaar feit vermogensschade of ander nadeel heeft ondervonden”* (art. 51a lid 1a Sv). De groep personen die als slachtoffer wordt aangemerkt, is per 1 april 2017 verruimd (Candido, Hoendervoogt, Laatsch, Van Dam & Gest, 2017). Als gevolg hiervan wordt de nabestaande van het slachtoffer mede aangemerkt als slachtoffer. De nabestaande wordt gedefinieerd als: *“Familieleden van een persoon wiens overlijden rechtstreeks veroorzaakt is door een strafbaar feit”* (art. 51a lid 1a Sv). Slachtoffers en nabestaanden worden in het vervolg van dit onderzoek gezamenlijk aangeduid onder de noemer ‘slachtoffers’.

2.3. Doelgroep onbeperkt spreekrecht

Voordat onderzocht wordt welke (on)bedoelde gevolgen het uitgebreide slachtofferspreekrecht heeft, is het van belang om te bepalen wie spreekgerechtigd is in Nederland. Op deze manier wordt bepaald voor wie de (on)bedoelde gevolgen van het spreekrecht van kracht zijn. Het spreekrecht geldt slechts voor misdrijven waarop naar de wettelijke omschrijving een gevangenisstraf van acht jaar of meer is gesteld of één der met name genoemde delicten in de wet (art. 51e lid 1 Sv). Uitsluitend slachtoffers en nabestaanden van zwaardere delicten hebben daarom het recht om te spreken ter terechtzitting. Spreekgerechtigd is: (1) het slachtoffer (art. 51e lid 2 Sv); (2) de vader en moeder van een minderjarig slachtoffer (art. 51e lid 3 Sv); (3) een persoon die een slachtoffer als bijbehorende tot het gezin opvoed en in een persoonlijke betrekking tot het kind staat (art. 51e lid 3 Sv); (4) een minderjarige die de leeftijd van twaalf jaar heeft bereikt en in staat wordt geacht tot het spreken ter zitting (art. 51e lid 5 Sv) en (5) een wettelijk vertegenwoordiger wanneer een minderjarige de leeftijd van twaalf jaren nog niet heeft bereikt of niet in staat wordt geacht tot het spreken ter zitting (art. 51e lid 6 Sv). Tot de groep ‘slachtoffers’ behoren, zoals eerder benoemd, eveneens de nabestaanden van slachtoffers. Spreekgerechtigd is daarom ook: (1) de echtgenoot; (2) de geregistreerde partner; (3) een ander levensgezel; (4) een bloedverwant in de rechte lijn; (5) een persoon in de zijlijn tot en met de vierde graad en (5) een persoon die afhankelijk is van het slachtoffer (art. 51a lid 1b Sv jo. art 51e lid 7 Sv). Het spreekrecht van bloedverwanten is beperkt tot drie spreekgerechtigden (art. 51e lid 4 Sv).

2.4. Doel uitbreiding spreekrecht

Dit onderzoek biedt inzicht in de werking van de uitbreiding van het slachtofferspreekrecht. Het is daarom van belang om te bekijken of de beoogde doelen van de Wet Spreekrecht in de praktijk behaald zijn. De doelstellingen van deze wet worden in deze paragraaf nader toegelicht. De invoering van het spreekrecht ter terechtzitting dient vier functies te voltooien, respectievelijk: (1) het vergroten van de zichtbaarheid van het slachtoffer en het herstellen van het geschonden vertrouwen in de rechtsorde; (2) het voorzien van informatie aan de strafrechtelijke autoriteiten; (3) het voorkomen van recidive en (4) het herstel van de emotionele schade bij het slachtoffer (Kamerstukken II, 2004/05, 30 143, nr. 3). Slachtoffers verkregen het recht om zich ten overstaan van de strafrechtelijke autoriteiten uit te spreken over de gevolgen die het misdrijf voor hen teweeg heeft gebracht. Het primaire doel voor slachtoffers betrof het herstel van geschonden vertrouwen in de rechtsorde (Dittrich, 2001). Het spreekrecht beoogde dan te leiden tot een gevoel van procedurele rechtvaardigheid. Dit leidt eveneens tot de erkenning als belanghebbende in het strafproces. De uitbreiding van het spreekrecht dient evenzeer toe te komen aan de doelen die gesteld zijn bij de beperkte vorm van het spreekrecht.

Lens, Pemberton en Groenhuijsen (2010) suggereren dat de uitbreiding van het spreekrecht verder tegemoet dient te komen aan een duidelijk gebleken behoefte van slachtoffers die niet beperkt willen worden in het spreken ter terechtzitting. In de Memorie van Toelichting staat dat de positie van slachtoffers in het strafproces met de uitbreiding van het spreekrecht versterkt beoogd te worden (Kamerstukken II, 2014/15, 34 082, nr. 3). Het beoogde doel van de uitbreiding betreft zodoende het versterken van de positie van het slachtoffer tijdens het strafproces.

2.5. Actoren

In de praktijk oefenen diverse partijen druk uit op de werking van het spreekrecht ter terechtzitting voor slachtoffers. Medewerkers van Slachtofferhulp Nederland, slachtofferadvocaten, officieren van justitie, rechters en advocaten van verdachten hebben invloed op de manier waarop het spreekrecht ter zitting voor slachtoffers verloopt (Candido et al., 2017). Voorafgaand aan de verruiming van het spreekrecht vond, zoals eerder gesteld, enige discussie plaats over de voor- en nadelen van de uitbreiding van het spreekrecht voor slachtoffers. Hieronder worden de standpunten van de desbetreffende actoren nader toegelicht. In tabel 1 wordt tot slot een overzicht getoond van alle standpunten in één tabel.

2.5.1. Slachtofferhulp Nederland

Allereerst speelt Slachtofferhulp Nederland een belangrijke rol bij de uitvoering van het slachtofferspreekrecht ter terechtzitting (Candido et al., 2017). Slachtoffers hebben gedurende het gehele strafproces recht op ondersteuning van Slachtofferhulp Nederland (Leferink, 2012). Deze ondersteuning uit zich bijvoorbeeld in informatieverstrekking over de rechtszitting en de setting waarin deze plaatsvindt, hulp bij het opstellen en onderbouwen van de schadevordering, en bij het opstellen van een schriftelijke slachtofferverklaring, alsmede de voorbereiding op het spreken ter zitting. Een medewerker (casemanager of juridisch medewerker) van Slachtofferhulp Nederland begeleidt, indien gewenst, het slachtoffer naar zitting of treedt op als gevolmachtigde om bijvoorbeeld de schadevordering toe te lichten.

Slachtofferhulp Nederland zag veel voordelen in de uitbreiding van het spreekrecht (Crielaars, 2013). In een brief verkondigen zij dat uit eerder onderzoek niet is gebleken dat het spreken ter zitting leidt tot secundaire victimisatie. De implementatie van het onbeperkt spreekrecht zal de positie van slachtoffers versterken en bovendien wordt met de uitbreiding voorzien in de behoeften van slachtoffers om mede te spreken over de strafmaat en de bewijsvoering. Slachtofferhulp Nederland benadrukt echter dat slachtoffers behoed dienen te worden voor hoge verwachtingen en voor de mogelijkheid dat het zij beëdigd kunnen worden als getuige.

2.5.2. Het Openbaar Ministerie

Vervolgens oefent het Openbaar Ministerie (OM) druk uit op de werking van het spreekrecht voor slachtoffers (Openbaar Ministerie, z.d.). De officier van justitie draagt zorg voor een correcte bejegening van het slachtoffer (art. 51aa lid 1 Sv). Dit geldt voor al het contact dat het slachtoffer in het strafproces met de officier van justitie heeft. Voorafgaand aan de zitting vindt dikwijls een gesprek plaats met de officier van justitie (Openbaar Ministerie, z.d.). In dit gesprek verkrijgt het slachtoffer informatie over het strafproces en kan het slachtoffer vragen stellen aan de officier van justitie.

Het OM zag, evenals Slachtofferhulp Nederland, voordelen in de uitbreiding van het spreekrecht. Het OM beaamt dat de verruiming tegemoet komt aan een duidelijk gebleken behoefte van slachtoffers om hun hele verhaal ter terechtzitting te mogen doen (Openbaar Ministerie, 2016). Het OM acht het echter wel van belang dat slachtoffers een reële verwachting hebben op hetgeen ter zitting gaat gebeuren. Het slachtoffer moet daarom door verschillende instanties correct voorbereid worden op de uitvoering van het spreekrecht en de mogelijke gevolgen hiervan. Een slachtoffergesprek met de officier van justitie kan bijdragen

om teleurstelling voor slachtoffers te voorkomen en de wensen van slachtoffers voorafgaand kenbaar te maken aan de officier van justitie. De officier van justitie kan vervolgens pogen de verwachtingen van slachtoffer te managen.

2.5.3. Slachtofferadvocaten

Ten derde vervult een slachtofferadvocaat een belangrijke rol in de ondersteuning van slachtoffers bij het voorbereiden op het spreken ter zitting (Openbaar Ministerie, 2016). Een slachtofferadvocaat kan het slachtoffer bijvoorbeeld adviseren omtrent het spreken over de strafmaat en het bewijs. De Stichting Landelijk Advocaten Netwerk Gewelds- en Zeden Slachtoffers (LANGZS) is in december 2007 opgericht door een aantal advocaten en biedt juridische ondersteuning aan slachtoffers van ernstige gewelds- en zedenmisdrijven (LANGZS, z.d.). LANGZS heeft zich voorafgaand aan de verruiming van het spreekrecht positief uitgesproken (LANGZS, 2016). Het onbeperkt spreken geeft slachtoffers een sterkere positie in de rechtszaal en slachtoffers worden op deze manier meer serieus genomen in het strafproces. Een goede voorbereiding op het spreken ter terechtzitting is echter noodzakelijk om secundaire victimisatie te voorkomen.

2.5.4. Rechtspraak

Vervolgens oefenen rechters ter zitting desgelijks druk uit op de werking van het spreekrecht voor slachtoffers (Candido et al., 2017). De voorzitter draagt zorg voor een correcte bejegening van het slachtoffer ter zitting (art. 288a lid 2 SV). De Nederlandse Vereniging voor Rechtspraak heeft zich voorafgaand aan de uitbreiding negatief geuit over het verruimen van het spreekrecht (NVvR, 2013). Alhoewel de rechtspraak waardeert dat de positie van slachtoffers versterkt poogt te worden, stelden zij kritische vraagtekens bij de gevolgen van de verruiming van het spreekrecht voor slachtoffers. De rechtspraak sprak zorgen uit over het risico op secundaire victimisatie door een beëdiging als getuige of door verkeerde verwachtingen van slachtoffers.

2.5.5. Strafrechtadvocaten (NOvA)

Ten slotte kan de houding van de advocaat van een verdachte eveneens druk uit oefenen op de werking van het spreekrecht voor slachtoffers (Candido et al., 2017). De orde van Nederlandse advocaten (NOvA) had zich in een brief negatief geuit voorafgaand aan de uitbreiding van het spreekrecht (Adviescommissie Strafrecht, 2013). Strafrechtadvocaten spraken zorgen uit over de ervaring van secundaire victimisatie door een groter risico op een beëdiging als getuige. Daarnaast veronderstelt de NOvA dat slachtoffers hoge verwachtingen (kunnen) plaatsen bij

het onbeperkt spreken ter zitting. Als gevolg worden slachtoffers emotioneel mogelijk zwaarder belast wanneer de rechter een lagere straf eist dan de door het slachtoffer gewenste straf. Bovendien kunnen hoog oplopende emoties belastend zijn voor het strafproces.

Tabel 1. *Schema standpunten van actoren.*

Actoren	Nadeel voor het slachtoffer	Voordeel voor het slachtoffer
Slachtofferhulp Nederland		<ul style="list-style-type: none"> • Erkenning van het bestaan van slachtoffers • Voldoen aan de behoefte van slachtoffers • Verrijking voor slachtoffers door duidelijkere stem in de rechtszaal
Openbaar Ministerie	<ul style="list-style-type: none"> • Vraagtekens bij de reële verwachting van slachtoffers omtrent het onbeperkt spreken 	<ul style="list-style-type: none"> • Voldoen aan de behoeften van slachtoffers
Slachtofferadvocaten (LANGSZ)		<ul style="list-style-type: none"> • Slachtoffers meer inspraak • Slachtoffers worden op deze manier meer serieus genomen in het strafproces
Rechtspraak	<ul style="list-style-type: none"> • Secundaire victimisatie door verhoor als getuige • Secundaire victimisatie door verkeerde verwachtingen 	<ul style="list-style-type: none"> • Versterking van de rol van het slachtoffer op de terechtzitting bij volledig advies over bewijsvoering en strafmaat
Strafrechtadvocaten (NOvA)	<ul style="list-style-type: none"> • Secundaire victimisatie door verhoor als getuige • Secundaire victimisatie door verkeerde verwachtingen • Hoog oplopende emoties belastend voor strafproces 	

3. Theoretisch kader

In het theoretisch kader wordt met behulp van bestaande theorieën en empirische bevindingen over het spreken ter terechtzitting een theoretisch kader geconstrueerd. In hoofdstuk 2 (context) zijn de standpunten van diverse actoren omtrent de uitbreiding van het spreekrecht besproken. In dit hoofdstuk wordt eerder onderzoek bestudeerd om te bekijken in welke mate sprake is van dergelijke gevolgen van het spreekrecht voor slachtoffers. Op deze manier wordt duidelijk welke aspecten van belang zijn om nader te onderzoeken in het kader van de uitbreiding van het spreekrecht.

3.1. Algemene introductie

De ervaring van een ernstig misdrijf leidt tot primaire victimisatie bij slachtoffers (Wijers & De Boer, 2010). Primaire victimisatie betreft het leed en de schade die slachtoffers ondervinden ten gevolge van het misdrijf zelf. Het spreken ter terechtzitting beoogt bij te dragen aan een begin van herstel van deze emotionele schade (Kamerstukken II, 2004/05, 30 143, nr. 3). In eerder wetenschappelijk onderzoek is in beperkte mate onderzoek gedaan naar de werking van het spreekrecht voor slachtoffers. Bovendien gaat eerder onderzoek dikwijls over een beperkte vorm van het spreekrecht. Roberts (2009) heeft eerder een onderzoek gedaan naar een uitgebreide vorm van het spreekrecht. Dit betreft echter een ietwat andere invulling dan het onbeperkte spreekrecht in Nederland. In onderhavig onderzoek wordt daarom gefocust op een evaluatierapport van de beperkte vorm van het spreekrecht in Nederland.

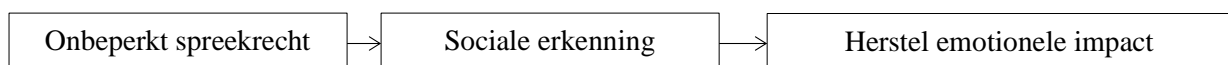
Lens, Pemberton en Groenhuijsen (2010) hebben, in opdracht van het ministerie van Justitie en Veiligheid, in 2010 een evaluatierapport uitgebracht over de beperkte vorm van het spreekrecht (Lens, Pemberton & Groenhuijsen, 2010). In totaal namen 165 spreekgerechtigden slachtoffers deel aan het onderzoek. Het onderzoek bestond uit observaties ter terechtzitting, semigestructureerde interviews en een kwantitatief gedeelte met voor- en nameting. Uit de empirische bevindingen blijkt dat slachtoffers zeer positief zijn over de werking van het spreekrecht in de praktijk. Het blijkt echter dat een deelname aan het spreekrecht geen significante invloed heeft op een afname van posttraumatische stressklachten en angst- en woedegevoelens van spreekgerechtigden. Toch blijkt uit het onderzoek dat er indicaties zijn dat het spreekrecht bijdraagt aan het herstel van de emotionele schade. Deelnemers bezien de verwerking van het misdrijf mogelijk in andere termen dan een afname van angst- en woede, namelijk in termen van procedurele rechtvaardigheid. Het onderzoek vond tot slot geen bewijs voor secundaire victimisatie.

In dit hoofdstuk wordt nader ingezoomd op de theoretische veronderstellingen en empirische bevindingen van dit evaluatierapport. In paragraaf 3.2 worden enkele bedoelde gevolgen van het slachtofferspreekrecht besproken die dienen te leiden tot een bevordering op het herstel. Daaropvolgend worden in paragraaf 3.3 enkele onvoorziene gevolgen van het slachtofferspreekrecht besproken die mogelijk een belemmering op het herstel tot gevolg hebben. Vervolgens wordt in paragraaf 3.4 eerdere wetenschappelijke literatuur besproken omtrent de heterogene slachtofferpopulatie in Nederland en tot slot volgt in paragraaf 3.5 een conclusie van het theoretisch kader met de verwachtingen van onderhavig onderzoek.

3.2. Bevorderen herstel emotionele impact

Het spreken ter zitting dient bij te dragen aan het herstel van de emotionele schade die het misdrijf heeft veroorzaakt (Dittrich, 2001). Een luisterend oor en erkenning voor datgene wat iemand is overkomen wordt doorgaans als belangrijke voorwaarde voor de verwerking gezien (Pemberton, Lens & Groenhuijsen, 2010). Uit het onderzoek van Pemberton, Lens en Groenhuijsen (2010) blijkt dat het spreekrecht vóór de wetsuitbreiding van juli 2016 bijdraagt aan erkenning van de situatie waarin slachtoffers onvrijwillig als gevolg van het delict in zijn gekomen. In dit onderzoek komt naar voren dat deze erkenning mede bijdroeg aan een begin van het herstel van de emotionele impact, dan wel aan het minimaliseren van de impact. Uit ditzelfde onderzoek kwam echter naar voren dat de voldoening hoger was geweest als slachtoffers zich bijvoorbeeld hadden kunnen uitspreken over de strafmaat. In het kader hiervan is de uitbreiding van het spreekrecht voor slachtoffers in ieder geval een verrijking. Slachtofferhulp Nederland suggereert eveneens dat de uitbreiding tegemoet komt aan de behoefte van een grote groep slachtoffers (Slachtofferhulp Nederland, 2016). De stem van slachtoffers in de rechtszaal wordt mogelijk duidelijker waardoor slachtoffers zich meer gehoord voelen. Uit het voorgaande wordt verwacht dat het onbeperkte spreekrecht via de erkenning van het leed bijdraagt aan een begin van het herstel van de emotionele schade. In Figuur 1 wordt deze relatie gepresenteerd.

Figuur 1. *Bedoelde gevolg onbeperkt spreekrecht.*

Het herstel van de emotionele impact helpt slachtoffers om de greep op het leven terug te krijgen (Pemberton, Lens & Groenhuijsen, 2010). Oud-Tweede Kamerlid Dittrich, de initiatiefnemer van de Wet Spreekrecht, bezag het doel van het spreekrecht hoofdzakelijk in

termen van procedurele rechtvaardigheid (Dittrich, 2001). De memorie van toelichting veronderstelt dat het spreekrecht eveneens een therapeutische werking dient te hebben (Kamerstukken II, 2004/05, 30 143, nr. 3). In dit onderzoek wordt de bevordering op herstel als gevolg van het spreekrecht daarom bezien in (1) de vermindering van angst- en woedegevoelens, en (2) de verbetering van de percepties van rechtvaardigheid. In de volgende twee paragrafen worden beide theoretische veronderstellingen nader toegelicht.

3.2.1. Vermindering angst- en woedegevoelens

Allereerst dient het slachtofferspreekrecht bij te dragen aan een afname van angst- en woedegevoelens om een begin van het herstel te realiseren (Kamerstukken II, 2004/05, 30 143, nr. 3). Volgens Pemberton, Winkel en Groenhuijsen (2006) zijn angst- en woedegevoelens twee voorname slachtofferreacties als gevolg van een delict. Angstgevoelens hebben bijvoorbeeld betrekking op de angst op herhaald slachtofferschap of de angst op een confrontatie met de dader (Pemberton & Reyneers, 2011). Woede wordt daarnaast gedefinieerd als een gevoel van onvrede dat het gevolg is van een gevoel van schade of onrecht (Fitzgibbons, 1986). Orth (2003) veronderstelt dat het strafproces voor slachtoffers twee doelen dient. Het poogt de angst op herhaald slachtofferschap te reduceren, en poogt uiting te geven aan woedegevoelens over het onrecht dat slachtoffers is aangedaan.

Uit een onderzoek van Pemberton en Reyneers (2011) komt naar voren dat een vermindering van angst- en woedegevoelens bijdraagt aan het herstel van de emotionele impact. Pemberton, Lens en Groenhuijsen (2010) wijzen uit dat het (beperkte) slachtofferspreekrecht echter niet bijdraagt aan een afname van angst- en woedegevoelens. Een mogelijke reden hiervoor betreft dat een deel van de slachtoffers de strafmaat tracht te beïnvloeden met het spreekrecht, in de zin dat de rechter een hogere straf oplegt dan zij anders zou hebben gedaan. Slachtoffers konden zich eerder echter niet uitspreken over een strafmaat. In de beperkte vorm van het spreekrecht blijft voor een groep slachtoffers het woedegevoel over het onrecht van hetgeen wat hen is aangedaan daarom mogelijk bestaan. Bovendien blijft de angst op herhaald slachtofferschap wellicht aanwezig doordat slachtoffers zich onvoldoende gehoord voelden ter zitting. In het onderzoek van Pemberton, Lens en Groenhuijsen (2010) komt naar voren dat een groep slachtoffers het wenselijk acht mede te spreken over de strafmaat. Van Stokkom (2012) beweert dat het spreken over de strafmaat vooral speelt bij slachtoffers van ernstige misdaden die hoge niveaus van posttraumatische stressstoornissen ondervinden. Deze groep slachtoffers hecht daarom mogelijk veel waarde aan het spreken over de straftoemeting. Volgens Pemberton (2011a) geldt voor deze groep: 'Hoe ernstiger de

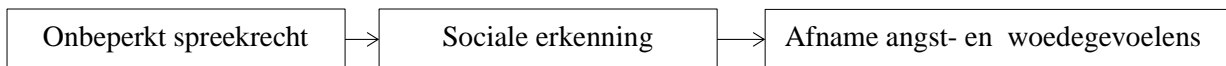
misdadaad, des te belangrijker de op te leggen straf wordt'. De uitbreiding van het spreekrecht geeft gehoor aan de behoefte van deze slachtoffers om te spreken over de strafmaat. Dit heeft mogelijk gevolgen voor de mate van het herstel naar aanleiding van het slachtofferspreekrecht.

Roberts (2009) heeft onderzoek gedaan naar het slachtofferspreekrecht in de Verenigde Staten, waar slachtoffers eerder al mochten spreken over een straftoemeting. Uit de empirische bevindingen van dit onderzoek blijkt dat slachtoffers veelal om een hogere straf vragen dan op grond van de waargenomen ernst van het misdrijf gegeven kan worden. Bij gevolg raken slachtoffers steevast teleurgesteld wanneer een in hun ogen te milde sanctie wordt uitgesproken. Verder wijst Pemberton (2012) uit dat het nalaten van een straf of een te lichte straf leidt tot onvoldoende erkenning bij slachtoffers. Dit leidt tot een belemmering van het herstel van de emotionele impact. Van Stokkom (2012) beweert dat als de emotionele impact blijft voortduren, slachtoffers onvoldoende erkenning ervaren en daardoor een hoge mate van angst- en woedegevoelens blijven ondergaan.

Lens, Pemberton en Groenhuijsen (2010) tonen eveneens aan dat slachtoffers meermaals overtuigd zijn dat hun verklaring een verschil gaat maken. De meningen over de strafmaat blijken voor een groot deel de tevredenheid over het strafproces te bepalen. Degenen die de straf als 'zeer licht' onderschrijven, zijn ontevreden over de uitkomst van het proces (Lens, Pemberton & Groenhuijsen, 2010; Roberts, 2009). Opvallend is echter dat slachtoffers desondanks stellen dat het spreekrecht heeft bijgedragen aan de emotionele verwerking van het gebeurde maar zodoende niet aan de verminderde angst of boosheid ten opzichte van de dader (Lens, Pemberton & Groenhuijsen, 2010).

Kortom, uit eerder wetenschappelijk onderzoek blijkt dat een aanzienlijk deel van de slachtoffers die een ernstig misdrijf heeft ondergaan, woede- en angstgevoelens ondervindt. Het beperkte spreekrecht blijkt, volgens het evaluatierapport van Lens, Pemberton en Groenhuijsen (2010), niet bij te dragen aan een afname van deze woede- en angstgevoelens. De vraag is echter of de uitbreiding van het spreekrecht wel bijdraagt aan een vermindering van de angst- en woedegevoelens omdat slachtoffers vandaag de dag het recht hebben om mede te spreken over de strafmaat. De erkenning zou echter ook kunnen ontbreken wegens een grotere teleurstelling over de uitkomst van het proces, waardoor angst- en woedegevoelens blijven bestaan. Naar aanleiding van het voorgaande wordt verwacht dat wanneer het spreekrecht bijdraagt aan de erkenning van het leed, een deel van de slachtoffers een afname van angst- en woede gevoelens zal ervaren. In Figuur 2 wordt deze relatie weergegeven.

Figuur 2. *Therapeutisch effect onbeperkt spreekrecht.*

3.2.2. Verbetering percepties van rechtvaardigheid

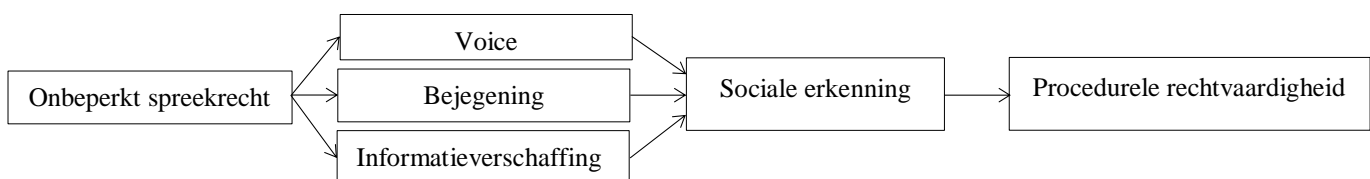
Naast de vermindering van angst- en woedegevoelens kan het spreekrecht voor slachtoffers ook leiden tot positievere percepties van rechtvaardigheid. Uit onderzoek van Leest en Van Stokkom (2003) en Van Dijk (2009) blijkt dat een verbetering van de percepties van rechtvaardigheid essentieel is om een begin van herstel te realiseren. Rechtvaardigheid omvat een sterke behoefte van mensen om te veronderstellen dat zij leven in een wereld waarin ieders geluk en lot correspondeert met wat hij of zij verdient (Lerner, 1980). Het slachtofferschap creëert echter vaak het besef of het gevoel dat men in een onvoorstelbare en niet te controleren onrechtvaardige wereld leeft (Lodewijk, Kwaadsteniet, Van Zomeren & Petterson, 2005). Bij de ervaring van een misdrijf is dikwijls een onschuldig persoon onvrijwillig slachtoffer geworden. Als gevolg hiervan is het gevoel van rechtvaardigheid beschadigd. Het spreekrecht ter terechtzitting dient de percepties van rechtvaardigheid te verbeteren (Kamerstukken II, 2004/05, 30 143, nr. 3). Een veelgehoord bezwaar van slachtoffers van ernstige misdrijven is hun geringe rol in het strafrechtelijk proces (Wemmers, 1996). De uitbreiding van het spreekrecht beoogt de positie van slachtoffers sterker te maken (Kamerstukken II, 2014/15, 34 082, nr. 3) en daarmee krijgen slachtoffers mogelijk een duidelijkere stem in de rechtszaal waardoor positievere percepties van rechtvaardigheid bevordert worden.

In de wetenschappelijke literatuur wordt meermaals onderscheid gemaakt tussen procedurele en distributieve rechtvaardigheid om de motieven van deelnemende slachtoffers te duiden (Pemberton, Lens & Groenhuijsen). De kerngedachte van procedurele rechtvaardigheid omschrijft dat de opvattingen van burgers over (de legitimiteit van) autoriteiten, de acceptatie van overheidsbeslissingen en de mate waarin overheidsnormen worden gevolgd, meer gaat over de wijze waarop beslissingen van die overheden tot stand komen (kortom, met de procedure) dan over de uitkomst van de beslissingen (distributieve rechtvaardigheid). Procedurele rechtvaardigheid heeft zodoende betrekking op de wijze waarop de uitspraak van een zaak tot stand komt, met andere woorden de invulling van het strafproces (Pemberton, Lens & Groenhuijsen, 2010). Distributieve rechtvaardigheid heeft daarentegen betrekking op de uitkomst van de procedure. Dit betekent dat slachtoffers de procedure belangrijk vinden omdat zij middels het spreekrecht de uitkomst in hun voordeel zouden kunnen beïnvloeden. Een deelname aan de strafrechtelijke procedure is dan vooral uitkomstgericht.

Eerder onderzoek en theorievorming wijst op de zelfstandige betekenis van procedures (Robberts & Erez, 2004; Wemmers & Cyr, 2004; Leferink & Vos, 2008). Simpelweg het spreken ter zitting draagt bij aan positievere percepties van rechtvaardigheid. Het merendeel van de slachtoffers wil ter zitting gehoord worden, maar tracht geen invloed uit te oefenen op de uitkomst van het proces. Het motief voor een deelname aan de strafrechtelijke procedure is dan eerder procesgericht. Lind en Tyler (1988) toonden aan dat de erkenning van slachtoffers sterker bepaald wordt door procedurele rechtvaardigheid dan door distributieve rechtvaardigheid.

Malsch (2004) constateert dat de beleving van procedurele rechtvaardigheid ten aanzien van het spreekrecht versterkt kan worden door de drie navolgende aspecten: (1) (mogelijkheden tot) participeren in de procedure ('voice'); (2) bejegening (door autoriteiten tijdens de procedure); en (3) informatieverstopping (door autoriteiten over de procedure). Deze drie kernbegrippen worden in de navolgende sub-paragrafen nader toegelicht met betrekking tot het spreken ter terechtzitting. Naar aanleiding van het bovenstaande wordt verwacht dat de uitbreiding van het spreekrecht slachtoffers een duidelijkere stem in het strafproces geeft, waardoor de erkenning van de situatie mogelijk groter is. Hierdoor onderstaan positievere percepties van procedurele rechtvaardigheid. In Figuur 3 wordt de relatie tussen het onbeperkt spreekrecht en de procedurele rechtvaardigheid weergegeven.

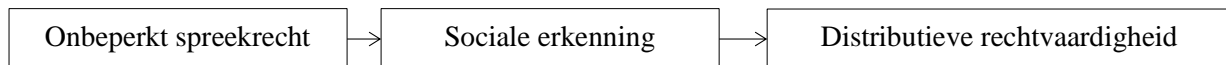
Figuur 3. *Beleving procedurele rechtvaardigheid.*

Uit een recent onderzoek van Geeraets en Veraart (2017) blijkt echter dat uitkomstgerichte motieven niet los gezien kunnen worden van procesgerichte motieven. De motieven van slachtoffers zijn wellicht sterker procesgericht, maar altijd met oog op de uitkomst. Bovendien blijkt uit de empirische bevindingen van Pemberton, Lens en Groenhuijsen (2010) dat een deel van de slachtoffers ook deelneemt aan het spreekrecht om de strafmaat te beïnvloeden. Hickman en Simpson (2003) veronderstellen dat deze uitkomstgerichte componenten vooral voor slachtoffers van zwaardere delicten van belang zijn. Naar aanleiding van deze bevindingen wordt verwacht dat de uitbreiding van het

spreekrecht voor een deel van de slachtoffers eveneens bijdraagt aan positievere percepties van distributieve rechtvaardigheid. In Figuur 4 wordt deze relatie weergegeven.

Figuur 4. *Beleving distributieve rechtvaardigheid.*

3.2.2.1. *Mogelijkheid tot participeren in de procedure ('Voice')*

Allereerst kan een positievere rechtvaardigheidsbeleving gerealiseerd worden door slachtoffers te horen in het strafproces (Malsch, 2004). 'Voice' heeft betrekking op het zelfstandige belang van participeren in het strafproces (Röhl, 1997). De expressie van de eigen argumenten en standpunten heeft een zelfstandige waarde, los van mogelijkheden om de beslissing te beïnvloeden of controleren. Het simpelweg spreken ter terechtzitting leidt dan al tot tevredenheid bij slachtoffers. Het spreekrecht maakt het mogelijk dat slachtoffers hun gevoelens over het misdrijf kunnen uiten en dit kunnen mededelen aan de overige procesdeelnemers, in het bijzonder aan de verdachte en de rechter (Roberts & Erez, 2004). Uit de empirische bevindingen van Lens, Pemberton en Groenhuijsen (2010) blijkt dat slachtoffers voornamelijk participeren om hun stem te laten horen. Als gevolg voelen slachtoffers zich erkend en gehoord als slachtoffer in het strafproces.

Ditzelfde onderzoek wijst echter ook uit dat slachtoffers mede gehoord willen worden door rechters om de strafmaat te beïnvloeden. Lens, Pemberton en Groenhuijsen (2010) suggereren daarom dat uitkomstgerichte en procesgerichte motieven elkaar niet hoeven uit te sluiten. Slachtoffers kunnen deelnemen aan het spreekrecht om gehoord te worden en evengoed om hiermee de straftoemeting te beïnvloeden. Hierdoor voelen slachtoffers zich wellicht meer gehoord in het strafproces. Ten gevolge van de uitbreiding van het spreekrecht verkregen slachtoffers het recht om mede te spreken over de strafmaat. Naar aanleiding van het voorgaande wordt verwacht dat door de uitbreiding van het spreekrecht positievere percepties van rechtvaardigheid bereikt (kunnen) worden.

3.2.2.2. *Bejegening door autoriteiten tijdens de procedure*

De percepties van rechtvaardigheid kunnen daarnaast ook positief beïnvloed worden door een correcte bejegening van autoriteiten tijdens de procedure (Malsch, 2004). Volgens Van Dijk (2009) heeft het begrip bejegening betrekking op de houding en het gedrag van alle betrokken actoren in de aanloop naar het spreekrecht ter terechtzitting. De gedragingen van betrokken actoren vallen buiten de macht van het slachtoffer, maar zijn medebepalend voor diens

‘bejegeningservaring’. Uit een onderzoek van Wemmers (1996) blijkt dat het rechtvaardigheidsoordeel van slachtoffers over de bejegening door betrokken actoren het sterkst correspondeert met hun inschattingen omtrent de vriendelijkheid van deze actoren. Vriendelijkheid en openheid blijken daarom belangrijke aspecten in de interactie met slachtoffers om positievere percepties van rechtvaardigheid te realiseren.

Uit een onderzoek van Ten Boom, Kuijpers en Moene (2008) blijkt dat een goede en respectvolle bejegening van slachtoffers belangrijk is om hen uit de ‘slachtofferrol’ te laten komen. In een onderzoek van Malsch (2003) komt daarnaast naar voren dat een correcte bejegening van groot belang is voor de acceptatie van de beslissingen van autoriteiten. Een rechtvaardige bejegening draagt dan eveneens bij aan het herstel van vertrouwen in een eerlijk strafproces. De uitbreiding van het spreekrecht leidt mogelijk tot een andere bejegening van de betrokken actoren. Diverse actoren hebben immers zorgen geuit over te veel emotie in de rechtszaal of over te hoge verwachtingen van slachtoffers omtrent het beïnvloeden van de strafmaat (NoVa, z.d.). Het belang van een correcte bejegening ter zitting wordt hierdoor mogelijk groter om bijvoorbeeld acceptatie te krijgen over een bepaalde uitspraak en te zorgen dat het slachtoffer zich toch gehoord voelt.

3.2.2.3. Informatieverschaffing door autoriteiten over de procedure

Ten slotte kan de mate van informatieverschaffing over de procedure leiden tot een positievere rechtvaardigheidsbeleving van slachtoffers (Malsch, 2004). De informatieverschaffing heeft volgens Wijers en De Boer (2010) betrekking op het verstrekken van goede en tijdige informatie aan het slachtoffer voorafgaand aan het spreekrecht. Het is van belang om het slachtoffer een realistisch beeld op de inhoud en de mogelijke gevolgen van het spreekrecht te geven. Volgens de theorie van Lind en Tyler (1988) geeft het verschaffen van informatie aan slachtoffers vertrouwen in de goede intenties van de autoriteit. Een adequate informatievoorziening leidt dan tot het verbeteren van de percepties van procedurele rechtvaardigheid (Wijers & de Boer, 2010).

Ten gevolge van de uitbreiding van het slachtofferspreekrecht hebben diverse actoren zorgen geuit over verscheidene consequenties van het onbeperkt spreken ter zitting. Actoren veronderstelden dat volledige informatieverschaffing essentieel is om mogelijke consequenties in te perken (Slachtofferhulp Nederland, z.d.). Belangenbehartigers dienen te beschikken over voldoende kennis om slachtoffers op de juiste wijze te informeren. Uit onderzoek van Van der Leij (2007) blijkt dat het verstrekken van goede en tijdige informatie aan het slachtoffer essentieel is om een realistische verwachting op de consequenties van het spreken ter zitting

bij slachtoffers te creëren. Naar aanleiding van het voorgaande wordt verwacht dat volledige informatievoorziening een positieve bijdrage levert aan het rechtvaardigheidsgevoel van slachtoffers.

3.2.3. Conclusie bevorderen herstel emotionele impact

In de paragraaf ‘bevorderen herstel emotionele impact’ zijn twee theoretische veronderstellingen beschreven die het herstel van de emotionele impact beogen te stimuleren. Allereerst beoogt het slachtofferspreekrecht een afname van angst- en woedegevoelens tot gevolg te hebben. Uit eerder onderzoek blijkt dat het spreekrecht bijdraagt aan de erkenning van het slachtofferschap (Lens, Pemberton & Groenhuijsen, 2010; Van Stokkom, 2012). De erkenning van het slachtofferschap vormt een onmisbare ingang en opening om aanvaarding van de gerechtvaardigde woede te realiseren. Uit eerder onderzoek is echter niet gebleken dat het (beperkte) spreekrecht bijdraagt aan een afname van angst- en woedegevoelens (Lens, Pemberton & Groenhuijsen, 2010). Het is daarom onduidelijk in welke mate het onbeperkte spreekrecht kan toekomen aan de erkenning van de gerechtvaardigde woede en dit ook kan leiden tot een vermindering van angst- en woedegevoelens.

Ten tweede wordt het verbeteren van de percepties van rechtvaardigheid genoemd als bedoeld gevolg van een deelname aan het slachtofferspreekrecht. Eerder onderzoek toont aan dat deelnemende slachtoffers het van groot belang achten dat zij de mogelijkheid krijgen om te spreken ter terechtzitting. Met de uitbreiding van het spreekrecht wordt gehoor gegeven aan de behoefte van een grote groep slachtoffers om zich onbeperkt te kunnen uitspreken. Hierdoor voelen zij zich gehoord door de autoriteiten. Verder wijst eerder onderzoek uit dat hoe beter de bejegening, en hoe beter de informatieverschaffing, des te positiever de rechtvaardigheidsbeleving. Er wordt verwacht dat het onbeperkte spreekrecht leidt tot positievere percepties van rechtvaardigheid.

Beide bedoelde gevolgen, de afname van angst- en woedegevoelens en de verbetering van percepties van rechtvaardigheid, zijn mogelijk nauw met elkaar verbonden (Geeraerts & Veraart, 2017). Positieve percepties van rechtvaardigheid kunnen mogelijk eveneens een afname van angst- en woedegevoelens stimuleren. Een erkenning van de gerechtvaardigde woede zou bijvoorbeeld gerealiseerd kunnen worden middels een correcte bejegening ter terechtzitting. Hoge verwachtingen over een strafmaat kunnen daarnaast getemperd worden middels een adequate informatieverschaffing (Kool & Moerings). Als gevolg hiervan is de teleurstelling wellicht minder groot waardoor een erkenning van de situatie wordt ervaren.

Hierdoor worden angst- en woedegevoelens mogelijk via positievere percepties van rechtvaardigheid verminderd.

3.3. Belemmeren herstel emotionele impact

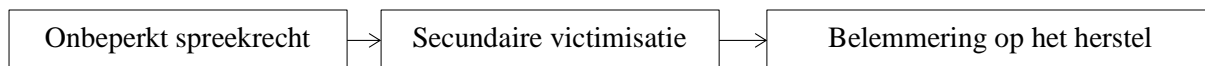
In de voorgaande paragraaf werden bedoelde gevolgen van het slachtofferspreekrecht besproken. Hieruit blijkt dat het spreekrecht dient bij te dragen aan een afname van angst- en woedegevoelens en aan positievere percepties van rechtvaardigheid. Naast de beoogde gevolgen, hebben verscheidene actoren zorgen geuit omtrent de uitbreiding van het slachtofferspreekrecht. Met de uitbreiding van het spreekrecht worden slachtoffers niet meer beperkt en mogen zij bijvoorbeeld inhoudelijk op het dossier ingaan (Van der Steur, 2016). Als slachtoffers onwaarheden verkondigen of nieuwe feiten inbrengen kan het slachtoffer beëdigd worden als getuige. Daarnaast kan het slachtoffer hoge verwachtingen plaatsen bij het onbeperkt spreken. Een goede voorbereiding en volledige informatieverschaffing dient, zoals benoemd in de paragraaf ‘informatieverschaffing door autoriteiten over de procedure’, deze consequenties in te perken. Uit eerder onderzoek blijkt echter dat bij de informatieverschaffing en het spreken ter zitting onvoorziene situaties kunnen optreden (Korver, 2012; Wijers & De Boer, 2010; Lens, Pemberton & Groenhuijsen, 2010). Als gevolg wordt het herstel van de emotionele impact belemmerd en kan het slachtoffer opnieuw slachtoffer worden door de procedure. Dit wordt secundaire victimisatie genoemd.

Secundaire victimisatie wordt omschreven als een ‘verergering van het leed of de schade van slachtoffers door het strafproces’ (Wijers & De Boer, 2010). Het betreft dan een verergering van het leed of de schade die door het oorspronkelijke delict, de primaire victimisatie, is veroorzaakt. Het uitgangspunt van de Wet Spreekrecht, is dat het spreken ter terechtzitting het leed niet mag vergroten (*Kamerstukken I 2015/16, 34082, C, p. 2*). Uit de empirische bevindingen van Lens, Pemberton en Groenhuijsen (2010) blijkt dat de beperkte vorm van het spreekrecht het leed niet vergroot. De vrees voor secundaire victimisatie bleek zodoende ongegrond. Bij de implementatie van het onbeperkt spreekrecht is de vrees voor secundaire victimisatie door diverse actoren echter opnieuw geuit (Slachtofferhulp Nederland, z.d.).

Uit de empirische bevindingen van Wijers en De boer (2010) blijkt dat diverse factoren een gevoel van hernieuwd slachtofferschap kunnen aanrichten. Zo kan extra leed of schade afhangen van het strafproces en de bejegening van autoriteiten, maar ook van de persoonlijke eigenschappen en sociale omstandigheden van het slachtoffer. Op basis van voorgaande informatie wordt verwacht dat het herstel van de emotionele impact wordt belemmerd wanneer

het slachtofferspreekrecht leidt tot secundaire victimisatie. Als gevolg voelen slachtoffers zich niet erkend in het strafproces. Deze relatie wordt gepresenteerd in Figuur 5. In deze paragraaf worden diverse onvoorziene omstandigheden besproken die mogelijk een ervaring van secundaire victimisatie tot gevolg hebben.

Figuur 5. *Onbedoelde gevolg onbeperkt spreekrecht.*

3.3.1. **Incorrecte bejegening**

Allereerst kan een incorrecte bejegening van autoriteiten ter terechtzitting een ervaring van secundaire victimisatie tot gevolg hebben (Kunst, 2015). Eerder in dit theoretisch kader (paragraaf 3.2.2.2) werd verondersteld dat een goede en respectvolle bejegening belangrijk is om de percepties van rechtvaardigheid te verbeteren. Een schending van een correcte bejegening ter terechtzitting veroorzaakt echter nadelige effecten bij het slachtoffer. Het geven van ongevoelige opmerkingen of degraderend gedrag kan bijvoorbeeld schadelijk zijn voor het zelfvertrouwen van slachtoffers (Orth, 2002). Het spreekrecht kan dan een averechts effect hebben en het slachtoffer voelt zich mogelijk niet erkend als slachtoffer. Uit de empirische bevindingen van Orth (2002) blijkt dat de schending van erkenning van het slachtofferschap wordt ervaren als een vorm van secundaire victimisatie. Een onheuse bejegening kan het herstel van de emotionele impact daarom belemmeren. Bovenstaande bevindingen gelden echter voor de beperkte vorm van het spreekrecht. Het belang van een correcte bejegening wordt echter, zoals eerder benoemd in de paragraaf ‘bejegening door autoriteiten tijdens de procedure’, mogelijk groter bij de uitbreiding van het spreekrecht. De uitbreiding van het spreekrecht behoeft mogelijk een andere mate van correcte bejegening.

3.3.2. **Verhoor als getuige**

Vervolgens wordt het verhoor als getuige genoemd als consequentie van de uitbreiding van het spreekrecht. Als gevolg van de uitbreiding van het spreekrecht mogen slachtoffers zich mede uitlaten over de bewijsvoering. Het risico dat slachtoffers dan ter zitting beëdigd kunnen worden als getuige is hierbij aan de orde gekomen (NoVa, z.d.). Slachtoffers ondervinden hierbij mogelijk een ongewenste herbeleving van het misdrijf.

Uit de empirische bevindingen van Lens, Pemberton en Groenhuijsen (2010) blijkt dat het nauwelijks voorkomt dat slachtoffers gehoord worden als getuige. Bovendien blijkt uit ditzelfde onderzoek dat slachtoffers ook niet vrezen om gehoord te worden als getuige. Het

slachtoffer is vandaag de dag echter gerechtigd te spreken over de bewijsvoering en een gewenste hoogte van de op te leggen straf (Van der Steur, 2016). Als het slachtoffer ter zitting nieuwe feiten aandraagt, kan zij alsnog als getuige worden beëdigd en worden onderworpen aan een verhoor ter zitting. Dit kan een pijnlijke ervaring zijn voor het slachtoffer (Kool & Moerings, 2003). Dit kan mogelijk een ervaring van secundaire victimisatie tot gevolg hebben.

3.3.3. Informeren en verwachtingsmanagement

Tot slot worden hoge verwachtingen genoemd als consequentie van de uitbreiding van het spreekrecht. De uitbreiding van het spreekrecht voorziet slachtoffers in hun behoefte aan processuele erkenning en geeft slachtoffers de gelegenheid om invloed uit te oefenen op het strafproces. Alhoewel de positie van slachtoffers in het strafproces hiermee versterkt beoogt te worden, blijft het slachtoffer echter slechts procesdeelnemer, en geen procespartij (Van der Steur, 2016). Dit betekent dat slachtoffers niet te hoge verwachtingen moeten hebben van de nieuwe hoedanigheid als procesdeelnemer. Het slachtoffer kan immers niet verwachten dat bijvoorbeeld spreken over de strafmaat, daadwerkelijk leidt tot de uitspraak van een hogere straf.

De uitkomst van een zaak kan teleurstellend zijn voor slachtoffers. Diverse onderzoeken tonen ook aan dat slachtoffers dikwijls teleurgesteld zijn nadat de rechter de straf heeft uitgesproken (Pemberton, 2011a; Hoyle, 2011; Roberts, 2009). Volgens Pemberton (2012) heeft deze teleurstelling een negatieve impact op het herstel van de emotionele schade. Bovendien blijkt uit onderzoek van Orth en Maercher (2004) dat ontevredenheid met het vonnis averechts uitwerkt op herstel, met andere woorden het verwerkingsproces lijkt zelfs te vertragen. Deze ontevredenheid kan het gevolg zijn van onrealistische of te hoge verwachtingen die het slachtoffer stelt bij de uitvoering van het spreekrecht (Hoyle, 2011). Slachtoffers verwachten een hogere straf dan op grond van de waargenomen ernst van het misdrijf gegeven kan worden. Tevens gaan slachtoffers er vanuit dat het spreekrecht bijdraagt aan een hogere straftoemeting. Volgens Hoyle (2011) laten rechters zich echter niet beïnvloeden door het spreekrecht en staan rechters garant voor een onafhankelijk proces.

Van Dijk (2000) beweert dat de teleurstelling wegens een te hoge verwachting kan leiden tot hertraumatisering. Het is daarom van belang dat slachtoffers een realistisch beeld hebben op de functie en de effecten van het spreken ter terechtzitting. Kool en Moerings (2003) suggereren dat teleurstellingen beperkt worden en hoge verwachtingen getemperd worden, als slachtoffers beter geïnformeerd zijn. Dat is waarschijnlijk ook de reden dat veel nadruk wordt gelegd op de voorbereiding van het slachtoffer op het uitoefenen van het spreekrecht en de

eventuele gevolgen daarvan. Daarnaast moet in het slachtoffergesprek met de officier van justitie duidelijk worden gemaakt wat het slachtoffer van de behandeling op de terechtzitting, de eis van de officier en het eind oordeel van de rechter kan verwachten (Kamerstukken I 2015/16, 34082, C, p. 6).

3.3.4. Conclusie belemmeren herstel emotionele impact

In de paragraaf ‘belemmeren herstel emotionele impact’ zijn enkele mogelijke onvoorziene gevolgen van de uitbreiding van het spreekrecht besproken. Eerder werd verondersteld dat erkenning van het slachtofferschap een essentiële voorwaarde is om een begin van het herstel van de emotionele impact te bevorderen. Diverse actoren veronderstellen echter dat de kans op onvoorziene omstandigheden met de uitbreiding van het spreekrecht groter worden. Eerder wetenschappelijk onderzoek laat zien dat een schending aan de erkenning van het slachtofferschap mogelijk leidt tot secundaire victimisatie. Ten gevolge wordt het herstel op de emotionele schade belemmerd. Secundaire victimisatie kan veroorzaakt worden door diverse factoren, zoals een incorrecte bejegening, het gehoor als getuige en het onvoldoende informeren van slachtoffers. Het managen van realistische verwachtingen en een adequate voorbereiding is noodzakelijk om deze consequenties in te perken. In de wetenschappelijke literatuur is echter na de uitbreiding van het spreekrecht nimmer onderzoek gedaan naar dergelijke onvoorziene gevolgen voor slachtoffers. Het is zodoende onduidelijk in hoeverre deze aspecten voorkomen bij slachtoffers die gebruik maken van het onbeperkte spreekrecht.

3.4. Heterogene slachtofferbehoeften

Eerder in het theoretisch kader werd al benoemd dat de overwegingen van slachtoffers om gebruik te maken van het spreekrecht in de praktijk verschillen (bijvoorbeeld uitkomst- en procesgerichte motieven). Deze overwegingen kunnen leiden tot verschillende verwachtingen en/of behoeften ten aanzien van het uitgebreide slachtoffersprekrecht (Lens, Pemberton & Groenhuijsen, 2010). In eerder onderzoek is meermaals aan bod gekomen dat de slachtofferbehoeften sterk uiteenlopen (Ten Boom & Kuipers, 2007; Lens, Pemberton & Bogaerts, 2013). Daarnaast gaat de wetgever eveneens uit van het feit dat slachtoffers een samengestelde groep vormen met uiteenlopende verwachtingen (Van der Steur, 2016). Het onbeperkt spreekrecht is immers ingevoerd uit wens van een specifieke slachtoffergroep, namelijk degenen op wie het delict de zwaarste impact heeft gehad. Volgens onderzoek van Kool (2014) is de aard en omvang van een slachtofferbehoefte afhankelijk van interne en externe aspecten. De interne aspecten hebben betrekking op de impact die het delict heeft gehad

op het slachtoffer zelf, de persoonlijke ervaring van het leed. Volgens onderzoek van Murphy (2009) heeft een eerlijk proces bijvoorbeeld geen invloed op de rechtvaardigheidsbeleving van extreem woedende slachtoffers. Daarnaast blijkt uit de bevindingen van Winkel (2007) dat ernstige angstgevoelens een deelname aan het spreekrecht bemoeilijken. De externe aspecten daarnaast hebben betrekking op de kwaliteit van bejegening ter zitting of de kwaliteit van de leefomgeving. Dit betreft bijvoorbeeld de mate van correcte bejegening van rechters ter zitting.

In het onderzoek van Geeraers en Veraart (2017) komt eveneens naar voren dat de behoeften van slachtoffers tijd- en plaatsgebonden zijn. Slachtofferbehoeften corresponderen daarom niet altijd met de fundamentele normen die aan de basis van eerder opgestelde regelingen liggen. Pemberton, Lens en Groenhuijsen (2010) beweren daarom: ‘wat voor het ene slachtoffer werkt, kan mogelijk tot secundaire victimisatie leiden bij het andere slachtoffer’. Dit betekent dat de (on)bedoelde gevolgen van de uitbreiding van het spreekrecht mogelijk niet voor ieder slachtoffer van een ernstig misdrijf van kracht zijn. Het lijkt zodoende ingewikkeld om een instrument te ontwikkelen die voor ieder slachtoffer tot hetzelfde resultaat zal leiden.

3.5. Conclusie theoretisch kader

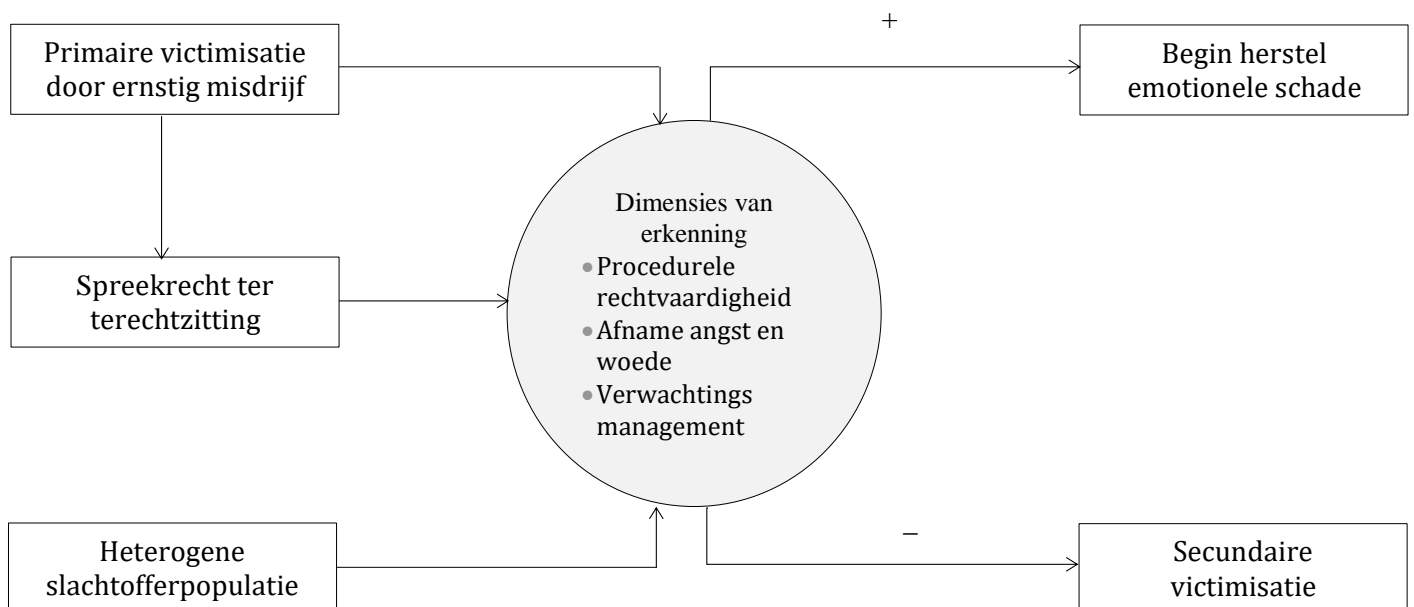
In dit hoofdstuk zijn mechanismen aan bod gekomen die verklaren waarom slachtoffers wel of niet in staat zijn om de emotionele impact te kunnen verwerken. In Figuur 6 worden de inzichten die verzameld zijn getoond in een samenhangend conceptueel model. Hieronder volgt een toelichting op het model. Allereerst treedt een ervaring van primaire victimisatie op bij slachtoffers ten gevolge van een ernstig misdrijf. Dit geeft slachtoffers het recht om te spreken ter terechtzitting. Het spreekrecht ter terechtzitting beoogt bij te dragen aan een begin van het herstel van de primaire victimisatie. De verruiming van het spreekrecht dient daarnaast de positie van slachtoffers tijdens de terechtzitting nader te versterken.

Uit eerder onderzoek blijkt dat de beperkte vorm van het spreekrecht leidt tot een begin van de verwerking, wanneer het slachtoffer zich erkend voelt in de rechtszaal. Erkenning kan ontstaan wanneer slachtoffers een vermindering van angst- en woedegevoelens ervaren en wanneer de percepties van rechtvaardigheid verbeterd worden. De verruiming van het spreekrecht dient beide bedoelde gevolgen te versterken. In de praktijk kunnen echter ook onvoorziene omstandigheden ontstaan waardoor het spreekrecht tot een belemmering op het herstel kan leiden. Diverse actoren veronderstellen dat het risico op deze onvoorziene omstandigheden met de uitbreiding van het spreekrecht groter is geworden.

De theoretische veronderstellingen en empirische bevindingen in dit hoofdstuk resulteren in enkele verwachtingen ten aanzien van de (on)bedoelde gevolgen van de verruiming van het spreekrecht. In onderhavig onderzoek wordt verwacht dat de verruiming van het spreekrecht bijdraagt aan een begin van het herstel van de emotionele impact. Hier zijn echter een aantal voorwaarden aan verbonden. Het is allereerst van belang dat het slachtofferschap van slachtoffers erkend wordt door de betrokken partijen. Hierbij spelen aspecten van correcte bejegening en adequate informatieverschaffing een belangrijke rol. Daarnaast wordt verwacht dat wanneer slachtoffers gebrekkig geïnformeerd worden of incorrect bejegend worden onvoorziene gevolgen van de verruiming van het spreekrecht kunnen optreden. De risico's op teleurstelling bij hoge verwachtingen of het verhoor als getuige worden bijvoorbeeld versterkt wanneer slachtoffers onvoldoende voorbereid zijn. Het valt bovendien niet uit te sluiten dat het slachtoffer een ondervraging van het verhoor als getuige, emotioneel als uiterst onheus en onplezierig ervaart, waardoor angst- en woedegevoelens blijven bestaan en percepties van rechtvaardigheid niet verbeterd worden. Als gevolg worden de beoogde doelen van het slachtofferspreekrecht niet bereikt en kan secundaire victimisatie optreden.

Tot slot wordt verwacht dat de spreekgerechtigde slachtofferpopulatie heterogeen is. Dit betekent dat voor bepaalde type slachtoffers een positief effect uitblijft, maar voor een ander type slachtoffer juist niet. Of de genoemde mechanismen opgaan kan afhankelijk zijn van allerlei, nader te ontdekken, factoren.

Figuur 6. *Conceptueel model onbeperkt spreekrecht ter terechtzitting.*

4. Methodologie

Om het doel van dit onderzoek te bereiken, is in hoofdstuk 3 gekeken naar wetenschappelijke literatuur omtrent de (on)bedoelde gevolgen van het slachtofferspreekrecht. Op basis van deze wetenschappelijke literatuur is een conceptueel model opgesteld (zie figuur 6). Vervolgens is het van belang om te kijken naar de methodologie van onderhavig onderzoek. In dit hoofdstuk wordt daarom de onderzoeksopzet van huidig onderzoek gepresenteerd. Allereerst wordt in paragraaf 4.1 een toelichting gegeven op de twee kwalitatieve methoden van dit onderzoek, respectievelijk semigestructureerde interviews en observaties ter terechtzitting. Vervolgens wordt in paragraaf 4.2 een overzicht gegeven van de onderzoekspopulatie en worden de verschillende thema's en topics die gebruikt zijn in de dataverzameling en analyse beschreven. In paragraaf 4.3 wordt een toelichting gegeven op de betrouwbaarheid en validiteit van huidig onderzoek en vervolgens worden in paragraaf 4.4 de ethische overwegingen uiteengezet. Tot slot wordt in paragraaf 4.5 de analysemethode besproken.

4.1. Methodologisch design

Onderhavig onderzoek betreft een exploratief onderzoek, omdat de uitbreiding van het spreekrecht in Nederland niet eerder onderzocht is (Neuman, 2014). Daarnaast richt huidig onderzoek zich op de ervaringen van verscheidene actoren met de verruiming van het slachtofferspreekrecht. In dit onderzoek zijn daarom twee kwalitatieve methoden van onderzoek gebruikt, omdat dit bij uitstek de mogelijkheid biedt om dieper in te gaan op de ervaringen van deze betrokken partijen (Boeije, 2010). Allereerst is gebruik gemaakt van semigestructureerde interviews. Daarnaast zijn, bij de zaken waarbij van het (onbepaalde) spreekrecht gebruik is gemaakt, observaties ter terechtzitting uitgevoerd. Hieronder worden beide methoden nader toegelicht.

4.1.1. Semigestructureerde interviews

In de periode van 10 maart tot 30 mei zijn respondenten geworven voor een deelname aan de semigestructureerde interviews. Het doel hiervan was om verdiepende informatie van kwalitatieve aard in te winnen omtrent de feitelijke gevolgen van het spreekrecht. In dit onderzoek is gekozen om meerdere partijen te interviewen om verschillende perspectieven ten aanzien van het slachtofferspreekrecht te bekijken. Hierdoor kon een concreet beeld geschetst worden van de huidige werking van de uitbreiding van het spreekrecht. De respondenten zijn geworven op basis van een van de volgende drie criteria: (1) actoren die een rol spelen in de voorbereiding en ondersteuning van slachtoffers op het spreken ter terechtzitting; (2) actoren

die een rol spelen in de bejegening van slachtoffers ter terechtzitting en (3) slachtoffers die hebben deelgenomen aan het spreekrecht. Resultierend is gekozen om zeven partijen mee te nemen in het onderzoek, te weten: (1) slachtoffers; (2) casemanagers van Slachtofferhulp Nederland; (3) juridisch medewerkers van Slachtofferhulp Nederland; (4) slachtofferadvocaten; (5) rechters; (6) officieren van justitie en (7) advocaten van de verdachten.

In het begin is getracht om slachtoffers aselekt te werven via de organisatie Slachtofferhulp Nederland. Wegens privacy redenen zijn de contactgegevens van slachtoffers echter niet vrijgegeven. De deelnemende slachtoffers zijn daardoor uiteindelijk geworven via andere deelnemers en zodoende geselecteerd via een gemakssteekproef. De overige respondenten zijn desgelijks geselecteerd via een gemakssteekproef op basis van hun beroep of kennis. De respondenten zijn benaderd via de e-mail, en indien geen reactie werd ontvangen zijn deelnemers via de telefoon benaderd. De contactgegevens van deze respondenten zijn verkregen via medewerkers van het Ministerie van Justitie en Veiligheid (DGSenB/DBAV/SB). Van de twintig benaderde respondenten, hebben uiteindelijk zeventien respondenten deelgenomen aan het onderzoek. In totaal zijn zodoende zeventien respondenten geïnterviewd, waarvan zeven mannen en tien vrouwen. In tabel 2 wordt een overzicht gegeven van het aantal respondenten per actor.

De interviews werden, afhankelijk van de voorkeur van de respondent, face-to-face of telefonisch afgenomen. Twaalf interviews zijn afgenomen bij de organisatie waar de respondent werkzaam is, twee interviews zijn afgenomen bij de respondent thuis en drie interviews zijn telefonisch afgenomen. Eén interview heeft plaatsgevonden met twee respondenten tegelijkertijd. De reden hiervoor betreft dat beide respondenten tegelijkertijd aanwezig waren en het prettig vonden om het interview gezamenlijk te doen. Het complete overzicht van respondenten met eventueel bijbehorende organisatie en de lengte van de interviews bevindt zich in appendix 1. Op basis van de besproken concepten in het theoretisch kader zijn topics gevormd, welke aan de basis stonden voor de vragen in de interviews. In de volgende paragraaf wordt een toelichting gegeven op deze topics.

Tabel 2. *Overzicht aantal respondenten per actor*

Actor	Aantal respondenten
Slachtoffer	2
Casemanager Slachtofferhulp Nederland	4
Juridisch medewerker Slachtofferhulp Nederland	2
Slachtofferadvocaat	3
Officier van justitie	2
Rechter	2
Advocaat verdachte	2
Totaal	17

4.1.1.1. Thema's en topicanalyse interviews

In deze paragraaf wordt de operationalisering van de kerncategorieën en de topics die gebruikt zijn in de dataverzameling en analyse beschreven. De volledige topiclijst is te vinden in appendix 2. Het merendeel van de topics is besproken in ieder interview. In onderhavig onderzoek zijn echter verschillende actoren geïnterviewd, waardoor een aantal topics niet in ieder interview behandeld zijn. Deze onderwerpen waren dan bijvoorbeeld niet relevant om te bevragen aan de desbetreffende partij. In tabel 3 wordt per actor vermeld of het topic in het interview is behandeld. Hieronder wordt kort een toelichting gegeven op de besproken topics.

De topiclijst is gebaseerd op de besproken concepten in het theoretisch kader en op de topiclijst uit het evaluatierapport van Lens, Pemberton en Groenhuijsen (2010). Op basis hiervan zijn enkele dimensies gevormd (hoofdttopics) en onder deze dimensies zijn enkele subtopics geformuleerd. De hoofdttopics luiden als volgt: (1) ervaring met de uitbreiding van het spreekrecht; (2) motief deelname spreekrecht; (3) voorbereiding op het spreekrecht; (4) bevorderen herstel; (5) belemmeren herstel; (6) heterogene slachtofferpopulatie en (7) aanbevelingen.

Tabel 3. *Besproken topics per actor.*

Actoren:	Slachtoffer	Casemanager/ Juridisch medewerker	Slachtoffer advocaat	Officier van justitie	Rechter	Advocaat verdachte
Topics:						
Versterking slachtofferpositie	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Onbeperkt spreken	✓	✓	✓	✓	✓	✓
<i>Praktijk ervaring</i>	✓	✓	✓	✓	✓	✓
<i>Bewijsvoering</i>	✓	✓	✓	✓	✓	✓
<i>Strafmaat beïnvloeden</i>	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Motief deelname spreekrecht	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Vorbereiding op het spreekrecht	✓	✓	✓	✓		
Therapeutische werking	✓	✓	✓			
Afname angst- en woedegevoelens	✓	✓	✓			
Rechtvaardigheid	✓	✓	✓	✓	✓	✓
<i>Herstel vertrouwen rechtsorde</i>	✓	✓	✓			
<i>(Incorrecte) Bejegening</i>	✓	✓	✓	✓	✓	✓
<i>(Onjuiste) Informatieverschaffing/ Verwachtingsmanagement</i>	✓	✓	✓	✓		
<i>'Voice'</i>	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Secundaire victimisatie	✓	✓	✓	✓	✓	✓
<i>Verhoor als getuige</i>	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Heterogene slachtofferbehoeften		✓	✓	✓	✓	

4.1.2. Observaties in de rechtszaal

De tweede kwalitatieve methode van dit onderzoek betreft observaties ter terechtzitting. De observaties beogen de mechanismen te verduidelijken die door de semigestructureerde interviews gesuggereerd worden. De observaties ter terechtzitting geven daarnaast waardevolle informatie van feitelijk geobserveerde gebeurtenissen in de rechtszaal. Ter terechtzitting konden bijvoorbeeld reacties van betrokken partijen op het slachtofferspreekrecht geobserveerd worden. De onderzoeker kon op deze manier deel uitmaken van de context waarin het spreekrecht daadwerkelijk plaatsvindt. Hierdoor werd gepoogd een nauwkeurig en gericht beeld van de situatie te krijgen.

In het totaal zijn vijf observaties gedaan in de rechtszaal, drie in Den Haag en twee in Utrecht. Voorafgaand de terechtzitting was altijd bekend dat slachtoffers gebruikmaakten van het spreekrecht. De observaties werden daarnaast enkel verricht bij meervoudige-Kamerzittingen. Op de zittingsdagen nam door de observator plaats op de publieke tribune. Verder waren de rechters en officier van justitie niet op de hoogte van de aanwezigheid van de

onderzoeker. Als gevolg hiervan zijn de gedragingen of de keuzes van deze partijen niet beïnvloed, waarmee de objectiviteit van onderhavig onderzoek wordt bevorderd.

Voorafgaand aan de zittingen is een checklist opgesteld op basis van de checklist uit eerder onderzoek van Lens, Pemberton en Groenhuijsen (2010). Op basis van deze checklist zijn enerzijds objectieve zaken (o.a. tijd van spreken van het slachtoffer; hoe wordt er aandacht besteedt aan het slachtofferspreekrecht), en anderzijds subjectieve zaken (o.a. de emotionele toestand van het slachtoffer; de bejegening ter zitting) geobserveerd. In appendix 3 bevindt zich de volledige checklist voor de observaties. Ten slotte zijn van gebeurtenissen die van belang zijn voor het onderzoek tevens schriftelijke aantekeningen gemaakt. Voorbeelden hiervan zijn onenigheden in de wachtruimte en opmerkingen vanaf de publieke tribune.

4.2. Betrouwbaarheid en validiteit

Voorafgaand aan de observaties en het afnemen van de interviews is getracht rekening te houden met enkele aspecten van betrouwbaarheid en validiteit. Betrouwbaarheid heeft betrekking op de mate waarin dezelfde resultaten verkregen worden bij een herhaling van onderhavig onderzoek (Neuman, 2014). De kwalitatieve opzet van huidig onderzoek veroorzaakt problemen voor de betrouwbaarheid. De herhaalbaarheid van het onderzoek staat onder druk doordat een andere interviewer mogelijk niet tot dezelfde resultaten zou komen. Er zijn een aantal stappen genomen om de betrouwbaarheid te verhogen. Allereerst zijn alle interviews opgenomen en volledig getranscribeerd in NVIVO. Hierdoor kon de data meerdere malen geanalyseerd worden. Daarnaast is gekozen om een tweede onderzoeksmethode, de observaties, te gebruiken om uitkomsten uit de interviews te verifiëren. Ten slotte zijn de genomen stappen in het onderzoek zo nauwkeurig mogelijk genoteerd in paragraaf 4.4. Bij een herhaling van dit onderzoek kan daarom dezelfde methode gehanteerd worden.

Daarnaast is een onderzoek valide wanneer daadwerkelijk gemeten is wat gemeten moest worden (Neuman, 2014). In dit onderzoek zijn eveneens een aantal stappen genomen om de validiteit te bevorderen. Allereerst is gepoogd om sociaal wenselijke antwoorden te voorkomen door respondenten één op één te interviewen. Bovendien is gekozen voor een rustige locatie zodat respondenten niet gestoord werden tijdens het interview. Het blijft echter betwistbaar of sociaal wenselijke antwoorden volledig zijn vermeden omdat huidig onderzoek een subjectief karakter heeft. De respondenten zijn doelgericht en vanuit het netwerk van het Ministerie van Justitie en Veiligheid geselecteerd. Om de subjectiviteit in te perken en de validiteit te verhogen zijn respondenten vanuit meerdere invalshoeken geworven. Hierdoor werden ervaringen van bepaalde actoren mogelijk bevestigd door andere actoren. Verder zijn

de interviews gebaseerd op eigen ervaringen van een beperkt aantal betrokken actoren, en daarom is de mate waarin de resultaten gegeneraliseerd kunnen worden naar de gehele spreekgerechtigde slachtofferpopulatie beperkt. Tot slot kan er sprake zijn van verhoogde intersubjectiviteit omdat de analyse niet door een tweede of derde persoon is herhaald. Een tweede onderzoeker zou bijvoorbeeld andere codes gekoppeld kunnen hebben aan de uitspraken van de geïnterviewden. Bovendien worden door een tweede onderzoeker mogelijk andere zaken geobserveerd tijdens de observaties.

4.3. Ethische overwegingen

In onderhavig onderzoek is rekening gehouden met enkele ethische overwegingen. Een onderzoek is ethisch uitgevoerd wanneer het voldoet aan vier criteria (Neuman, 2014). Allereerst is het van belang dat respondenten vrijwillig deelnemen aan het onderzoek en toestemming verlenen voor het verwerken van de gegevens. Voorafgaand aan ieder interview hebben respondenten daarom een *informed consent* getekend waarin zij akkoord gaan met het verwerken van hetgeen wat in de interviews naar voren komt. Daarnaast konden de respondenten op ieder moment stoppen met het interview. Ten tweede is het van belang dat respondenten helder geïnformeerd worden over het doel en de werkwijze van het onderzoek. Voorafgaand aan het interview hebben respondenten een e-mail ontvangen met enkele informatie over het onderzoek. Daarnaast is aan het begin van het interview deze informatie nogmaals toegelicht. Het derde criterium betreft de anonimiteit van de identiteit van respondenten. De anonimiteit is gegarandeerd door in dit onderzoek de opnamen en transcriptbestanden niet te koppelen aan de namen van de respondenten. Bovendien zijn bij het verwerken van de resultaten geen namen genoemd van respondenten. Daarnaast worden in de resultaten van de observaties geen specifieke details of namen uit de geobserveerde zaken benoemd. Het laatste criterium is dat de respondenten geen nadelige effecten ervaren. Het is daarom van belang om zorgvuldig om te gaan met de informatie die verkregen is uit de interviews. In onderhavig onderzoek zijn de opnamen, transcriptbestanden en aantekeningen van observaties in NVIVO verwerkt en de inhoud hiervan wordt niet aan derden worden versterkt.

4.4. Analysemethode

In deze paragraaf wordt de analysemethode van huidig onderzoek besproken. Allereerst zijn alle interviews opgenomen met behulp van geluidsapparatuur. De interviewopnamen zijn vervolgens volledig getranscribeerd in NVIVO (versie 11). De interviews zijn letterlijk getranscribeerd, wat zorgt voor gedetailleerde data en dit verhoogt de betrouwbaarheid van

onderhavig onderzoek. Vervolgens zijn de interviews gecodeerd in NVIVO. Allereerst is gekozen om de data open te coderen om het verlies van relevante informatie te bedwingen (Neuman, 2014). Tijdens het open coderen is gekeken naar quotes die corresponderen met de theoretische concepten binnen huidig onderzoek. Het open coderen heeft geleid tot 27 codes. De gehele codeboom is weergegeven in appendix 5.

Daaropvolgend is gekozen om de data axiaal te coderen. In deze fase zijn de codes aangescherpt en samengevoegd, en vervolgens ingedeeld in de hoofdthema's van hoofdstuk 3 (theoretisch kader). Dit betekent dat de verkregen data gegroepeerd is onder de theoretische concepten uit het theoretisch kader. Ten slotte is selectief gecodeerd. Hierdoor kunnen relaties en verbindingen tussen de codes worden vastgesteld.

Tijdens de observaties zijn aantekeningen gemaakt naar aanleiding van de zaken die vermeld staan op de voorafgaand opgestelde checklist. Deze aantekeningen zijn na afloop van de zitting tekens nauwkeurig verwerkt in NVIVO. Vervolgens zijn de bevindingen gecategoriseerd onder dezelfde codes als de interviews. Hierdoor kon een verbinding gemaakt worden tussen de resultaten van de interviews en de uitkomsten uit de observaties.

De resultaten van de interviews zijn in de resultatensectie aangevuld met illustrerende quotes. Om aan te duiden over hoeveel respondenten telkens gesproken wordt in de resultaten van de interviews, is aan de hand van kwalificaties onderscheid gemaakt in het aantal respondenten waarover telkens gesproken wordt. In tabel 4 staan deze kwalificaties weergegeven. Wanneer er afwijkende meningen zijn, wordt dit altijd vermeld. Dit betekent dat wanneer er gesproken wordt over 'meerdere respondenten' die iets vonden en niets beschreven wordt over 'anderen', dat de anderen er dan geen tegengestelde mening op nahielden, of die in ieder geval niet expliciet verkondigden.

Tabel 4. *Kwalificaties verwerking resultaten interviews*

Kwalificatie	Aantal
Alle respondenten	17
Het merendeel van de respondenten	12-16
Meerdere respondenten	7-11
Enkele respondenten	2-6
Eén respondent	1

5. Resultaten interviews

Eerder in hoofdstuk 2 (context) is het beoogde doel van de wetuitbreiding besproken, en zijn argumenten genoemd voor het wel of niet uitbreiden van het slachtofferspreekrecht. Vervolgens zijn in hoofdstuk 3 (theoretisch kader) eerdere theoretische veronderstellingen en empirische bevindingen besproken over de mogelijke gevolgen van het spreekrecht voor slachtoffers. De veronderstellingen en overwegingen, die beschreven zijn in deze hoofdstukken, zijn onderzocht aan de hand van interviews en observaties. In dit hoofdstuk volgen de resultaten van de semigestructureerde interviews. Het doel van dit hoofdstuk is inzicht geven in de (on)bedoelde gevolgen van de uitbreiding van het spreekrecht voor slachtoffers naar aanleiding van interviews met zeventien respondenten. Allereerst worden in paragraaf 5.1 de uitkomsten besproken omtrent de ervaringen van actoren met de verruiming van het spreekrecht. Vervolgens wordt in paragraaf 5.2 en 5.3 dieper in gegaan op de theoretische concepten uit hoofdstuk 3 (theoretisch kader) en in paragraaf 5.4 wordt de visie van actoren op de heterogene slachtofferpopulatie besproken. Dit hoofdstuk eindigt in paragraaf 5.5 met een bespreking van de visie van de verschillende actoren op het voltooien van het beoogde doel van de wet.

5.1. De verruiming van het spreekrecht

In deze paragraaf wordt eerst gekeken naar de ervaringen van alle actoren met de uitbreiding van het spreekrecht. Het merendeel van de actoren beschouwt de verruiming van het spreekrecht als een positieve ontwikkeling voor het strafproces van slachtoffers. Het geeft slachtoffers een meer erkende positie in het proces waarin zij onvrijwillig terecht zijn gekomen. Enkele respondenten uiten zich echter negatief over de uitbreiding van het spreekrecht. Deze respondenten veronderstellen dat slachtoffers hoge verwachtingen plaatsen bij de huidige vorm van het spreekrecht. Dit kan een negatieve uitwerking hebben op het herstel van slachtoffers. Met de beperkte vorm daarentegen konden dergelijke verwachtingen beter getemperd worden. Een slachtofferadvocaat vertelt hierover het volgende:

“Ik vind dat je mensen toch de illusie geeft dat hun invloed groter is, namelijk ook op de strafmaat. En ik ben er niet van overtuigd dat het zo werkt. Ik denk wel dat het verhaal van het slachtoffer van invloed is op de strafmaat, want het heeft gewoon met de ernst van het feit te maken. Maar ik denk dat je dat ook bereikt met de beperkte vorm van het spreekrecht.” – Slachtofferadvocaat

Het gros van de respondenten is het hier echter niet mee eens. De ervaring van een ernstig misdrijf brengt het leven van slachtoffers, volgens een respondent, immers totaal uit balans:

“Het is een hele nieuwe film, die je helemaal niet wilt zien.” – Slachtoffer

Het merendeel van de respondenten duidt aan dat het proces ter terechtzitting de balans weer enigszins dient terug te brengen, om recht te doen aan het leed van slachtoffers. Dit behoort in het proces van slachtoffers een plek te krijgen. Volgens deze respondenten is het slachtoffer geen procespartij en heeft het slachtoffer in een heleboel processen al geen inspraak. Het recht van spreken ter terechtzitting is de enige mogelijkheid voor slachtoffers om hun stem te laten horen daar waar alle procespartijen aanwezig zijn. Het feit dat slachtoffers niet meer beperkt worden draagt, volgens deze respondenten, bij aan de uitdrukking van het enorme leed dat hen getroffen is. Volgens casemanagers achten slachtoffers het wenselijk dat zij vandaag de dag, binnen het betamelijke, vrijelijk kunnen verwoorden wat zij vinden. Een respondent vertelt hierover het volgende:

“Dat voelt zo onlogisch en zo oneerlijk. Het feit dat je dan eindelijk wat mag zeggen, maar dat je daarin dan beperkt wordt. En, het feit dat je nu ook wat mag zeggen hoe die hele periode voor jou geweest is, wat je gemist hebt, wat je emotie was, wat de gevolgen zijn. Ik denk dat dat zo belangrijk is voor het proces van slachtoffers. Je wilt dat duidelijk maken aan je omgeving, en ook aan de mensen die voor jou over de verdachte gaan beslissen.” – Casemanager Slachtofferhulp Nederland.

Met de uitbreiding van het spreekrecht verkrijgen slachtoffers eveneens de mogelijkheid om te spreken over de strafmaat en de bewijsvoering. Meerdere respondenten verkondigen dat slachtoffers in de praktijk meermaals spreken over een strafmaat. Het is echter zelden het geval dat slachtoffers dat heel gedetailleerd doen als: ‘Ik vind dat deze meneer of mevrouw tien jaar verdient’. Slachtoffers spreken eerder over: ‘Ik vind dat deze meneer of mevrouw lang opgesloten moet worden’ of ‘Ik vind dat deze meneer of mevrouw hulp moet krijgen’. Het verschilt echter per misdrijf wat de behoefte van het slachtoffer is met betrekking tot het uitspreken van een bepaalde strafmaat. In bepaalde zaken is geen enkele straf hoog genoeg voor het slachtoffer, en in andere zaken acht het slachtoffer het vooral wenselijk dat de verdachte tbs opgelegd krijgt. Een officier van justitie meldt het volgende hierover:

“Vroeger zou je alleen over de gevolgen hebben kunnen spreken in het spreekrecht, maar nu met de uitbreiding van het spreekrecht krijg je de kans om ook iets te zeggen over een mogelijke straf. [...] Een slachtoffer heeft enige tijd geleden gezegd: ‘Het is genoeg geweest met die straf, maar ik wil wel graag een veiligheidsvoorziening. Wel

graag een contact- en locatieverbod'. Dit heeft ze toen geweldig weten te bereiken." –

Officier van Justitie

Met betrekking tot het spreken over de bewijsvoering verkondigen meerdere respondenten dat slachtoffers hier over het algemeen weinig behoefte aan hebben. Het merendeel van slachtoffers kent daarom niet het hele strafdossier. In de interviews met slachtoffers is deze wens eveneens niet naar voren gekomen. Enkele respondenten noemen dat sommige slachtoffers daar wel behoefte aan hebben en de verruiming van het spreekrecht dit ook mogelijk maakt. Om de mogelijke risico's te vermijden wordt dit punt dikwijls aan een advocaat overgedragen. Een respondent vertelt het volgende hierover:

"Met de bewijsvoering, daar komt veel te veel bij kijken. Dat kost veel energie, tijd en moeite. Dat is juist eigenlijk niet waar ze op zitten te wachten. Maar goed, je zal vast ook zaken vinden waar slachtoffers dit wel willen. Wat ik opvallend vind, is dat in de kleinere zaken mensen dat liever willen. Die zijn op een hele andere manier betrokken, en hebben vaak ook zelf een aandeel in de zaak. Ze willen dan echt het onderste uit de kan halen. Terwijl als het om wat zwaardere zaken gaat en mensen goed contact hebben met het Openbaar Ministerie, vertrouwen ze er op dat er goed onderzoek is gedaan." –

Juridisch Medewerker Slachtofferhulp Nederland

Ondanks dat de verruiming van het spreekrecht herhaaldelijk wordt benoemd als positieve ontwikkeling voor slachtoffers, is het opmerkelijk dat in de praktijk geringe verschillen worden opgemerkt ten opzichte van de beperkte vorm van het spreekrecht. In twee derde van de interviews komt naar voren dat slachtoffers dikwijls enkel spreken over de impact van het delict op het leven. Een respondent zegt het volgende hierover:

"Wij hadden eigenlijk verwacht dat veel meer mensen daar ook echt gebruik van zouden maken, van die uitbreiding, en dat viel eigenlijk wel heel erg mee en we merkten niet hele grote verschillen." – Juridisch medewerker Slachtofferhulp Nederland

Een mogelijke reden hiervoor betreft de mate van informatieverschaffing over de onbeperkte vorm van spreken. Het merendeel van de actoren geeft aan niet de nadruk te leggen op het uitgebreide spreekrecht in de voorbereiding op het spreken ter zitting.

Een slachtofferadvocaat zegt hierover het volgende:

"Ik moet je eerlijk zeggen, ik vestig niet de nadruk er op dat het spreekrecht ongeclausuleerd is. Je schept daarmee ook verwachtingen die je niet kunt waarmaken. Ik vind dat ze daarmee geen reëel beeld kunnen krijgen van de zaak, wat betreft strafmaat en de kans op een veroordeling. Dan bespaar je ze ook bepaalde teleurstellingen." – Slachtofferadvocaat

Een juridisch medewerker bevestigt dit en benoemt eveneens voorzichtig te zijn in de verstrekking van informatie over een bepaalde strafmaat om teleurstelling te voorkomen. Dit betekent echter niet dat slachtoffers nimmer geadviseerd worden om onbepikt te spreken ter zitting. Slachtofferadvocaten en medewerkers van Slachtofferhulp Nederland melden herhaaldelijk dat zij slachtoffers hierover informeren, wanneer slachtoffers dit zelf wenselijk achten. Dezelfde slachtofferadvocaat meldt hierover:

“Ik adviseer ze niet om het te doen, maar als ze het willen dan manage ik het. Maar ik ga niet tegen ze zeggen van ‘u mag dit ook nog wel zeggen’. Ik laat slachtoffers gewoon komen met wat ze willen zeggen.” – Slachtofferadvocaat

Bovendien benoemen enkele respondenten dat slachtofferadvocaten aanzienlijk verschillen in de mate van informatieverschaffing omtrent het onbepikt spreken. Een aantal respondenten geeft aan dat enkele slachtofferadvocaten adviseren om te gaan spreken één minuut na het delict. Hierbij wordt bijvoorbeeld niet de nadruk gelegd op het spreken over de bewijsvoering. De rechter vormt zichzelf immers al een oordeel of hij het delict wettig en overtuigend bewezen vindt. Een slachtofferadvocaat vertelt het volgende:

“Wat ik tegen cliënten ook zeg: begin te vertellen vanaf één minuut nadat het gebeurt is. Waarom niet wat er gebeurt is, nou omdat je dan het risico loopt, hé ik hoor nieuwe dingen, ik wil meneer of mevrouw onder ede horen. Maar vertel de rechters vooral wat de gevolgen zijn, want dat weten ze nog niet. Dat weegt mee in de strafmaat. Wat er gebeurd is, dat weten ze al, want er is allemaal onderzoek gedaan. Ze gaan heel vriendelijk knikken, maar daar bereik je niets mee. [...] De officier roept daar wat over, de verdediging roept daar wat over, wordt dan niet nummer drie. De rechter vormt zichzelf toch al een beetje een oordeel of hij misdrijf het wettelijk en overtuigend bewezen vindt.” - Slachtofferadvocaat

In de interviews met rechters wordt dit beeld bevestigd. Rechters achten het vooral van belang om te horen wat de gevolgen van het delict zijn geweest op het dagelijks leven van het slachtoffer. Dit wordt daadwerkelijk meegewogen in de beslissing die de rechter dient te nemen. Een rechter vertelt het volgende:

“Het onbepikte spreekrecht heeft eigenlijk geen invloed op de beslissing die ik moet nemen. Er zijn nu verwachtingen gecreëerd die je niet kunt waarmaken. Want het slachtoffer denkt dat hij invloed kan hebben op de strafmaat, of dat hij iets mag zeggen over de bewijsvoering. En dat mag ook, maar we hebben al een officier van justitie en we hebben een advocaat die daar iets over wil zeggen. Ja, in alle eerlijkheid, over de

strafmaat, daar luister ik niet naar. Ik luister naar hoe erg het is wat hen is overkomen en wat de gevolgen zijn voor hem en zijn omgeving. Dat vind ik wel relevant.” - Rechter

Een ander deel van de respondenten meldt echter dat sommige slachtofferadvocaten wel de nadruk leggen op het onbeperkt spreken ter zitting. Dit zijn bijvoorbeeld slachtofferadvocaten die zich eerder richten op het strafrechtelijke deel van het strafproces in plaats van de civielrechtelijke kant. Hierin worden zodoende twee stromingen genoemd. Enerzijds slachtofferadvocaten die vooral gericht zijn op het civielrechtelijke deel, vanuit de letselschade kant. Het spreekrecht vormt dan een ondergeschikt middel om het slachtoffer te adviseren over de gevolgen van het delict en de advocaat licht de vordering benadeelde partij ter zitting toe. Anderzijds zijn er ook strafrechtelijke advocaten die het daadwerkelijk van belang achten om in het spreekrecht te verkondigen of ze het delict wel of niet bewezen vinden. Enkele respondenten benoemen dat de wijze van voorlichting over de inhoud van het slachtofferspreekrecht tot andere gevolgen kan leiden bij slachtoffers. Slachtoffers kunnen enerzijds de behoefte uiten om te willen spreken over de bewijsvoering of de strafmaat. Hier wordt dan gehoor aan gegeven. Aan de andere kant spreken enkele respondenten zorgen uit. Het onbeperkt adviseren schept verwachtingen bij slachtoffers die men mogelijk niet kan waarmaken. Een rechter noemt bijvoorbeeld dat het slachtoffer de verwachting kan hebben dat het spreken over de strafmaat werkelijk invloed uitoefent op de strafmaat.

Verder benoemt een officier van justitie eveneens dat slachtoffers nauwelijks onbeperkt spreken ter zitting. Slachtoffers worden, volgens deze officier van justitie, te weinig geïnformeerd over de mogelijkheden die de huidige situatie van het spreekrecht biedt. Opvallend is dat deze respondent meldt dat belangenbehartigers bevreesd zijn voor de nadelige gevolgen voor slachtoffers. Als gevolg zijn organisaties terughoudend omtrent het informeren over het onbeperkt spreken ter zitting. De huidige vorm van het spreekrecht draagt veel bij aan het strafproces, maar een goede voorbereiding is cruciaal. Organisaties behoren daarom veel verstand te hebben van het strafrecht en de slachtofferrechten om het spreekrecht behoorlijk in te vullen. Volgens deze respondent vraagt het huidige spreekrecht om meer expertise bij een aantal slachtofferorganisaties. Deze officier van justitie vertelt het volgende:

“Er zit een enorme angst bij belangenbehartigers van slachtoffers, en ten onrechte vind ik zelf, om niet gebruik te maken van het uitgebreide spreekrecht. Een aantal doen dat wel en daarin kun je zien dat slachtofferrechten volwassen zijn geworden in het strafprocesrecht en bij een aantal mensen is dat kwartje nog niet gevallen. Je moet er fel op zitten en je moet voor je rechten opkomen. Wanneer organisaties dit goed managen, draagt het echt wat bij voor het strafproces.” – Officier van Justitie

5.2. Bevordering herstel emotionele impact

Uit voorgaande literatuur bleek dat het slachtofferspreekrecht het herstel van de emotionele impact dient te stimuleren. Meerdere respondenten duiden aan dat het spreekrecht ter zitting bijdraagt aan een begin van de verwerking van de emotionele impact. Casemanagers van Slachtofferhulp Nederland benoemen dat zij zien dat slachtoffers voldoening en kracht halen uit het spreken ter zitting. Dit is vaak het laatste wat nabestaanden voor het overleden slachtoffer kunnen doen of het enige moment dat slachtoffers voor zichzelf kunnen opkomen. Het merendeel van de respondenten is ervan overtuigd dat het spreekrecht bijdraagt aan een begin van het herstel. Hierbij stelt het overgrote deel echter wel dat deze bewering nimmer onderzocht is en zodoende niet onderbouwd is. Een casemanager zegt hierover het volgende:

“Ik ben er van overtuigd dat het spreekrecht bijdraagt aan herstel. Het is allemaal niet hard te meten, maar gevoelsmatig zeg ik dat het heel veel doet. Ik zie dit in het begeleidingsproces van meerdere slachtoffers terugkomen.” – Casemanager Slachtofferhulp Nederland

Een slachtoffer zegt hierover:

“Ik weet niet of het wat heeft gedaan voor mijn verwerking. Misschien wel, omdat ik nu niet het spijtgevoel hoef te hebben als ik het niet gedaan had. Want op welke manier laat je dan eigenlijk al deze partijen weten dat de impact heel groot is.” – Slachtoffer

De overige respondenten melden echter dat het spreekrecht niet per definitie een bijdrage levert aan de verwerking van het misdrijf. Het feit dat na afloop van de zitting eindelijk het strafproces is afgesloten draagt wellicht eerder bij aan een begin van de verwerking. Het spreekrecht wordt hierin gezien als klein onderdeel in het proces. Een strafrecht advocaat meldt het volgende:

“Ik weet niet of het spreekrecht echt bijdraagt aan een stukje verwerking. Ik ben ook geen psycholoog. Ik weet wel dat slachtoffers en verdachten het heel fijn vinden dat het nu een keer afgelopen is. Dat ze na afloop van het proces het gevoel hebben weer verder te kunnen. Daarom is het soms ook gewoon heel vervelend dat een zaak twee jaar kan liggen.” – Strafrecht advocaat

Verder duiden alle respondenten aan dat het spreekrecht een bijdrage levert aan de erkenning van de situatie waarin slachtoffers onvrijwillig in zijn gekomen. De erkenning van het feit dat men slachtoffer is, wordt meermaals als belangrijke factor aangemerkt om slachtoffers het gevoel te geven dat zij serieus genomen worden in het strafproces. Hierover vertelt een respondent het volgende:

“Een stukje erkenning van wat hen is toegedaan. [...] Als zij dan gebruik maken van het spreekrecht, dat is het moment dat van hen is. Dan kunnen zij naar voren dragen wat voor hen belangrijk is. Dat kan absoluut een positieve uitwerking hebben op het verwerkingsproces van slachtoffers.” – Casemanager Slachtofferhulp Nederland

Enkele respondenten benoemen daarnaast dat slachtoffers zich vandaag de dag meer erkend voelen als gevolg van de verruiming van het spreekrecht. Een slachtofferadvocaat vertelt hierover:

“Met de beperkte vorm van het spreekrecht moest je binnen de lijnen blijven. Slachtoffers vonden dit soms frustrerend. Nu het onbeperkt is voelen slachtoffers zich meer erkend. Slachtoffers kunnen bijvoorbeeld meer betogen dan eerst.” – slachtofferadvocaat

Hoewel de memorie van toelichting veronderstelt dat het spreekrecht ook een therapeutische werking dient te hebben, beziet het merendeel van de respondenten de werking van het spreekrecht mogelijk in andere termen. Een casemanager van Slachtofferhulp Nederland zegt hierover het volgende:

“Niet als therapie, maar wel als enige moment in de rechtszitting, waar alles zo steriel en technisch is, waar het slachtoffer, het dodelijk slachtoffer, echt een gezicht krijgt.” – Casemanager Slachtofferhulp Nederland

In huidig onderzoek werd in het theoretisch kader de bevordering op herstel als gevolg van het slachtofferspreekrecht bezien in de vermindering van angst- en woedegevoelens, en de verbetering van percepties van rechtvaardigheid. In de twee navolgende sub-paragrafen worden de uitkomsten met betrekking tot deze bedoelde gevolgen besproken.

5.2.1. Vermindering angst- en woedegevoelens

Het spreekrecht dient allereerst angst- en woedegevoelens te verminderen om toe te komen aan de erkenning van de geleden schade. Uit eerder onderzoek is echter niet gebleken dat het (beperkte) spreekrecht bijdraagt aan een afname van angst- en woedegevoelens. In dit onderzoek uiten de respondenten zich wisselend over de afname van angst- en woedegevoelens als gevolg van het spreken ter terechtzitting. Vier respondenten duiden aan dat de uitbreiding van het spreekrecht een positieve uitwerking heeft op de afname van angst- en woedegevoelens van slachtoffers. Sommige slachtoffers voelen zich vandaag de dag meer gehoord nu de beperking van het spreekrecht opgeheven is. Een juridisch medewerker stelt hierover het volgende:

“Het feit dat je nu je hele verhaal kan doen zonder beperkingen, dat voelt in ieder geval ook als iets, van nou daar word ik dan niet door aan de kant geschoven of heel erg in beperkt. En dat zorgt er dan in ieder geval voor dat dat stukje woede, onbegrip en het niet gezien worden, wordt weggenomen. En dat is natuurlijk niet voor alle slachtoffers het geval, er zullen natuurlijk altijd slachtoffers zijn die dat soort gevoelens blijven houden.” – Juridisch medewerker Slachtofferhulp Nederland

Het merendeel van de respondenten benoemt echter dat het moeilijk te bepalen is of een deelname aan het spreekrecht werkelijk bijdraagt aan een afname van angst- en woedegevoelens of dat andere omstandigheden hierop van invloed zijn geweest, bijvoorbeeld een gunstige uitspraak. Een respondent vertelt hierover het volgende:

“Dat slachtoffer had allemaal redenen om iets te verklaren over een bepaald bewijs. Hierdoor zou de strafmaat hoger uitvallen. Zij heeft dat toen in de beperkte vorm van het spreekrecht niet kunnen vertellen, omdat dat toen niet mocht. En dat is iets wat haar tot op de dag van vandaag frustreert. [...] Het is echter lastig om te meten of het spreekrecht daadwerkelijk voor minder woede zorgt, en niet andere omstandigheden daarop van invloed zijn. Dat weet je gewoon niet.” – Slachtofferadvocaat

In een interview met een slachtoffer komt eveneens naar voren dat het spreekrecht niet bijdroeg aan een afname van angst- en woedegevoelens. Het volgende werd hierover verteld:

“Ik denk het niet. Het is sowieso ontzettend zwaar en daarna zit je ook weer even in een dipje. Hierbij maakte het ook niet uit dat wij de tweede keer onbeperkt mochten spreken ter zitting.”

Alhoewel de respondenten zich wisselend uiten over de mate van verminderende angst- en woedegevoelens, geven enkele respondenten aan dat het spreekrecht een middel kan zijn om in ieder geval een begin van verzoening te creëren. Een casemanager duidt het volgende aan:

“Het spreekrecht helpt in een begin van de verzoening en vergeving. Als ik vertrek, dan is de grootste haat in ieder geval verdwenen. Het spreekrecht draagt dus bij aan wat er ontwricht is in een gezin, op welke manier dan ook. Er moet nog veel meer in een leven gebeuren om echt in de vergeving of verzoening terecht te komen. Dit is in ieder geval een tool, een handvat.” – Casemanager Slachtofferhulp Nederland

5.2.2. Procedurele rechtvaardigheid

Naast de vermindering van angst- en woedegevoelens dient het spreekrecht voor slachtoffers te leiden tot positievere percepties van rechtvaardigheid. Uit voorgaande literatuur bleek dat

het (beperkte) spreekrecht bijdroeg aan een verbetering van de percepties van procedurele rechtvaardigheid. De beleving van procedurele rechtvaardigheid werd versterkt door: (1) de mogelijkheid tot participeren in de procedure, (2) de bejegening tijdens de procedure en (3) de informatie verschaffing door autoriteiten over de procedure. In de drie navolgende subparagrafen worden enkele ervaringen van betrokken actoren met deze drie punten besproken.

Allereerst komt in de interviews naar voren dat alle respondenten de erkenning en het belang van spreekrecht nadrukkelijk bezien in termen van procedurele rechtvaardigheid en de nadruk leggen op de mate van informatieverschaffing en bejegening in de rechtszaal. Het merendeel van de respondenten vertelt dat slachtoffers dikwijls nimmer in aanraking zijn geweest met justitie voordat zij slachtoffer worden van een misdrijf. De primaire victimisatie tast het gevoel van rechtvaardigheid aan. Een slachtoffer vertelt het volgende hierover:

“Dat je recht van spreken hebt, dat is al een gunst. Je kunt zelf helemaal geen advocaat nemen om zo ’n verdachte aan te spreken. Je bent afhankelijk van de officier van justitie die je ook nog niet zelf mag kiezen. Die staat daar opeens. En natuurlijk doen die mensen ontzettend hun best. En ik heb daar ook helemaal geen klagen over, maar het proces an sich dat je daar dus geen inspraak in hebt, dat vind ik heel bijzonder. Kijk, als je naar de kapper gaat, dan kun je nog zeggen: ‘Ik wil Wendy, en niet José’. Maar als het om zo iets wezenlijks gaat, dan ben je afhankelijk van degene die je toegewezen krijgt.”

Om die reden vermeldt de meerderheid van de respondenten dat het herstel van vertrouwen in de rechtsorde belangrijk is voor slachtoffers in de uitvoering van het spreekrecht. Het spreken ter terechtzitting is immers het enige moment in het proces dat slachtoffers hun stem kunnen laten horen aan de betrokken partijen. Een slachtofferadvocaat duidt het volgende aan:

“Als je als slachtoffer maar hebt kunnen zeggen hoe je er tegen aan kijkt en zeker als de rechtbank daar wat over zegt in het vonnis, dan is de acceptatiegraad met een bepaalde straf toch wat groter dan wanneer je niets hebt mogen zeggen. [...] Die slachtoffers waren teleurgesteld met de straf maar toch blij dat zij gehoord waren. Dat is toch heel belangrijk voor de procedurele rechtvaardigheid.” – Slachtofferadvocaat

5.2.2.1. Mogelijkheid tot participeren in de procedure (‘Voice’)

In het theoretisch kader van huidig onderzoek kwam naar voren dat slachtoffers voornamelijk het spreekrecht gebruiken om hun stem te laten horen in de rechtszaal. Als gevolg voelen slachtoffers zich erkend en gehoord als slachtoffer in het strafproces. In dit onderzoek wordt eveneens “het gehoord worden” nagenoeg door alle respondenten genoemd als primair

argument voor een deelname aan het spreekrecht. Simpelweg participeren in het strafproces creëert een gevoel van erkenning bij slachtoffers. Het merendeel van de respondenten benoemt dat slachtoffers het hierbij voornamelijk van belang achten dat alle partijen horen hoe groot de impact van het delict is geweest. Twee respondenten vertellen hierover het volgende:

“Het geeft je wel het gevoel dat je gehoord wordt, dat je serieus genomen wordt. Het geeft je een bepaalde plek in het proces.” – Slachtoffer

“Het was voor het slachtoffer fantastisch, die had echt zoiets van ik ben gehoord, ik heb mijn verhaal kunnen doen, en eigenlijk maakt het niet meer uit wat de straf zou zijn, want in dat geval was de straf nooit hoog genoeg.” – Slachtofferadvocaat

Enkele respondenten benoemen dat sommige slachtoffers voornamelijk gehoord willen worden door de verdachte tijdens het slachtofferspreekrecht. Deze slachtoffers richten zich in het slachtofferspreekrecht tot de verdachte. Een casemanager meldt hierover het volgende:

“Bij veel mensen is het ook vaak een uitlating richting de verdachte om aan hen te laten zien wat ze hebben gedaan: ‘Kijk, dit is wie je nu eigenlijk gewoon het leven ontnomen hebt’.” – Casemanager Slachtofferhulp Nederland.

Daarnaast vertellen enkele respondenten dat sommige slachtoffers ook spreken richting de rechters zodat de uiting van de ernst van het misdrijf mogelijk wordt meegewogen in de uitspraak. Dit komt eveneens naar voren in een interview met een slachtoffer. Het volgende werd hierover aangeduid:

“Rechters, die gaan zich een oordeel vormen. Dus ik vond het belangrijk dat ze hoorden over de ernst van het verhaal. Ze weten natuurlijk wat er is gebeurd en hoe ernstig dat is, maar ik wilde aan die ernst ook een gevoel meegeven.” – Slachtoffer

Uit deze bevindingen blijkt dat slachtoffers, volgens deze respondenten, voornamelijk de behoefte hebben om de gevolgen van het delict kenbaar te maken aan alle aanwezige partijen in de rechtszaal. Het uitgebreide spreekrecht draagt daarnaast, evenzeer als de beperkte vorm van het spreekrecht, bij aan het gevoel van slachtoffers dat zij ter zitting gehoord worden.

5.2.2.2. Bejegening door autoriteiten tijdens de procedure

Uit eerdere wetenschappelijke literatuur blijkt dat een correcte bejegening belangrijk is om te zorgen dat het slachtoffer zich gehoord voelt ter zitting. Hierdoor wordt de indruk gewekt dat het strafproces er ook is voor het slachtoffer. Uit de bevindingen in de paragraaf ‘mogelijkheid tot participeren in de procedure’ blijkt dat het onbeperkte spreekrecht toekomt aan het feit dat slachtoffers zich gehoord voelen ter zitting. Aansluitend hierop duidt het overgrote deel van de respondenten aan dat de positieve percepties van procedurele rechtvaardigheid bevordert

worden door een correcte bejegening ter zitting. Volgens het merendeel van de respondenten voelen slachtoffers zich meer gehoord wanneer zij correct bejegend worden ter zitting. Een respondent vertelt hierover het volgende:

“Op het moment dat een voorzitter gewoon bij de opening al benoemt dat het slachtoffer er is, even een paar woorden er aan wijdt, zoals: ‘Het is misschien voor u een emotionele dag, maar we gaan ons best doen om dit tot een goed einde te brengen’. Dan geef je iemand ook gelijk een stukje erkenning, maar ook herkenning. En dat wordt op prijs gesteld door het slachtoffer.” – Slachtofferadvocaat

In de interviews met slachtoffers komt eveneens naar voren dat een goede bejegening ter zitting door alle betrokkenen leidt tot erkenning van de situatie. Het is bijvoorbeeld, desgelijks volgens het merendeel van de respondenten, van belang dat rechters nadrukkelijk laten blijken dat zij het slachtofferspreekrecht serieus nemen ter zitting. Hierdoor voelt een slachtoffer zich daadwerkelijk gehoord. Een slachtoffer vertelt hierover het volgende:

“Ze luisteren echt, en je ziet aan de gezichtsuitdrukking dat het ze wel raakt. Dat vind ik wel belangrijk. Dat is ook je doel. Dat het verhaal overkomt.” – Slachtoffer

In het theoretisch kader kwam ook naar voren dat positieve percepties van rechtvaardigheid kunnen leiden tot een vermindering van angst- en woedegevoelens. Enkele respondenten benoemen dat een reactie van een verdachte of de advocaat van de verdachte op het slachtofferspreekrecht kan bijdragen aan een gevoel van erkenning. Als gevolg kunnen angst- of woedegevoelens mogelijk afnemen. Een respondent vertelt hierover het volgende:

“Je merkt dat het een positieve uitwerking heeft op het slachtoffer als de verdachte een reactie geeft op het spreekrecht. Dat help in de erkenning en je merkt ook dat de woede dan omslaat in ‘ja oké, ik ben hier niet enkel om het onderste uit de kan te halen, maar ik wil gewoon dat het niet nog een keer gebeurt’.” – Casemanager Slachtofferhulp Nederland

Uit eerdere wetenschappelijke literatuur bleek dat een correcte bejegening met de uitbreiding van het spreekrecht mogelijk belangrijker is geworden om acceptatie te krijgen over een bepaalde uitspraak. Het merendeel van de respondenten duidt aan dat de bejegening in de rechtszaal de afgelopen jaren positief is ontwikkeld. Een slachtofferadvocaat vertelt hierover het volgende:

“Je merkt over het algemeen dat rechters inmiddels al weer veel meer ervaring hebben in de omgang met slachtoffers op de zitting en dat geeft ook gewoon steun. Dat je echt ziet dat een rechter jouw verhaal heel serieus neemt en ook de officier van justitie. En dat kan toch een beetje helpen bij de verwerking.” – Slachtofferadvocaat

Dit correspondeert met de bevindingen uit de interviews met casemanagers van Slachtofferhulp Nederland. Een casemanager zegt hierover het volgende:

“Mijn ervaring is dat slachtoffers in de rechtbank wel goed begroet worden, dus dat de correcte bejegening echt wel veel meer is doorgedrongen in rechtbanken, dan dat het bijvoorbeeld vijf jaar geleden was.” – Casemanager Slachtofferhulp Nederland

Overige respondenten benoemen echter dat het eerder een uitzondering is dat een slachtoffer goed bejegend wordt door rechters. Bovendien zijn er grote verschillen zichtbaar in de bejegening per arrondissement en per rechter. Een juridische medewerker meldt hierover het volgende:

“Het frustrerende is dat het er soms heel erg van afhangt bij welke rechtbank je bent. De ene is wat meer slachtoffergezind dan de ander, maar er blijven voorvallen waarvan ik denk dat het niet nodig is. Bijvoorbeeld dat rechters heel kort af zijn richting slachtoffers. Bijvoorbeeld als het slachtoffer voor zijn beurt spreekt, op een hele nare manier het slachtoffer afkappen.” – Juridisch medewerker Slachtofferhulp Nederland

Om de verschillen per rechter te verminderen en een correcte bejegening ter zitting te bevorderen, zijn in diverse arrondissementen richtlijnen opgesteld omtrent de bejegening in de rechtszaal. Dit blijkt uit enkele interviews. In deze richtlijnen staat bijvoorbeeld vermeld dat rechters het slachtoffer aan het begin van een zitting welkom dienen te heten. Daarnaast dienen rechters in het vonnis te refereren naar het slachtofferspreekrecht door in één korte zin de relevantie van het spreekrecht te noemen. Verder werd in één interview verteld dat er de afgelopen jaren enkele spiegelbijeenkomsten zijn georganiseerd om een correcte bejegening ter zitting te bevorderen. In deze spiegelbijeenkomst wordt een terechtzitting na gespeeld waarbij rechters in het publiek plaatsnemen. Slachtoffers en casemanagers vertellen in deze bijeenkomsten wat er ter zitting verbeterd kan worden omtrent de bejegening. Rechters krijgen zodoende in deze bijeenkomsten letterlijk een ‘spiegel’ voor gehouden. Uit één interview met een rechter blijkt dat deze respondent hierdoor meer bewust is van de gevolgen van een correcte bejegening voor het slachtoffer. Daarnaast blijkt uit beide interviews met rechters dat zij er tegenwoordig naar streven het slachtofferspreekrecht te noemen in het vonnis. Ten slotte bevestigen deze rechters dat zij er tegenwoordig voor proberen te zorgen dat slachtoffers zich gehoord voelen en serieus genomen voelen ter zitting door aandachtig te luisteren naar het slachtoffer tijdens het spreken. Eén rechter vertelt het volgende:

“Wat je altijd even doet is bij aanvang van de zitting benoemen dat het slachtoffer aanwezig is: ‘Ik zie dat u er bent, straks kom ik bij u voor het spreekrecht’. Ze is

benoemt, ze is gezien. Dat is prettig voor het slachtoffer. Dat horen wij ook terug.” –

Rechter

Alhoewel de bejegening in de rechtszaal de afgelopen jaar verbeterd is, volgens het merendeel van de respondenten, benoemen enkele respondenten dat dit niet per definitie het gevolg is van de uitbreiding van het slachtoffersprekrecht. Een casemanager zegt hierover het volgende:

“Ik weet niet of het met de verruiming van het spreekrecht te maken heeft, maar ik denk wel dat het met het sterker worden van de slachtofferrechten te maken heeft en de uitbreiding van het spreekrecht hoort hier natuurlijk wel bij.” – Casemanager Slachtofferhulp Nederland

5.2.2.3. Informatieverschaffing door autoriteiten over de procedure

Ten slotte bleek uit eerder wetenschappelijk onderzoek dat de mate van informatieverschaffing over de procedure kan leiden tot positievere percepties van rechtvaardigheid. Alle respondenten benoemen dat de begeleiding van slachtoffers cruciaal is om nadelige consequenties van het slachtoffersprekrecht te vermijden. Medewerkers van Slachtofferhulp Nederland en slachtofferadvocaten dienen slachtoffers voor te bereiden op het spreken ter zitting. Hierbij is het van belang om de verwachtingen van slachtoffers te managen om de teleurstelling zo veel mogelijk in te perken. Een gesprek met de officier van justitie voorafgaand aan de zitting draagt eveneens bij om verwachtingen van slachtoffers te managen. In dit gesprek kunnen slachtoffers hun wensen kenbaar maken en vragen stellen omtrent de terechtzitting. Een casemanager vertelt hierover het volgende:

“We bereiden mensen hier erg goed op voor om een realistische verwachting te realiseren. We hebben ook gesprekken met de officier van justitie waardoor we ook weten wat ongeveer de eis gaat worden en we managen daar ook heel goed de verwachting naar cliënten: ‘Let op, dit is een eis, maar een rechtbank kan daar straks nog een hele andere uitspraak over doen’. Dus alle vuilkuilen die er mogelijk zijn kennen we vaak wel, en die bespreken we ook uitgebreid. Uiteindelijk valt het helaas nog wel tegen, qua zwaarte hè, qua emotionele belading.” – Casemanager Slachtofferhulp Nederland

Een juridisch medewerker meldt echter dat er niet in alle zaken voorafgaand een gesprek met de officier van justitie plaatsvindt. Toch komt in de interviews met de officieren van justitie naar voren dat zij het van belang achten dat slachtoffers voorafgaand een gesprek

met de officier van justitie aan gaan. In de voorbereiding dient dit gestimuleerd te worden. Een officier van justitie vertelt het volgende hierover:

“Het is uitermate belangrijk dat je een gesprek met een officier aan gaat, maar ook dat de belangenbehartigers goed zijn opgeleid, volledig op de hoogte zijn wat de mogelijkheden zijn, want er is heel veel mogelijk. Het moet niet afhankelijk zijn van een officier, nee, jouw belangenbehartiger, jouw advocaat moet jou stimuleren om jouw rechten naar voren te schuiven.” – Officier van justitie

In de interviews met slachtoffers, medewerkers van Slachtofferhulp Nederland en slachtofferadvocaten komt naar voren dat slachtoffers uitermate tevreden zijn over de begeleiding van medewerkers van Slachtofferhulp Nederland en de slachtofferadvocaten. Een slachtoffer vertelt hierover het volgende:

“Wij zijn een aantal keer in de rechtszaal geweest en hebben meerdere gesprekken gevoerd over het spreekrecht met de advocaat en casemanager. De voorbereiding was heel goed. Dus, de advocaat, de casemanager van Slachtofferhulp Nederland, de officier van justitie en die advocaat-generaal. Daar waren wij heel tevreden over.” – Slachtoffer

Verder benoemt het merendeel van de respondenten dat wanneer alle betrokken partijen aanwezig zijn, het spreekrecht beter tot zijn recht komt. Als gevolg worden slachtoffers grondiger voorbereid en verwachtingen worden beter gemanaged. Een officier van justitie duidt het volgende aan hierover:

“We hebben gezien, dat daar waar veel effort is, en in zaken waar een casemanager op zit, een familierechercheur, een zaakscöördinator en een slachtofferadvocaat aanwezig zijn, zie je meer slachtoffers spreken en meer slachtoffers aanwezig in de zittingszaal. Wanneer de voorbereiding goed is, wordt er dus beter gestimuleerd om te spreken. Bovendien worden verwachtingen beter in toom gehouden.”

5.3. Belemmering herstel emotionele impact

Uit eerder wetenschappelijk onderzoek bleek dat het slachtofferspreekrecht in bepaalde zaken mogelijk als belemmering op het herstel kan uitpakken. Daarnaast veronderstelden diverse actoren dat de uitbreiding van het spreekrecht de kans op onbedoelde gevolgen kan vergroten. Met de uitbreiding van het spreekrecht worden slachtoffers niet meer beperkt en mogen zij bijvoorbeeld ook inhoudelijk ingaan op het dossier of spreken over de strafmaat. Dit leidt mogelijk tot nadelige gevolgen voor slachtoffers. Als slachtoffers bijvoorbeeld nieuwe feiten aandragen, bestaat de kans dat het slachtoffer beëdigd worden als getuige of slachtoffers

kunnen hoge verwachtingen plaatsen bij deze uitgebreide vorm van het spreekrecht. In deze paragraaf worden de ervaringen van diverse actoren met deze onvoorziene gevolgen besproken.

Ongeveer de helft van de respondenten vindt het belangrijk dat voorafgaand aan de verruiming van het spreekrecht enkele risico's voor slachtoffers zijn uitgesproken, zoals het verhoor als getuige en de secundaire victimisatie. Het is ook van belang dat belangenbehartigers rekening houden met deze consequenties. Er zijn immers altijd consequenties aan een deelname aan het spreekrecht en met de verruiming zijn deze consequenties mogelijk groter geworden. Volgens deze respondenten is het daarom van groot belang dat slachtoffers goed voorbereid worden op het spreken ter zitting. De overige respondenten noemen daarentegen geen nadelen, en verkondigen dat bepaalde consequenties, zoals secundaire victimisatie, eerder al ongegrond zijn verklaard. In de huidige praktijk blijken de uitgesproken gevaren desgelijks nauwelijks zichtbaar, maar:

“Alles valt en staat met goede voorbereiding. Op het moment dat je dat goed doet en begeleiding geeft, denk ik dat je secundaire victimisatie zelfs heel erg verminderd als je heel reëel bezig bent.” – Officier van Justitie.

Het merendeel van de respondenten benoemt dat belangenbehartigers een belangrijke rol in nemen om nadelige gevolgen van het slachtofferspreekrecht te voorkomen. Het risico van secundaire victimisatie dient voorkomen te worden onder goede begeleiding van de belangenbehartigers. Een juridisch medewerker vertelt hierover het volgende:

“Ik vind echt dat slachtoffers, helemaal in zware zaken, niet zonder begeleiding moeten spreken ter zitting. Geconfronteerd worden met de verdachte is al heftig genoeg. Slachtoffers weten verder niet wat er van hen verwacht wordt. Hoe klein hun positie verder ook is, als alles van te voren duidelijk is, of met hen besproken is, of er is iemand aanwezig die iets kan sturen, ja dat maakt echt verschil. Als een slachtoffer dat allemaal niet heeft dat kan ik me wel voorstellen dat secundaire victimisatie optreedt, want er zijn allemaal verwachtingen bij slachtoffers.” – Juridisch medewerker Slachtofferhulp Nederland

Een slachtofferadvocaat bevestigt in een interview dat begeleiding essentieel is om secundaire victimisatie te voorkomen. Deze respondent meldt het volgende:

“Ja kijk, secundaire victimisatie kan optreden als een slachtoffer dat onbegeleid doet en het loopt fout.” – Slachtofferadvocaat

Naar aanleiding van het theoretisch kader werd echter verwacht dat diverse onvoorziene situaties een gevoel van hernieuw slachtofferschap kunnen aanrichten. Dit correspondeert met

enkele bevindingen uit de interviews. Een aantal respondenten benoemt dat het uitgebreide spreekrecht enkele keren tot een belemmering op het herstel heeft geleid. In de onderstaande sub-paragrafen worden enkele situaties beschreven waarin het spreekrecht een belemmering voor het herstel heeft veroorzaakt.

5.3.1. Incorrecte bejegening

Allereerst bleek uit eerder wetenschappelijk onderzoek dat een incorrecte bejegening van autoriteiten kan leiden tot een ervaring van secundaire victimisatie. Incorrecte bejegening ter zitting kan nadelige effecten teweegbrengen bij slachtoffers. Als gevolg voelen slachtoffers zich onvoldoende gehoord in het strafproces. Het merendeel van de respondenten bevestigt dat slachtoffers geschokt reageren op een verkeerde bejegening ter zitting. Een juridische medewerker vertelt:

“Wanneer het slachtoffer verkeerd bejegend wordt door de rechter, dan klappt het slachtoffer gewoon dicht.” – Juridisch medewerker Slachtofferhulp Nederland.

In een interview met een rechter komt eveneens naar voren dat een incorrecte bejegening geen erkenning geeft aan het slachtofferschap. Deze respondent vertelt:

Als je dan die slachtoffers gewoon laat zitten en daar niets tegen zegt, iedereen gaat gewoon de zaal in en gaat op zijn plek zitten. De medewerkers van Slachtofferhulp weten wel waar ze moeten zitten. Als je dan als rechter niets tegen het slachtoffer zegt, geen welkom en je gaat direct verder met de verdachte. Dan voelen mensen zich echt miskend, van hé ik ben er ook nog.” – Rechter

In het theoretisch kader (hoofdstuk 3) paragraaf 3.3.1 is naar voren gekomen dat een correcte bejegening met de uitbreiding van het spreekrecht mogelijk belangrijker is geworden voor slachtoffers. De respondenten in onderhavig onderzoek uiten zich echter wisselt over de mate waarin incorrecte bejegening in de praktijk vandaag de dag voorkomt. Enkele respondenten benoemen dat rechters slachtoffers herhaaldelijk incorrect bejegenen. Rechters zijn dan bijvoorbeeld heel kortaf richting slachtoffers. Andere respondenten verkondigen echter dat dit vandaag de dag amper voorkomt. Dit verschilt, zoals eerder benoemd in paragraaf 5.2.2.2, per rechter en per arrondissement.

Hoewel, zoals eerder benoemd in de paragraaf 5.2.2.2, een positieve ontwikkeling zichtbaar is omtrent de bejegening in de rechtszaal, noemen enkele respondenten voorbeelden van situaties waarin slachtoffers mogelijk opnieuw slachtoffer zijn geworden door een incorrecte bejegening van actoren ter zitting. Een slachtoffer meldt het volgende over een ander slachtoffer dat ook gebruik maakte van het spreekrecht in dezelfde zitting:

“De verdachte draaide zich om en gaf direct een ontkennende reactie op het verhaal van het slachtoffer. De rechter greep ook niet in. Dit slachtoffer was zo geschokt en wilde in het hoger beroep niet nog een keer gebruik maken van het spreekrecht.” – Slachtoffer

De overgrote meerderheid van de respondenten noemt dat secundaire victimisatie als gevolg van een incorrecte bejegening, in de praktijk eenvoudig wordt voorkomen door enkele handelingen van actoren ter zitting. Dit correspondeert met eerdere bevindingen die staan vermeld in de paragraaf ‘bejegening door autoriteiten tijdens de procedure’. Een officier van justitie vertelt hierover het volgende:

“Als je kijkt naar de term secundaire victimisatie, opnieuw slachtoffer worden van de procedure, dat probeer je eigenlijk weg te halen. De rechtbank en de officier moeten heel duidelijk laten weten dat ze het slachtoffer gehoord hebben. Voel je je ook gehoord als slachtoffer? Dit kan al simpel door in het vonnis de slachtofferverklaring te noemen.” – Officier van justitie

5.3.2. Verhoor als getuige

Het verhoor als getuige werd ook aangemerkt als risico van de uitbreiding van het spreekrecht. Als slachtoffers onwaarheden aandragen of nieuwe feiten inbrengen kan het slachtoffer beëdigd worden als getuige. De overgrote meerderheid van de respondenten beaamt dat het risico op verhoor als getuige met de verruiming van het spreekrecht groter is geworden. Alle respondenten duiden echter aan dat de angst op het gehoor als getuige ongegrond is. In de praktijk hebben de respondenten nimmer meegemaakt dat een slachtoffer uiteindelijk is gehoord als getuige naar aanleiding van het slachtofferspreekrecht. Enkele actoren melden hierover het volgende:

“Dat heb ik nog nooit gedaan. Ik weet dat het kan, maar ik heb dat nog nooit gehoord van een collega ook.” – Rechter

“Ik heb het zelf nog nooit meegemaakt dat een slachtoffer uiteindelijk is gehoord als getuige.” – Juridisch medewerker Slachtofferhulp Nederland

“Ik heb nog nooit een slachtoffer gehoord als getuige, omdat het ook niet nodig was.” – Advocaat verdachte

“Nee, daar zitten we bovenop, dus dat is nog nooit voorgekomen.” – Casemanager Slachtofferhulp Nederland

De laatste quote duidt op een essentieel onderdeel dat dient om het verhoor als getuige te vermijden. In het merendeel van de interviews komt naar voren dat het risico op verhoor als

getuige wordt vermeden door een goede voorbereiding van hulpverleners op het spreken ter zitting. Respondenten achten het van groot belang dat slachtoffers op een juiste wijze geïnformeerd worden over de consequenties van bepaalde informatie die slachtoffers naar voren kunnen brengen in de slachtofferverklaring. Het spreekrecht is immers onbeperkt, en slachtoffers mogen zich zodoende uiten over alles dat zij wenselijk achten. De meerderheid van respondenten vindt het daarom cruciaal dat Slachtofferhulp Nederland en de slachtofferadvocatuur er bovenop zit om slachtoffers te informeren over eventuele consequenties van bepaalde uitlatingen. Zo kunnen zij bijvoorbeeld het slachtoffer ervan weerhouden nieuwe informatie naar voren te brengen in de slachtofferverklaring. Hierin komt zodoende wederom de angst naar voren om slachtoffers te adviseren om onbeperkt te spreken ter zitting, zoals eerder in paragraaf 5.1 benoemd is. Een casemanager en een juridisch medewerker van Slachtofferhulp Nederland vermelden hierover het volgende:

“Dat is natuurlijk als slachtoffers ook over de bewijsvoering gaan praten, en dan vooral als het verhaal ter zitting anders wordt dan het verhaal in de aangifte. Dat leggen we altijd van te voren uit, als je daar over gaat praten, en over de omstandigheden van wat er gebeurt is, dat er dan een risico is dat ze als getuige opgeroepen kunnen worden.” – Juridisch medewerker Slachtofferhulp Nederland

“We checken dus één als je dit zegt dan heb je misschien een groter risico dat je wordt opgeroepen als getuige en twee klopt dit wel met het verhaal van de officier of de AG.” – Casemanager Slachtofferhulp Nederland

5.3.3. Informeren en verwachtingsmanagement

Ten slotte werden de hoge verwachtingen van slachtoffers genoemd als consequentie van de uitbreiding van het spreekrecht. Het merendeel van de respondenten beaamt dat slachtoffers hoge verwachtingen kunnen plaatsen bij het spreekrecht in de rechtszaal. Met uitbreiding van het spreekrecht hebben slachtoffers mogelijk de indruk meer invloed op het proces te kunnen uitoefenen. In de interviews komt naar voren dat hulpverleners vanaf het begin van het proces pogen de verwachtingen van slachtoffers goed te managen. Toch benoemt ongeveer een derde van de respondenten dat slachtoffers dikwijls teleurgesteld zijn nadat de rechter de straf heeft uitgesproken. Een deel van de slachtoffers probeert namelijk met het slachtofferspreekrecht ook de uitspraak van de rechter te beïnvloeden, en is dan toch teleurgesteld bij een lagere straftoemeting. Hoezeer Slachtofferhulp Nederland en slachtofferadvocaten slachtoffers ook voorbereiden op het slachtofferspreekrecht, het risico dat slachtoffers hoge verwachtingen hebben blijft bestaan. Een slachtofferadvocaat vertelt hierover het volgende:

“De verwachtingen van slachtoffers zijn altijd hoger gespannen dan het recht zal bieden, dat is bijna standaard, maar sommige mensen denken aan een straf van acht jaar, terwijl ik denk nou drie, maximaal vijf jaar. Dan probeer ik het uit te leggen, gaan we het met de officier bespreken, en houdt er dan toch rekening mee dat je met deze orde van grootte moet denken. Maar er zijn mensen bij wie de boodschap niet landt. Die hebben iets van twintig, dertig jaar of levenslang en minder is niet genoeg. En ook al heb je ze er voor gewaarschuwd, die zijn toch teleurgesteld als de uitslag komt.” – Slachtofferadvocaat

Bovendien noemt een ander deel van de respondenten dat slachtoffers dikwijls gespannen zijn voorafgaand het spreekrecht. Als gevolg kan het voorkomen dat de informatie uiteindelijk niet geheel binnenkomt. Een juridisch medewerker vertelt hierover:

“Die zijn al enorm gespannen hè, ondanks dat je wordt voorbereid door iemand van slachtofferhulp Nederland. Je bent zo gespannen, dus wat blijft er dan hangen. Er wordt ook een hoop informatie gegeven.” – Juridisch medewerker Slachtofferhulp Nederland

Verder noemt één casemanager dat ondanks dat Slachtofferhulp Nederland of een slachtofferadvocaat slachtoffers wijst op de consequenties van het spreken, slachtoffers met het onbeperkte spreekrecht in principe vrij zijn om te kunnen zeggen wat ze willen. Hierbij werd een voorbeeld aangehaald waarin een cliënt tegen de regels in ging bij het spreken en vervolgens werd afgekapd door de rechter. Dit kan mogelijk leiden tot secundaire victimisatie. Alhoewel de casemanager het slachtoffer uitgebreid had voorbereid omtrent deze consequenties, besloot het slachtoffer desalniettemin tegen de regels in te gaan. Deze casemanager vertelt het volgende:

“Dit slachtoffer had niets op papier staan. Het slachtoffer sprak zich toen uit van ‘dader’ en dat kan niet. De rechtbank greep toen in en zei heeft Slachtofferhulp je niet voorbereid? Zolang de verdachte nog niet is veroordeeld, mag je nog niet spreken van daders. Dit slachtoffer hield zich niet aan de regels en werd toen afgekapd door de rechter.” – Casemanager Slachtofferhulp Nederland

De overige casemanagers vertellen echter dat zij nimmer een cliënt hebben gehad zonder voorbereiding en die de spreekrechtverklaring niet op papier hadden staan. Dit voorbeeld lijkt zodoende eerder een uitzondering te zijn.

5.4. Heterogene slachtofferbehoeften

Uit voorgaand onderzoek bleek dat de slachtofferbehoeften sterk uiteenlopen. De uitbreiding van het spreekrecht gaf desgelijks gehoor aan de behoeften van een specifieke slachtoffergroep. In een interview met een slachtofferadvocaat komt naar voren dat de mate waarin slachtoffers vrezen voor de consequenties van het onbeperkt spreken verschilt per slachtoffer. Deze slachtofferadvocaat meldt het volgende:

“Dat is weer dat mensen gaan denken voor het slachtoffer. Die cliënten die daar bang voor zijn, die maken geen gebruik van het spreekrecht. Het is een recht, het is geen plicht. En je bepaalt zelf ook wat je in je spreekrecht verklaring wilt vertellen.” – Slachtofferadvocaat

Alle respondenten bevestigen dat de slachtofferbehoeften met betrekking tot het spreekrecht sterk variëren. In het hoofdstuk 3 (het theoretisch kader) werd verondersteld dat interne en externe variabelen van invloed zijn op de aard van slachtofferbehoeften. In de interviews komt naar voren dat de motieven om te gaan spreken sterk uiteenlopen. Het ene slachtoffer uit bijvoorbeeld de behoefte om te spreken over de strafmaat of de bewijsvoering, en het andere slachtoffer wilt voornamelijk spreken over de gevolgen van het misdrijf. Hierin komt eveneens het onderscheid in uitkomstgerichte en procesgerichte motieven van slachtoffers naar voren (theoretisch kader paragraaf 3.2.2). De mate waarin slachtoffers meer uitkomstgericht zijn of meer procesgericht zijn in het kader van het spreekrecht verschillen desgelijks. Een slachtofferadvocaat duidt hierover het volgende aan:

“Er is niet zoiets als ‘het slachtoffer’. Die bestaat niet. Dat is dus voor iedereen anders. Sommige mensen die vinden het belangrijk om zich te richten tot de verdachte, andere mensen vinden het belangrijk dat zij zich kunnen uitlaten in de richting van de maatschappij. Anderen vinden het belangrijk om aan de rechters te laten zien wat de gevolgen zijn maar ook aan de verdachten laten zien kijk, dit gebeurt er als je iemand neerschiet. Er kunnen hele verschillende doelstellingen zijn waarom iemand dat doet.” – Slachtofferadvocaat

Eerder in paragraaf 5.1 ‘de verruiming van het spreekrecht’ wordt benadrukt dat de mate van informatieverschaffing rondom het spreekrecht verschilt per soort advocaat (civielrechtelijk of strafrechtelijk). De behoeften van slachtoffers die willen spreken over de strafmaat komen wellicht eerder overeen met de mate van informatieverstrekking van een strafrechtelijke advocaat. Slachtoffers die willen spreken over de gevolgen hebben mogelijk voldoende aan een civielrechtelijke advocaat.

Met betrekking tot een begin van het herstel van de emotionele impact benoemt het merendeel van de respondenten dat de verwerking van het misdrijf te maken heeft met de persoonlijkheid van slachtoffers. Een respondent vertelt het volgende hierover:

“Nou, voor de één wel, en voor de ander niet, maar ik denk dat dat meer te maken heeft met persoonlijkheid. Het ene slachtoffer kan na het slachtofferspreekrecht beginnen met het verwerken en het andere slachtoffer is eeuwig slachtoffer. Dit is ook mede afhankelijk van het karakter en het sociale netwerk van het slachtoffer.” – Casemanager Slachtofferhulp Nederland

Daarnaast komt in de interviews naar voren dat externe variabelen invloed hebben op de slachtofferbehoeften. Eerder in de paragraaf ‘incorrecte bejegening’ werd benoemd dat de mate van bejegening per rechter en slachtofferadvocaat verschilt. Een casemanager duidt het volgende aan hierover:

“Hoe het slachtoffer bejegend wordt is rechterafhankelijk.” – Casemanager Slachtofferhulp Nederland

Ten slotte kan de mate van invloed met het slachtofferspreekrecht ter zitting mogelijk per delict verschillen. Een juridisch medewerker vertelt het volgende:

“De voordelen van de uitbreiding zie ik vooral bijvoorbeeld in huiselijk geweld zaken, [...] Dat merk je wel, dat vroeger wanneer ze gebruik gingen maken van het spreekrecht, dat ze al heel snel geneigd waren om ook nog een stukje te vertellen over alles wat er ook in het verleden is gebeurd, en dan moesten we ze daar in heel erg afremmen. Je proeft dan een beetje de frustratie bij slachtoffers. [...] In dat soort zaken merk je dat de uitbreiding van het spreekrecht hen weer de mogelijkheid en de ruimte geeft om daar weer iets over te verklaren.” – Juridisch medewerker Slachtofferhulp Nederland

In enkele interviews wordt dit verhaal echter ontkracht. Deze respondenten benoemen dat deze informatie dikwijls al bekend is voorafgaand aan de zitting. Een slachtofferadvocaat vertelt het volgende:

“Normaal gesproken is het slachtoffer gehoord en de nabestaanden zijn vaak ook als getuige gehoord dus die zijn al in beeld als potentiële getuige. Ik heb eigenlijk geen zaken waarin dat niet gebeurt. Een heleboel slachtoffers worden ook nog eens gehoord door de rechter-commissaris.” – Slachtofferadvocaat

5.5. Doel uitbreiding van het spreekrecht

Het beoogde doel van de uitbreiding van het spreekrecht betrof het versterken van de positie van het slachtoffer tijdens het strafproces. In de interviews is herhaaldelijk naar voren gekomen dat de positie van het slachtoffer de laatste jaren opnieuw sterker is geworden. Ongeveer de helft van de respondenten benoemt dat het beoogde doel van de wet hiermee behaald is. De uitbreiding van het spreekrecht heeft positief bijgedragen aan de versterking van de positie van het slachtoffer in de rechtszaal. Verschillende actoren melden het volgende hierover:

“Met de uitbreiding van het spreekrecht is de positie van slachtoffers toch sterker op de kaart komen te staan.” – Officier van justitie

“Slachtoffers vonden het op zich altijd mooi dat ze iets mochten zeggen tijdens een rechtszaak, maar het is ook maar een heel klein moment in het proces waar zij misschien wel twee of drie jaar in zitten. En dan hebben zij nu ook even de tijd om tien minuten wat te zeggen. En dan mogen ze het hebben over de gevolgen terwijl zij ook heel veel gedachtes hebben over wat er allemaal zou moeten gebeuren met zo’n verdachte. Het geeft mensen nu met de uitbreiding wel echt een meer status gevoel in het proces dan het eerst was.” – Casemanager Slachtofferhulp Nederland

“Ik heb het idee dat de positie van slachtoffers tegenwoordig meer geaccepteerd is. Het zou er mee te maken kunnen hebben dat het slachtoffer een meer erkende positie in het strafproces heeft gekregen. Met de verruiming van het spreekrecht is de positie toch misschien weer wat sterker naar gezet.” – Juridisch medewerker Slachtofferhulp Nederland

“Slachtoffers worden actiever in het strafproces, en dan kunnen ze de uitkomst daarvan ook beter accepteren.” – Officier van justitie

“Dat hangt niet alleen met het spreekrecht samen, dat hangt met allerlei dingen samen. Het heeft er wel zonder meer aan bijgedragen.” – Slachtofferadvocaat

Hoewel de positie van slachtoffers versterkt lijkt te zijn naar aanleiding van het slachtofferspreekrecht, worden in de praktijk herhaaldelijk verschillen opgemerkt in de uitvoering van het spreekrecht. In de bevindingen is eerder al aan bod gekomen dat de mate waarin slachtoffers onbeperkt spreken verschilt per slachtoffer. Er zijn namelijk grote verschillen zichtbaar in de mate van voorbereiding van slachtoffers op het spreken ter zitting. Ten slotte zijn ook verschillen waarneembaar in de correcte bejegening per rechter. Een casemanager vertelt het volgende:

“Ja, waar ik zelf altijd mijn vraagtekens bij heb is hoe de landelijke implementatie eigenlijk gaat bij bijvoorbeeld zo’n verruiming van het spreekrecht en waarom er zoveel

verschillen zijn landelijk. Dat is wel iets wat ik in de praktijk merk, omdat wij op zoveel verschillende regio's werken.” – Casemanager Slachtofferhulp Nederland

5.6. Samenvatting analyse

Het doel van dit hoofdstuk betrof het in kaart brengen van de (on)bedoelde gevolgen van de uitbreiding van het slachtofferspreekrecht naar aanleiding van de interviews met verscheidene partijen. Allereerst komt in de interviews naar voren dat in de praktijk geringe verschillen zichtbaar zijn ten opzichte van de beperkte vorm van het spreekrecht. Desondanks heeft de uitbreiding van het spreekrecht een aantal positieve ontwikkelingen gehad voor slachtoffers. Slachtoffers voelen zich vandaag de dag meer gehoord en meer serieus genomen in het strafproces. Hieruit blijkt dat het herstel van de emotionele impact naar aanleiding van het slachtofferspreekrecht voornamelijk gezien wordt in termen van procedurele rechtvaardigheid. De bejegening ter zitting is, wellicht ten gevolge van de uitbreiding van het spreekrecht, de afgelopen jaren positief ontwikkeld. Slachtoffers voelen zich mede hierdoor vandaag de dag meer gehoord.

In de interviews komt naar voren dat voorbereiding van groot belang is om de verwachtingen van slachtoffers goed te managen en om slachtoffers volledig te informeren over het onbeperkt spreken. Er wordt verondersteld dat wanneer alle betrokken partijen aanwezig zijn in de voorbereiding op het spreekrecht, het spreekrecht een goede rol kan innemen in het strafproces. Het is echter opmerkelijk dat een landelijke implementatie van het onbeperkt spreekrecht grote verschillen in de praktijk tot gevolg heeft. De werking van het spreekrecht is mede afhankelijk van de mate van voorbereiding van verschillende belangenbehartigers en een verschillende bejegening per rechtbank. Hierdoor verschilt het per slachtoffer hoe het spreekrecht tot uiting komt.

6. Resultaten observaties ter zitting

In dit hoofdstuk worden de resultaten gepresenteerd van de observaties ter zitting. Bij vijf rechtszaken waarvan bij de onderzoeker bekend was dat een slachtoffer gebruik wilde gaan maken van het spreekrecht zijn observaties verricht. Het doel van de observaties is om de resultaten uit de semigestructureerde interviews te verduidelijken. Daarnaast kan uit de observaties ter terechtzitting aanvullende informatie verkregen worden omdat de uitvoering van het onbeperkte spreekrecht feitelijk wordt bekeken. In een observatie kan bijvoorbeeld feitelijk worden geobserveerd hoe een slachtoffer ter zitting wordt bejegend.

Allereerst worden in paragraaf 6.1 de bevindingen getoond omtrent de structuur van de geobserveerde zittingen. Vervolgens worden in paragraaf 6.2 de uitkomsten omtrent de inhoud van de slachtofferverklaringen ter zitting besproken en wordt in paragraaf 6.3 de bejegening van de geobserveerde zittingen besproken. Ten vierde wordt in paragraaf 6.4 de waargenomen toestand van het slachtoffer ter zitting besproken en tot slot volgt in paragraaf 6.5 een conclusie van de bevindingen in dit hoofdstuk.

6.1. Structuur van de zitting

Allereerst wordt enkele informatie besproken omtrent de structuur van de zitting. De terechtzittingen begonnen in vier gevallen op het geplande tijdstip. Eén zitting begon vijftien minuten te laat. De aanwezigen werden hierdoor niet op de hoogte gesteld door de bode van de rechtszaal. De slachtoffers werden bij vier zittingen door de bode naar een plek in de zittingszaal begeleid. In één geval dienden slachtoffers zelf naar binnen te gaan.

In alle gevallen werd het slachtoffer begeleid door een medewerker van Slachtofferhulp Nederland. In twee van de vijf zittingen werd het slachtoffer mede bijgestaan door een slachtofferadvocaat. De slachtofferadvocaat heeft in deze zittingen de vordering benadeelde partij besproken. Er is geen verschil waargenomen met betrekking tot het spreekrecht ten opzichte van de zittingen zonder slachtofferadvocaat.

In drie zittingen kreeg het slachtoffer binnen een uur het recht om te gaan spreken. In de overige zittingen duurde het maximaal anderhalf uur voordat het slachtoffer mocht spreken. Het spreken ter zitting behoort te geschieden na het horen van de verdachte en getuige, maar voor het requisitoir van de officier van justitie. In alle zittingen mochten de slachtoffers spreken voor het requisitoir. Drie slachtoffers hadden voldoende aan een spreektijd van minder dan drie minuten.

6.2. Inhoud slachtofferverklaring

Vervolgens wordt enkele informatie besproken omtrent de inhoud van de slachtofferverklaring ter zitting. Alle slachtoffers hebben eigenhandig de verklaring voorgedragen. Tijdens en na afloop van de verklaring zijn door de autoriteiten geen vragen ter verduidelijking gesteld. Drie slachtoffers spraken in de verklaring enkel over de gevolgen van het strafbare feit. Deze slachtoffers spraken over de impact van het delict op het dagelijks leven. De overige twee slachtoffers spraken mede een wens uit over een mogelijke straftoemeting. Eén slachtoffer wenst in de verklaring dat de verdachte tbs opgelegd krijgt en het andere slachtoffer hoopt dat de verdachte lang opgesloten wordt. Deze bevinding correspondeert met de uitkomsten van de

interviews. Wanneer slachtoffers zich uitlaten over een bepaald strafmaat, doen zij dat zelden heel gedetailleerd.

Vier slachtoffers hebben in de verklaring niet gesproken over de bewijsvoering. Eén slachtoffer vertelt nogmaals wat ten tijde van het delict gebeurt is. Geen enkel slachtoffer is uiteindelijk naar aanleiding van de slachtofferverklaring door de rechtbank beëdigd als getuige. Dit komt overeen met de uitkomsten van de interviews. Alle respondenten benoemden in de interviews dat slachtoffers nimmer zijn beëdigd als getuige.

Twee slachtoffers spraken in de verklaring over ‘dader’ in plaats van ‘verdachte’. Deze slachtoffers spraken in het spreekrecht ook richting de verdachte. De overige drie slachtoffers spraken richting de rechtbank.

6.3. Slachtofferbejegening ter zitting

Tijdens de observaties is ook gelet op de mate van correcte bejegening van autoriteiten ter zitting. De observaties ter zitting laten zien dat slachtoffers over het algemeen correct bejegend worden ter zitting. In alle gevallen werd het slachtoffer aan het begin van de zitting welkom geheten door de rechter. De rechter vertelde hierbij op de hoogte te zijn van het gebruik van het spreekrecht en vertelde wanneer het slachtoffer aan de beurt zou komen om te mogen spreken. In twee zittingen sprak de voorzitter van de rechtbank het slachtoffer bemoedigend toe voorafgaand het spreken. In de meeste gevallen luisterden de rechter(s) en Officieren van Justitie aandachtig naar het verhaal van het slachtoffer. In één geval was de rechter het dossier aan het doorbladeren. Na afloop werd het slachtoffer in alle gevallen bedankt door de rechter. In enkele gevallen werd water klaargezet voor de slachtoffers, maar in drie gevallen was geen water klaargezet.

Deze bevindingen verduidelijken enkele uitkomsten uit de interviews. Uit de interviews kwam naar voren dat rechters enkele handelingen kunnen verrichten om erkenning te geven aan het slachtoffer. Uit alle observaties blijkt dat rechters slachtoffers welkom heten aan het begin van de zitting. Daarnaast worden de slachtoffer bedankt en wordt in nagenoeg elk geval aandachtig geluisterd tijdens de slachtofferverklaring. Hierdoor zal het slachtoffer zich volgens de geïnterviewde ter zitting erkend en gehoord voelen. Hoewel uit de interviews bleek dat bejegening per rechter verschilt, blijkt uit de observaties dat het merendeel van de rechters slachtoffers correct bejegenet.

6.4. Toestand van het slachtoffer

Tot slot is tijdens de observaties mede gekeken naar de emotionele toestand van het slachtoffer tijdens het uitoefenen van het spreekrecht. Voorafgaand aan het spreken wekten de slachtoffers

een gespannen indruk. Eén slachtoffer was bijvoorbeeld onrustig in de handen aan het knijpen. Het merendeel van de slachtoffers was aan het begin van de slachtofferverklaring kalm. Tijdens het spreken werden de meeste slachtoffers emotioneel en namen soms even een korte pauze. Na afloop van het spreekrecht leken drie slachtoffers opgelucht te zijn dat het voorbij was. Na afloop van het spreekrecht namen zij een ontspannende houding aan.

6.5. Conclusie observaties ter zitting

De observaties verduidelijken enkele uitkomsten van de semigestructureerde interviews. De nadruk van het spreekrecht ligt op het aanduiden van de impact van het delict op het dagelijks leven. In enkele gevallen spreken slachtoffers zich ook uit over een mogelijke straftoemeting of de bewijsvoering. Dit correspondeert met de uitkomsten uit de interviews. Hieruit werd geconcludeerd dat slachtoffers nauwelijks onbeperkt spreken ter zitting. Het spreekrecht draagt daarnaast bij aan de erkenning en slachtoffers voelen zich gehoord wanneer zij correct bejegend worden ter zitting. Uit de observaties blijkt dat autoriteiten ter zitting aandacht besteden aan een correcte bejegening. Over het algemeen, een enkeling daar gelaten, worden slachtoffers correct bejegend tijdens de zitting.

7. Conclusie en discussie

7.1. Inleiding

In dit hoofdstuk wordt een antwoord geformuleerd op de centrale vragen van onderhavig onderzoek door een verbinding te maken tussen de theoretische verwachtingen en de empirische bevindingen uit het onderzoek. In paragraaf 7.2 worden de doelstellingen van de uitbreiding van het slachtofferspreekrecht beschreven en wordt kort een toelichting gegeven op de argumenten voor het wel of niet invoeren van het onbeperkt spreekrecht. In paragraaf 7.3 worden de (on)bedoelde gevolgen van de uitbreiding van het spreekrecht beschreven. Ten slotte worden in paragraaf 7.4 de sterkte punten en beperkingen van het onderzoek gepresenteerd en worden enkele suggesties gedaan voor vervolgonderzoek.

7.2. Argumenten uitbreiding spreekrecht

Allereerst zijn twee beschrijvende vragen in acht genomen. Deze vragen luiden als volgt: *‘Wat waren de doelstellingen bij het invoeren van het onbeperkt spreekrecht op 1 juli 2016?’* en *‘Wat waren de belangrijkste argumenten voor het wel/niet invoeren van onbeperkt spreekrecht?’*. Om deze vragen te beantwoorden is een literatuuronderzoek uitgevoerd,

waarvan de uitkomsten beschreven staan in hoofdstuk 2 (context) en hoofdstuk 3 (theoretisch kader).

Uit de Memorie van Toelichting blijkt dat het (beperkte) spreekrecht vier functies dient te voltooien, te weten: (1) het vergroten van de zichtbaarheid van het slachtoffer en het herstellen van het geschonden vertrouwen in de rechtsorde; (2) het voorzien van informatie aan de strafrechtelijke autoriteiten; (3) het voorkomen van recidive; (4) het herstel van de emotionele schade bij het slachtoffer. De uitgebreide vorm van het spreekrecht dient desgelijks toe te komen aan deze doelstellingen. Verder beoogt de uitbreiding van het spreekrecht, volgens de Memorie van Toelichting, de positie van het slachtoffer in het strafproces verder te versterken.

Voorafgaand aan de uitbreiding van het spreekrecht vond enige discussie plaats over de voor- en nadelen van het onbeperkt spreken ter zitting. De argumenten voor het wel uitbreiden van het slachtofferspreekrecht impliceerden dat de uitbreiding tegemoetkomt aan de behoeften van slachtoffers. Het geeft slachtoffers een duidelijkere stem in de rechtszaal en de erkenning van het bestaan van het slachtoffer wordt groter. Verder versterkt wordt de positie van slachtoffers op de terechtzitting versterkt doordat zij zich volledig mogen uitspreken. De tegenargumenten voor de uitbreiding van het spreekrecht betroffen zorgen over mogelijke nadelige consequenties voor slachtoffers. Het volledig spreken ter zitting vergroot volgens de rechtspraak en de Orde van Nederlandse advocaten de kans op onvoorziene omstandigheden. Met de uitbreiding van het spreekrecht mogen slachtoffers immers inhoudelijk ingaan op het dossier of spreken over een mogelijke strafmaat. Als slachtoffers onwaarheden aandragen of nieuwe feiten inbrengen bestaat het risico om beëdigd te worden als getuige, wat een extra emotionele belasting kan zijn voor het slachtoffer. Daarnaast plaatsen slachtoffers mogelijk hoge verwachtingen bij het onbeperkt spreken. In dit onderzoek is onderzocht in hoeverre bovenstaande verwachtingen overeenkwamen met de ervaringen van diverse betrokken actoren in de praktijk.

7.3. Gevolgen uitbreiding spreekrecht

Vervolgens is een verklarende onderzoeksvraag in acht genomen om te vast te stellen wat de werkelijke gevolgen zijn van de verruiming van het spreekrecht voor slachtoffers. De vraag luidde als volgt: *‘Wat zijn de (on)bedoelde gevolgen van het onbeperkt spreekrecht voor slachtoffers?’* Om de deze onderzoeksvraag te beantwoorden is eerst een literatuuronderzoek uitgevoerd om de (on)bedoelde gevolgen van het (beperkte) spreekrecht in beeld te brengen. Vervolgens zijn semigestructureerde interviews afgenomen bij zeventien betrokken actoren

(slachtoffers, medewerkers Slachtofferhulp Nederland, slachtofferadvocaten, officieren van justitie, rechters en advocaten van verdachte) en vijf observaties verricht in de rechtszaal om de theoretische verwachtingen te verifiëren. In de onderstaande sub-paragrafen wordt onderscheidt gemaakt in de bedoelde gevolgen (7.3.1) en de onbedoelde gevolgen (7.3.2) van de uitbreiding van het spreekrecht.

7.3.1. Bedoelde gevolgen uitbreiding spreekrecht

Het spreekrecht beoogt bij te dragen aan een begin van het herstel van de primaire victimisatie. In het theoretisch kader zijn mechanismen aan bod gekomen die verklaren waarom slachtoffers in staat zijn om de emotionele impact te kunnen verwerken. Uit voorgaand onderzoek blijkt dat erkenning van de geleden schade een belangrijk voorwaarde is om het herstel te bevorderen. De empirische bevindingen van onderhavig onderzoek ondersteunen de verwachting dat de verruiming van het spreekrecht tot meer erkenning leidt.

Naar aanleiding van voorgaand onderzoek beogen twee theoretische veronderstellingen het herstel van de emotionele impact te bevorderen, te weten een afname van angst- en woedegevoelens en een positievere perceptie van procedurele rechtvaardigheid. De beperkte vorm van het spreekrecht bleek niet bij te dragen aan een afname van angst- en woedegevoelens. Uit de empirische bevindingen van onderhavig onderzoek blijkt dat het onduidelijk is in welke mate het onbeperkte spreekrecht een afname van angst- en woedegevoelens tot gevolg kan hebben. De ervaringen van betrokken actoren omtrent dit thema lopen uiteen. Het onbeperkt spreken kan mogelijk tot minder frustratie leiden bij slachtoffers die het wenselijk achten te spreken over de bewijsvoering of een strafmaat. Het is echter ingewikkeld te meten of het spreekrecht dan bijdraagt aan een afname van angst- en woedegevoelens of dat de invloed van andere omstandigheden groter is. Het kan immers ook leiden tot een grotere teleurstelling wanneer de uitspraak van de rechter lager is dan verwacht.

Naast de vermindering van angst- en woedegevoelens beoogt het spreekrecht voor slachtoffers te leiden tot positievere percepties van rechtvaardigheid. De primaire victimisatie bleek het gevoel van rechtvaardigheid aan te tasten. Uit de empirische bevindingen van onderhavig onderzoek blijkt eveneens dat het vertrouwen van slachtoffer in de rechtsorde geschaad is. Volgens eerdere theoretische veronderstellingen wordt de beleving van procedurele rechtvaardigheid versterkt door: (1) de mogelijkheid tot participeren in de procedure, (2) de bejegening tijdens de procedure en (3) de informatieverschaffing door autoriteiten over de procedure.

Allereerst bleek uit voorgaand onderzoek dat slachtoffers het van groot belang achten dat zij gehoord worden in het strafproces. In de interviews met diverse actoren werd ‘het gehoord worden’ herhaaldelijk genoemd als primair argument voor een deelname aan het spreekrecht. Hierbij achtten slachtoffers het wenselijk dat betrokken partijen meedelen dat zij het slachtofferspreekrecht ter zitting gehoord hebben. Uit de empirische bevindingen van onderhavig onderzoek blijkt dat de bejegening ter zitting de laatste jaren positief ontwikkeld is. Het is echter onduidelijk of dit het directe gevolg is van de uitbreiding van het spreekrecht. Actoren speculeren dat het spreekrecht de slachtofferrechten wel sterker op de kaart hebben gezet. De positieve ontwikkeling van een correcte bejegening ter zitting kan hier een bijgevolg van zijn. Ten slotte bleek uit voorgaand onderzoek dat informatieverschaffing omtrent het onbeperkt spreekrecht cruciaal is om nadelige consequenties van het slachtofferspreekrecht te vermijden. De resultaten tonen dat de verwachtingen rondom het onbeperkt spreken door belangenbehartigers adequaat gemanaged worden. Dit kan echter ook het gevolg zijn van het beperkt adviseren over het onbeperkt spreken ter zitting.

7.3.2. Onbedoelde gevolgen uitbreiding spreekrecht

Naast de bedoelde gevolgen, hebben verscheidene actoren zorgen geuit omtrent mogelijke onbedoelde gevolgen van de uitbreiding van het slachtofferspreekrecht. Met de uitbreiding van het spreekrecht worden slachtoffers niet meer beperkt en mogen zij bijvoorbeeld inhoudelijk op het dossier ingaan. Als slachtoffers nieuwe feiten inbrengen kunnen zij mogelijk beëdigd worden als getuige. Daarnaast kan het slachtoffer hoge verwachtingen plaatsen bij het onbeperkt spreken ter zitting. Hierdoor kan het slachtoffer een grote teleurstelling ervaren wanneer deze verwachtingen niet waargemaakt worden. Als gevolg wordt het herstel van de emotionele schade belemmerd en kan het slachtoffer opnieuw slachtoffer worden door de procedure (secundaire victimisatie). Naar aanleiding van het theoretisch kader werd verwacht dat de kans op dergelijke onvoorziene omstandigheden met de uitbreiding van het spreekrecht mogelijk groter is geworden. Voorbereiding van slachtoffers op het uitgebreid spreken ter zitting is daarom van belang. Naar aanleiding van voorgaand onderzoek werd verwacht dat wanneer slachtoffers gebrekkig geïnformeerd of incorrect bejegend worden onvoorziene gevolgen kunnen optreden.

Uit de empirische bevindingen is gebleken dat het verhoor als getuige niet is voorgekomen in het bijzijn van de geïnterviewden. Daarnaast blijkt dat de voorbereiding van slachtoffers essentieel is om onvoorziene gevolgen te voorkomen. In de praktijk zijn hier echter verschillen waarneembaar. De werking van het spreekrecht is mede afhankelijk van het soort

advocaat (strafrechtelijk/civielrechtelijk) dat het slachtoffer voorbereid op het spreekrecht. Ten slotte blijkt uit de empirische bevindingen dat de angst voor secundaire victimisatie ongegrond is, maar mogelijk sterk afhankelijk is van de mate waarin slachtoffers voorbereid worden op het onbeperkt spreken.

7.4. Conclusie

Concluderend blijkt uit onderhavig onderzoek dat in de praktijk geringe verschillen zichtbaar zijn ten opzichte van de beperkte vorm van het slachtofferspreekrecht. Dit kan het gevolg zijn van de mate van informatieverschaffing van actoren omtrent het onbeperkt spreken ter zitting. Verschillende partijen, waaronder een deel van de advocaten, adviseren slachtoffers bijvoorbeeld om voornamelijk te spreken over het leed en de gevolgen van het delict. Het kan daarnaast ook het gevolg zijn van de heterogene slachtofferpopulatie. Slachtoffers van misdrijven hebben verschillende behoeften en daarom acht bijvoorbeeld niet ieder slachtoffer het wenselijk om onbeperkt te spreken ter zitting. Het onbeperkte spreekrecht komt daardoor in bepaalde zaken beter tot zijn recht dan in andere zaken. Desondanks heeft de uitbreiding van het slachtofferspreekrecht een aantal positieve uitkomsten teweeggebracht voor slachtoffers in de rechtszaal. Bovendien blijkt uit de empirische bevindingen van huidig onderzoek dat onbedoelde gevolgen nauwelijks optreden.

7.5. Discussie

In deze paragraaf worden de sterke kanten en de beperkingen van onderhavig onderzoek besproken. Dit onderzoek heeft een aantal sterke punten. Allereerst is met dit onderzoek de eerste stap gezet in het evalueren van de uitbreiding van het spreekrecht in Nederland. Het huidige onderzoek betreft een verkennend onderzoek en dient als aanvulling op de bestaande literatuur over de (on)bedoelde gevolgen van het spreekrecht voor slachtoffers. De meerwaarde van dit onderzoek betreft de combinatie van twee kwalitatieve methoden van onderzoek, respectievelijk semigestructureerde interviews en observaties ter terechtzitting. De semigestructureerde interviews dienden om verdiepende informatie te verkrijgen omtrent de ervaringen van verschillende actoren met de uitbreiding van het spreekrecht in de praktijk. De observaties dienden allereerst om hetgeen wat naar voren komt in de interviews te verifiëren. Daarnaast werd via directe observaties informatie verkregen die nimmer via de interviews verkregen kon worden. Door directe waarnemingen van gedragingen in de rechtbank werden immers resultaten verkregen die overeenkomen met de alledaagse praktijk. Bovendien wisten respondenten niet dat zij geobserveerd werden waardoor sociaal wenselijke gedragingen

vermeden werden. Ten gevolge van het gebruik van de twee onderzoeksmethoden (triangulatie) wordt de interne betrouwbaarheid van het onderzoek vergroot (Neuman, 2014).

Diverse situaties bedreigen echter de juistheid van de conclusies van onderhavig onderzoek (interne validiteit) (Neuman, 2014). Allereerst betreft een beperking van deze methodologische opzet het subjectieve karakter hiervan. De respondenten voor de semigestructureerde interviews zijn doelgericht en vanuit het netwerk van het Ministerie van Justitie en Veiligheid geselecteerd. Respondenten zijn geselecteerd op basis van theoretische veronderstellingen en vervolgens is bepaald welke aspecten wel en niet bij de onderzochte groep moesten voorkomen. Een tweede beperking betreft de mate van sociaal wenselijke antwoorden van respondenten tijdens de interviews. In onderhavig onderzoek is getracht om de mate van subjectiviteit in te perken door uit meerdere hoeken respondenten te werven. Door verscheidene betrokken actoren te interviewen zijn meerdere perspectieven belicht en konden ervaringen van actoren mogelijk bevestigd worden door andere soorten actoren.

De mate waarin de onderzoeksresultaten te generaliseren zijn naar de gehele spreekgerechtigde slachtofferpopulatie (externe validiteit) betreft een volgende beperking van huidig onderzoek (Neuman, 2014). Huidig onderzoek verschaft beperkt inzicht in de daadwerkelijke betekenis van de sociale context wegens het beperkt aantal respondenten. De semigestructureerde interviews zijn slechts bij twee of drie respondenten per actorsoort afgenomen. Uit eerdere theoretische veronderstellingen bleek echter reeds dat de slachtofferpopulatie heterogeen is. Het beperkt aantal deelnemende respondenten levert daarom onvoldoende informatie op over deze gehele populatie. Ten gevolge kunnen de empirische resultaten niet per definitie gegeneraliseerd worden naar de gehele spreekgerechtigde slachtofferpopulatie.

Uit het voorgaande volgen suggesties voor vervolgonderzoek. Om de mate van subjectiviteit nader in te perken, en de subjectieve ervaringen van respondenten objectief te belichten is het van belang om het slachtofferspreekrecht kwantitatief te onderzoeken. Toekomstig onderzoek kan mogelijk een kwantitatieve survey met voor- en nameting uitoefenen om de daadwerkelijke effecten van het slachtofferspreekrecht in beeld te brengen. Bovendien is vervolgonderzoek noodzakelijk om te bepalen in welke mate de resultaten in dit onderzoek te generaliseren zijn naar de gehele spreekgerechtigde slachtofferpopulatie. Toekomstig onderzoek kan voortbouwen op hetgeen in dit verkennende onderzoek aan bod is gekomen.

8. Aanbevelingen voor beleid

8.1. Inleiding

Naar aanleiding van de empirische bevindingen en de conclusie van onderhavig onderzoek worden in dit hoofdstuk drie beleidsaanbevelingen gepresenteerd. In dit onderzoek komt naar voren dat er in de praktijk een aantal haken en ogen zitten aan het gebruik van het uitgebreide slachtofferspreekrecht. Een officier van justitie duidde in een interview aan: *“De praktijk kan er nog wel een aantal tandjes bij doen”*. Uit de empirische bevindingen blijkt dat de uitvoering van het slachtofferspreekrecht in de praktijk meermaals verschilt. Daarnaast komt de uitbreiding van spreekrecht volgens meerdere respondenten herhaaldelijk onvoldoende tot zijn recht wegens de angst dat onvoorziene gevolgen optreden. De beleidsaanbevelingen richten zich op een optimaal gebruik van het uitgebreide slachtofferspreekrecht. De onderzoeksvraag die hierbij in acht werd genomen luidt: *‘Welk beleid dient er aanbevolen te worden voor een optimaal gebruik van het onbeperkt spreekrecht?’*. Allereerst wordt in paragraaf 8.2 een advies gegeven over de bejegening in de rechtszaal. Daarna wordt in paragraaf 8.3 een advies geformuleerd over het inperken van landelijke verschillen en ten slotte wordt in paragraaf 8.4 een advies gegeven omtrent het uitbreiden van de kennis over het onbeperkt spreekrecht.

8.2. Advies 1: Bevordering bejegening in de rechtszaal

Het eerste beleidsadvies heeft betrekking op de mate van correcte bejegening van slachtoffers in de rechtszaal. In dit onderzoek komt herhaaldelijk naar voren dat een correcte bejegening van betrokken actoren een positieve uitwerking heeft op het slachtoffer. Ten gevolge voelen slachtoffers zich erkend en gehoord in het strafproces waardoor positieve percepties van procedurele rechtvaardigheid bevorderd worden. Bovendien wordt hiermee een begin op het herstel van de emotionele schade gestimuleerd.

Uit de empirische bevindingen van dit onderzoek komt naar voren dat de bejegening ter zitting de laatste jaren positief ontwikkeld is. Allereerst blijkt dat rechters vandaag de dag meer ervaring hebben in de omgang met slachtoffers op de zitting. Aan het begin van de zitting worden slachtoffers bijvoorbeeld dikwijls welkom geheten en in het vonnis wordt meermaals gerefereerd naar het slachtofferspreekrecht. Dit blijken essentiële handelingen om het slachtoffer erkenning te geven. Hoewel in de praktijk positieve ontwikkelingen zichtbaar zijn, komt in enkele interviews naar voren dat er echter grote verschillen waarneembaar zijn per rechter en per arrondissement. Bovendien komen in dit onderzoek enkele voorbeelden naar voren van een incorrecte bejegening ter zitting. Het komt somtijds voor dat rechters

bijvoorbeeld kortaf reageren op slachtoffers. Een vorm van incorrecte bejegening kan secundaire victimisatie tot gevolg hebben. Het is daarom van belang dat de rechtbank nadrukkelijk laat weten dat ze het slachtoffer gehoord hebben. Het is immers de taak van rechters om te zorgen voor correcte en zorgvuldige bejegening van slachtoffers. Daarnaast komt in de interviews met rechters naar voren dat rechters de ernst die bij het spreken van slachtoffers naar voren komt, werkelijk meewegen in het vonnis.

Hoewel uit de empirische bevindingen blijkt dat het merendeel van de rechters gehoor geeft aan de behoefte van een correcte bejegening, blijkt niet iedere rechter in te gaan op deze behoefte van slachtoffers. Een concreet advies betreft daarom ook om landelijke richtlijnen op te stellen om een correcte bejegening ter zitting te bevorderen. In de interviews met rechters kwam naar voren dat een richtlijn bijdraagt aan een betere bejegening ter zitting. In deze richtlijnen dient bijvoorbeeld vermeld te worden dat rechters ten alle tijden in het vonnis de relevantie van het slachtofferspreekrecht noemen.

Uit één interview kwam daarnaast naar voren dat in bepaalde arrondissementen eveneens zogeheten ‘spiegelbijeenkomsten’ worden georganiseerd om het belang van een correcte bejegening te duiden. In dergelijke spiegelbijeenkomsten wordt rechters een spiegel voorgehouden. Rechters nemen plaats in het publiek en diverse actoren (zoals slachtoffers, medewerkers van Slachtofferhulp Nederland en advocaten) discussiëren over de gedragingen van rechters ter zitting. Hierin komt eveneens aan bod wat een correcte bejegening oplevert voor slachtoffers. Als gevolg beseffen rechters beter waarom een correcte bejegening essentieel is om erkenning te geven aan het leed van slachtoffers. Een concreet advies betreft het bevorderen van spiegelbijeenkomsten om rechters te laten beseffen wat voor impact zij teweeg kunnen brengen op het herstel van slachtoffers.

8.3. Advies 2: Richtlijn gesprek met officier van justitie

Het tweede beleidsadvies richt zich op het inperken van de landelijke verschillen omtrent de uitbreiding van het spreekrecht. Uit de empirische bevindingen van dit onderzoek blijkt dat de werking van het uitgebreide spreekrecht mede afhankelijk is van de mate van voorbereiding van verschillende belangenbehartigers en hulpverleners. Deze actoren dienen slachtoffers te stimuleren om gebruik te maken van de rechten die er zijn. Hierbij hoort bijvoorbeeld ook een gesprek met de officier van justitie voorafgaand aan de zitting.

Uit de empirische bevindingen van huidig onderzoek is gebleken dat een gesprek met de officier van justitie bijdraagt aan het managen van de verwachtingen van slachtoffers. In dit gesprek kunnen slachtoffers vragen stellen en hun wensen kenbaar maken. De officier van

justitie kan daarnaast een toelichting geven op de eis. Het is vervolgens de taak van casemanagers om te benadrukken dat dit slechts een eis betreft. De rechtbank kan immers een geheel andere uitspraak doen. In de praktijk komt het echter niet in alle zaken voor dat slachtoffers een gesprek met de officier van justitie hebben voorafgaand aan zitting. Een concreet advies betreft daarom om slachtofferadvocaten, casemanagers en juridisch medewerkers te stimuleren om voorafgaand aan de zitting een gesprek met de officier van justitie regelen.

8.4. Advies 3: Uitbreiden van de kennis

Het derde beleidsadvies richt zich op het uitbreiden van de kennis omtrent het uitgebreide slachtofferspreekrecht. Uit de empirische bevindingen van dit onderzoek komt naar voren dat de verruiming van het spreekrecht een positieve ontwikkeling is voor de positie van slachtoffers in het strafproces. Het was echter opmerkelijk dat in de praktijk geringe verschillen zichtbaar zijn ten opzichte van de beperkte vorm van het spreekrecht. Het effect van het onbeperkt spreken ter zitting is vandaag de dag minimaal. Slachtoffers spreken dikwijls enkel over de gevolgen van het delict op het dagelijks leven. Een reden hiervoor betrof de mate van informatieverschaffing over de onbeperkte vorm van het spreekrecht. Diverse actoren duiden aan niet de nadruk te leggen op het uitgebreide spreekrecht om nadelige consequenties voor slachtoffers in te perken. Enkele actoren melden daarentegen dat het onbeperkt spreken ter zitting werkelijk kan bijdragen aan een versterkende positie van slachtoffers in het gehele strafproces. Het feit dat slachtoffers niet meer beperkt worden draagt bij de uitdrukking van het leed dat hen getroffen is. In de interviews komt naar voren dat het spreekrecht beter tot uiting zou kunnen komen wanneer hulpverleners beter geschoold zijn. Hulpverleners dienen immers ontzettend veel kennis te hebben van het strafrecht om het slachtofferspreekrecht naar behoren in te vullen. De huidige invulling van het spreekrecht vraagt mogelijk om meer expertise dan organisaties momenteel over beschikken. Een concreet advies kan zijn om lezingen te organiseren waarin professionals kennis verkrijgen over de onbeperkte vorm van het spreekrecht.

Hoewel dit een positieve uitkomst dient te hebben op het onbeperkt spreken ter zitting, komt in onderhavig onderzoek echter ook naar voren dat enkele actoren slachtoffers bedoeld adviseren te spreken over de gevolgen van het delict. Het slachtoffer kan de kans om bijvoorbeeld beëdigd te worden als getuige inperken door zich simpelweg te beperken tot de gevolgen van het misdrijf. Uit de empirische bevindingen van dit onderzoek blijkt dat rechters zichzelf immers al een oordeel vormen of zij het delict wettig en overtuigend bewezen vinden.

Bovendien blijkt dat rechters de impact van het delict op het dagelijks leven van slachtoffers werkelijk meewegen in de straftoemeting. Het onbeperkt spreken ter zitting lijkt weinig toe te voegen aan de uitspraak van de rechter. In de bevindingen wordt dit eveneens aangemerkt als reden dat diverse belangenbehartigers niet de nadruk vestigen op het onbeperkte spreekrecht.

Ten slotte is het van belang te benadrukken dat het slachtofferspreekrecht echter een spreek 'recht' betreft en geen spreek 'plicht'. Uit dit onderzoek blijkt immers dat de slachtofferpopulatie heterogeen is. Het onbeperkt spreken ter zitting geeft zodoende mogelijk gehoor aan de behoeften van een specifieke groep slachtoffers. In bepaalde gevallen uiten slachtoffers de behoefte om bijvoorbeeld wensen omtrent de straftoemeting kenbaar te maken in het slachtofferspreekrecht. Een adequate voorlichting van de advocaat of medewerker van Slachtofferhulp Nederland dient vervolgens veel van de voorspelde teleurstelling te voorkomen. Als gevolg worden slachtoffers op de hoogte gebracht van de risico's en de beperkte invloed van de slachtofferverklaring. In deze gevallen is het van belang dat professionals beschikken over de volledige kennis omtrent de inhoud en gevolgen van het onbeperkt spreken.

Kortom, de bevindingen van dit onderzoek omtrent dit thema lopen sterk uiteen. Naar aanleiding van deze paragraaf is het de vraag of het in de praktijk wenselijk is om de kennis omtrent het onbeperkt spreken ter zitting uit te breiden. In de praktijk wordt immers niet altijd gehoor gegeven aan de onbeperkte vorm van het spreekrecht en niet ieder slachtoffer acht het wenselijk om onbeperkt te spreken. Anderzijds komt het onbeperkt spreken tegemoet aan de behoefte van een specifieke slachtoffergroep. Voor deze groep is het weliswaar van belang dat de kennis omtrent het onbeperkt spreken volledig is. Kennis bieden kan zodoende leiden tot een positieve ontwikkeling voor het slachtofferspreekrecht. De werking van het uitgebreide spreekrecht loopt echter ontzettend uiteen. Het is daarom onduidelijk wat een goede vorm van kennisgeving is en in welke mate slachtoffers het wenselijk achten om onbeperkt te spreken. Een concreet advies betreft om nader onderzoek te verrichten ter verduidelijking van de wetenschap omtrent dit thema.

Referenties

- Adviescommissie Strafrecht (2013). Preadvis van de Adviescommissie Strafrecht Inzake het Wetsvoorstel tot wijziging van het Wetboek van Strafvordering ter aanvulling van het spreekrecht van slachtoffers en nabestaanden in het strafproces [brief]. Geraadpleegd op 21 februari, via <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-409828.pdf>
- Boeije, H. (2010). Doing qualitative analysis. *Analysis in qualitative research*, 93-121.
- Candido, J., Hoendervoogt, M., Laatsch, N., Van Dam, P. & Gest, M. (2017). Slachtoffer en de rechtspraak. Handleiding voor de strafrechtspraktijk. *Landelijk Overleg Vakinhoud Strafrecht (LOVS)*.
- Crielaars, A. (2013). Slachtofferhulp Nederland voorstander van het adviesrecht. *Slachtofferhulp Nederland, Utrecht*. Geraadpleegd op 3 maart via <https://accept.slachtofferhulp.nl/nl/Actueel/2013/Slachtofferhulp-Nederland-voorstander-van-het-adviesrecht/>
- De Keijser, J.W. & Malsch, M. (2002) Is spreken zilver en zwijgen goud? Spreekrecht en het ontstemde slachtoffer. *Delikt en Delinkwent*, 33, 5-20.
- Dittrich, B.O. (2001). Voorstel van wet van het lid Dittrich tot wijziging van enige bepalingen van het Wetboek van Strafvordering (invoering spreekrecht voor slachtoffers en nabestaanden) [kamerbrief]. Geraadpleegd op 3 maart, via <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-27632-A.html>
- Donner, J.P.H. (2005). Besluit van 8 november 2004 tot vaststelling van het tijdstip inwerkingtreding van de wet 21 juli 2004 tot wijziging van enige bepalingen van het Wetboek van Strafvordering (invoering van spreekrecht voor slachtoffers en nabestaanden) (Stb. 382) [kamerbrief]. Geraadpleegd op 12 februari 2018, via <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2004-582.html>
- Fitzgibbons, R.P. (1986). The cognitive and emotive uses of forgiveness in the treatment of anger. *Psychotherapy*, 23, 629-633.
- Geeraets, V. C., & Veraart, W. J. (2017). Column: Het beperkte belang van evidence-based onderzoek naar slachtoffers. *Tijdschrift voor Herstelrecht*, 17(1), 3-5.
- Groenhuijsen, M. S. (2001). Hervorming van het strafprocesrecht met het oog op belangen van het slachtoffer; 'We ain't seen nothing yet'. *D&D*, 31, 645.
- Hickman, L.J. & Simpson, S.S. (2003). Fair treatment or preferred outcome? The impact of police behavior on victim reports of domestic violence incidents. *Law and Society*, 37(3), 607-634.

- Hoyle, C. (2011). Empowerment through emotion: The use and abuse of victim impact evidence. *Therapeutic jurisprudence and victim participation in criminal justice: international perspectives*, 249-283.
- Kooijmans, T. (2011). De versterkte positie van het slachtoffer in het strafproces en de kernrolrechtspraak. *De rechter in het geding: Liber amicorum JP Balkema*, 37-48.
- Kool, R. (2014). Alles naar wens? Observaties naar aanleiding van het conceptwetsvoorstel ter aanvulling van het spreekrecht voor slachtoffers en nabestaanden in het strafproces. *Tijdschrift voor herstelrecht*, 14(3), 9-24.
- Kool, R., & Moerings, M. (2003). The victim has the floor. *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, 12(1), 46-60.
- Korver, R. (2012). Recht van spreken, Slachtoffers in het Nederlandse strafproces, *Utrecht: bv Uitgeverij De Arbeiderspers 2012*.
- Kunst, M. (2015). De therapeutische werking van slachtofferdeelname aan het strafproces. *Beleid en Maatschappij*, 42(1), 32-45.
- Langemeijer, F.F. (2010). Het slachtoffer in het strafproces. *Deventer: Kluwer 2010*, 52-79.
- LANGSZ (z.d.). Landelijk advocaten netwerk gewelds- en zedenslachtoffers. Geraadpleegd op 5 maart, via <https://langzs.nl/>
- LANGSZ. (2016). Uitbreiding spreekrecht voor slachtoffers en nabestaanden een feit. Geraadpleegd op 10 maart 2018, via <https://langzs.nl/uitbreiding-spreekrecht-voor-slachtoffers-en-nabestaanden-een-feit/>
- Lefterink, D. S. (2012). Slachtofferrechten. Doen ze recht aan slachtoffers?. *Utrecht: Slachtofferhulp Nederland*, 3-82.
- Lefterink, S., & Vos, K. (2008). Spreekrecht en schriftelijke slachtofferverklaring: recht of kans?. *Utrecht: Slachtofferhulp Nederland*.
- Lens, K., Pemberton, A., Groenhuisen, M. (2010). Het spreekrecht in Nederland een bijdrage aan het emotioneel herstel van slachtoffers?. *Universiteit van Tilburg, Intervict, WODC*.
- Lens, K. M., Pemberton, A., & Bogaerts, S. (2013). Heterogeneity in victim participation: A new perspective on delivering a Victim Impact Statement. *European Journal of Criminology*, 10(4), 479-495.
- Lerner, M. J. (1980). The belief in a just world. *Springer, Boston, MA*, 9-30.
- Lind, E.A., & Tyler, T.R. (1988). The social psychology of procedural justice. *New York: Plenum Press*.
- Lodewijkx, H. F., de Kwaadsteniet, E., van Zomeren, M., & Petterson, R. (2005). Zinloos

- geweld en reacties op onrechtvaardigheid: de bescherming van een rechtvaardige wereld?. *Netherlands journal of psychology*, 60(4), 80-98.
- Malsch, M. (2003). De leek als rechter en de rechter als leek. *Justitiële verkenningen*, 1, 47-61.
- Malsch, M. (2004). De aanvaarding en naleving van rechtsnormen door burgers: participatie, informatieverschaffing en bejegening. In P.T. de Beer, C.J.M. Schuyt (red.), *Bijdragen een waarden en normen*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 77-105.
- Ministerie van Veiligheid en Justitie (2013). Recht doen aan slachtoffers. *Ministerie van Veiligheid en Justitie, Directoraat-Generaal Jeugd en Sanctietoepassing*. Den Haag, 7-32.
- Murphy, K. (2009). Procedural Justice and Affect Intensity: Understanding Reactions to Regulatory Authorities. *Social Justice Research*, 22, 1-180.
- Neuman, W.L. (2014). Understanding Research. *Pearson Education, United States*, 1-400.
- NRvR. (2013). Advies op het conceptwetsvoorstel tot wijziging van het Wetboek van Strafvordering ter aanvulling van het spreekrecht van slachtoffers en nabestaanden in het strafproces en wijziging van de Wet schadefonds geweldsmisdrijven ter uitbreiding van de mogelijkheid van uitkering aan nabestaanden [brief]. Geraadpleegd op 20 februari 2018, via dossier Ministerie Justitie en Veiligheid.
- Openbaar Ministerie (z.d.). Slachtoffergesprek met de officier van justitie. *Openbaar ministerie*. Geraadpleegd op 5 maart, via <https://www.om.nl/onderwerpen/slachtoffers/gesprek-officier/#steps=33555,410764>
- Openbaar Ministerie (2016). Onbeperkt spreekrecht voor slachtoffers. *Openbaar Ministerie*. Geraadpleegd op 3 maart, via <https://www.om.nl/onderwerpen/slachtoffers/@95054/onbeperkt/>
- Orth, U. (2002). Secondary victimization of crime victims by criminal proceedings. *Social Justice Research*, 15(4), 313-325.
- Orth, U. (2003). Punishment goals of crime victims. *Law and Human Behavior*, 27(2), 173-186.
- Orth, U., & Maercker, A. (2004). Do trials of perpetrators retraumatize crime victims?. *Journal of Interpersonal Violence*, 19(2), 212-227.
- Pemberton, A. (2005). Het spreekrecht. Vergelding of herstel?. *Tijdschrift voor Herstelrecht*, 5(3), 34-44.
- Pemberton, A. (2011a) De emotionele hond en zijn rationele staart in recent onderzoek naar slachtoffers van een misdrijf. *Tijdschrift voor Herstelrecht*, 11(4), 17-27.
- Pemberton, A. (2011b) Slachtofferbewegingen en herstelrecht. Over het belang van de realiteit

- achter de stereotypen. *Tijdschrift voor Herstelrecht*, 11(4), 28-45.
- Pemberton, A. (2012) Too readily dismissed? A Victimological Perspective on Penal Populism. In: H. Nelen & J. Claessen (Eds.), *Beyond the Death Penalty. Reflections on Punishment. Cambridge: Intersentia*, 105-120.
- Pemberton, A., & Reynaers, S. (2011). The controversial nature of victim participation: Therapeutic benefits in victim impact statements. *Tilburg University*, 1-14.
- Pemberton, A., Winkel, F. W., & Groenhuijsen, M. S. (2006). Op weg naar slachtoffergerichte theorievorming in het herstelrecht. *Tijdschrift voor herstelrecht*, 6(1), 48-64.
- Redactie MR. (2015) Strafrechtadvocaten zien niks in onbeperkt spreekrecht slachtoffers. *Uitgeverij MR. bv*. Geraadpleegd op 21 februari 2018, via <http://www.mr-online.nl/strafadvocaten-zien-niks-in-onbeperkt-spreekrecht-slachtoffers/>
- Ritchie, J., Lewis, J., Nicholls, C. M., & Ormston, R. (Eds.). (2013). *Qualitative research practice: A guide for social science students and researchers. Sage Publications Ltd.*
- Roberts, J. V. (2009). Listening to the crime victim: Evaluating victim input at sentencing and parole. *Crime and Justice*, 38(1), 347-412.
- Roberts, J.V., & Erez, E. (2004). Communication in sentencing: Exploring the expressive function of victim impact statements. *International Review of Victimology*, 10, 223-244.
- Röhl, K. F. (1997). Procedural justice: introduction and overview. *Procedural justice*, 1-36.
- Slachtofferhulp Nederland (2016, 12 april). Slachtoffers en nabestaanden krijgen duidelijkere stem in de rechtszaal. *Slachtofferhulp Nederland*. Geraadpleegd op 21 februari 2018, via <https://www.slachtofferhulp.nl/Actueel/2016/Slachtoffers-en-nabestaanden-krijgen-duidelijkere-stem-in-rechtszaal/>
https://www.eerstekamer.nl/wetsvoorstel/34082_aanvulling_spreekrecht_van
- Teeven, F. (2012). Besluit van 16 augustus 2012 tot vaststelling van het tijdstip inwerkingtreding van de Wet tot wijziging van het Wetboek van Strafvordering ter uitbreiding van het spreekrecht van slachtoffers en nabestaanden in het strafproces [kamerbrief]. Geraadpleegd op 25 februari 2018, via https://www.eerstekamer.nl/behandeling/20120823/publicatie_inwerkingtreding_2/document3/f=/vj29co0opvyl.pdf
- Ten Boom, A., & Kuijpers, K. F. (2007). Wat wil het slachtoffer?. *Justitiële verkenningen*, 5(3), 3.
- Ten Boom, A. T., Kuijpers, K. F., & Moene, M. (2008). Behoeften van slachtoffers van

- delicten. *Boom Juridische uitgevers*, 9-59.
- Van der Leij, J. B. J. (2007). De rol van het slachtoffer bij het ICC bekeken vanuit het perspectief van sociale rechtvaardigheid. *Nijmegen: Wolf Legal Publisher*, 315-332
- Van der Steur, G.A. (2016). Besluit van 1 juni 2016 tot vaststelling van het tijdstip van inwerkingtreding van de Wet van 14 april 2016 tot wijziging van het Wetboek van Strafvordering ter aanvulling van het spreekrecht van slachtoffers en nabestaanden in het strafproces en wijziging van de Wet schadefonds geweldsmisdrijven ter uitbreiding van de mogelijkheid van uitkering aan nabestaanden (Stb. 2016, 160) [kamerbrief]. Geraadpleegd op 13 februari 2018, via <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2016-210.html>
- Van der Steur, G.A. (2016). Aanvulling spreekrecht slachtoffers. Geraadpleegd op 13 februari, via <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/h-ek-20152016-26-4.html>
- Van Dijk, J. (2000). Implications of the international crime victims survey for a victim perspective. In A. Crawford, J. Goodey (red.), *Integrating a victim perspective within criminal justice. International debates. Dartmouth: Ashgate.*
- Van Dijk, J. (2009). De komende emancipatie van het slachtoffer. *Tijdschrift voor Herstelrecht*, 9(1), 20-39.
- Van Stokkom, B. V. (2012). Wraak, recht en slachtofferbehoeften. *Van Boom Lemma Tijdschriften. Vrije Universiteit*, 46-63.
- Van Stokkom, B. A. M., & Leest, J. (2003). Onveiligheid en hard straffen. Het imago van herstelrecht in law and order tijden. *Tijdschrift voor Herstelrecht*, 3(1), 6-20.
- Verdonk, M.C.F. (2004). Wet van 21 juli 2004 tot wijziging van enige bepalingen van het Wetboek van Strafvordering (invoering van spreekrecht voor slachtoffers en nabestaanden) [kamerbrief]. Geraadpleegd op 12 februari 2018, via <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2004-382.html>
- Wemmers, J.J.M. (1996). Victims in the criminal justice system. *Den Haag: WODC/Kugler*, 1-252.
- Wemmers, J.A. & K. Cyr (2005) Can Mediation Be Therapeutic for Crime Victims?. An Evaluation of Victims' Experiences in Mediation with Young Offenders. *Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice*, 47(1), 527-544.
- Wijers, M., & Boer, M. D. (2010). Een keer is genoeg. *Marjan Wijers Research & Consultancy*, 3-165.
- Winkel, F.W. (2007). Posttraumatic anger. Missing link in the wheel of misfortune. *Universiteit van Tilburg. Nijmegen: Wolf Legal Publishers*, 3-58.

Wetten

Melai, A. L., & Groenhuijsen, M. S. (2003). Het wetboek van strafvordering. Deventer: Kluwer.

Wetsartikelen uit Titel IIIA. Het slachtoffer:

Artikel 51aa eerste lid van het Wetboek van Strafvordering.

Artikel 51a eerste lid, onderdeel a van het Wetboek van Strafvordering.

Artikel 51a eerste lid, onderdeel b van het Wetboek van Strafvordering.

Artikel 51e eerste lid van het Wetboek van Strafvordering.

Artikel 51e tweede lid van het Wetboek van Strafvordering.

Artikel 51e derde lid van het Wetboek van Strafvordering.

Artikel 51e vierde lid van het Wetboek van Strafvordering.

Artikel 51e vijfde lid van het Wetboek van Strafvordering.

Artikel 51e zesde lid van het Wetboek van Strafvordering.

Artikel 51e zevende lid van het Wetboek van Strafvordering.

Artikel 288a tweede lid van het Wetboek van Strafvordering.

Kamerstukken

Kamerstukken II, 2004/05, 30 143, nr. 3 (MvT).

Kamerstukken II, 2011/12, 33 176, nr. 3 (MvT).

Kamerstukken II, 2014/15, 34 082, nr. 3. (MvT).

Kamerstukken I 2015/16, 34082, C, p. 6

Appendix 1. Overzicht respondentengroep

Respondent	Geslacht	Actor	Lengte
R1	M	Rechter	49.04
R2	V	Casemanager Slachtofferhulp Nederland	57.38
R3	M	Slachtofferadvocaat	53.27
R4a	V	Casemanager Slachtofferhulp Nederland	48.43
R4b	V	Casemanager Slachtofferhulp Nederland	48.43
R5	V	Slachtofferadvocaat	47.17
R6	M	Slachtofferadvocaat	37.15
R7	V	Casemanager Slachtofferhulp Nederland	48.43
R8	V	Juridisch medewerker Slachtofferhulp Nederland	45.07
R9	M	Strafrechtadvocaat	30.05
R10	V	Juridisch medewerker Slachtofferhulp Nederland	43.45
R11	M	Officier van Justitie	46.40
R12	V	Slachtoffer	40.34
R13	V	Slachtoffer	43.45
R14	M	Rechter	42.46
R15	M	Officier van Justitie	45.20
R16	V	Strafrechtadvocaat	35.30

Appendix 2. Topiclijst en indicatoren

Concepten	Dimensies	Topics	Indicatoren
Algemene gegevens van de respondent			<ul style="list-style-type: none"> • Wat is je leeftijd? • Wat is je hoogst genoten opleidingsniveau? • Zou u in het kort een typische werkdag kunnen omschrijven? • Hoelang doet u dit werk al? • Wat is uw rol ten aanzien van het slachtoffer? • Wat zijn voor u persoonlijke belangrijke doelen van een strafproces?
Onbeperkt spreken ter terechtzitting	Ervaring uitbreiding Algemene motivatie/mening		<ul style="list-style-type: none"> • Hoe kijkt u terug op de uitbreiding van het spreekrecht? • Hoe is de uitbreiding in de praktijk zichtbaar? • Wat zijn volgens u voor- en nadelen van de uitbreiding van het spreekrecht voor slachtoffers? • In welke mate maken slachtoffers gebruik van het onbeperkt spreekrecht? • Wat was de belangrijkste motivatie waarom slachtoffers willen spreken ter terechtzitting? • Wat is de belangrijkste reden dat u gekozen heeft om te spreken in de rechtszaal? • In welke mate heeft het slachtoffer invloed kunnen uitoefenen op de uitkomst van de strafzaak? Was dit gewenst?
	Vorbereiding	Informatieverschaffing	<ul style="list-style-type: none"> • Op welke manier bent u voorbereid op het spreekrecht? (<i>Slachtoffers</i>) • Wat vond u van de informatie die u kreeg voorafgaand het spreekrecht? (<i>Slachtoffers</i>) • Op wat voor manier(en) en hoe intensief heeft SHN u begeleid bij de voorbereiding en uitvoering van het spreekrecht? (<i>slachtoffers</i>)

		<ul style="list-style-type: none"> • Hoe worden slachtoffers voorbereid op het spreekrecht? • Hoe hebben slachtoffer besloten om te gaan spreken in de rechtszaal?
	Verwachtingen	<ul style="list-style-type: none"> • Hoe kijkt u terug op de ervaring van het spreken ter terechtzitting? (<i>Slachtoffers</i>) • Was u boos, zenuwachtig, rustig, etc. op het moment van spreken? (<i>slachtoffers</i>) • In hoeverre denkt u dat het onbeperkt spreekrecht verkeerde verwachtingen op wekt bij het slachtoffer?
	Teleurstelling	<ul style="list-style-type: none"> • In welke mate zijn de verwachtingen uitgekomen? (<i>slachtoffers</i>) • In welke mate zijn slachtoffers teleurgesteld na het spreken ter zitting?
Bevordering herstel	Erkenning	<ul style="list-style-type: none"> • In welke mate heeft het spreekrecht bijgedragen aan een begin van de verwerking? • In welke mate voelen slachtoffers zich erkend in het strafproces?
	Afname angst- en woedegevoelens	<ul style="list-style-type: none"> • In hoeverre wordt het slachtoffer emotioneel tijdens het spreken?
	Rechtvaardigheid	<ul style="list-style-type: none"> • In hoeverre draagt het spreekrecht bij aan een afname van angst- en woedegevoelens?
	<i>Herstel vertrouwen</i>	<ul style="list-style-type: none"> • In welke mate voelen slachtoffers zich erkend in het strafproces? • In welke mate hebben de autoriteiten bij hun beslissing beter rekening gehouden met de gevolgen van het misdrijf?
	'Voice'	<ul style="list-style-type: none"> • In hoeverre voelde het slachtoffer zich gehoord?
	<i>Bejegening</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Werd er voldoende aandacht besteed aan het slachtofferspreekrecht ter zitting? • Hoe gaat u tijdens de rechtszaak om met het slachtoffer? (<i>rechter</i>)

<p>Belemmering herstel</p>	<p>Secundaire victimisatie</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Hoe introduceert u het slachtoffer? <i>(rechter)</i> • In hoeverre neemt u het verhaal van het slachtoffer mee in de overweging van het vonnis? <i>(rechter)</i> • Hoe wordt gereageerd in de zaal op het spreekrecht? • In hoeverre wordt aan de regels gehouden van het onbeperkt spreekrecht? • Wordt het slachtoffer wel eens afgekapt? • Wanneer kan het spreekrecht ook leiden tot een belemmering van herstel? • In hoeverre kan het schadelijk zijn voor het slachtoffer om gebruik te maken van het onbeperkt spreekrecht?
	<p><i>Verhoor als getuige</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • In welke mate kan het onbeperkt spreekrecht tot secundaire victimisatie leiden? • Is het slachtoffer ter zitting wel eens beëdigd als getuige? • Heeft u een slachtoffer n.a.v. het spreekrecht wel eens gehoord als getuige? <i>(rechter/advocaat verdachte)</i>
<p>Heterogene slachtofferpopulatie</p>		<ul style="list-style-type: none"> • In welke mate verschilt uw rol per delict? • In welke mate verschilt de uitvoering per delict? • Wat voor verschillen ziet u per slachtoffer? • In welk type misdrijf wordt er meer/minder gebruikt gemaakt van het onbeperkt spreekrecht?
<p>Advies</p>		<ul style="list-style-type: none"> • Hoe kan het spreekrecht ter terechtzitting beter tot uiting komen? • Hoe kan volgens u de positie van het slachtoffer tijdens het strafproces beter ingericht worden?

Appendix 3. Observaties ter terechtzitting

Zitting	Arrondissement parket
Z1	Den Haag
Z2	Utrecht
Z3	Utrecht
Z4	Den Haag
Z5	Utrecht

- Heeft iemand het slachtoffer/de nabestaande - tijdens of na het spreken – vragen gesteld? Indien ja, Wie? En, waren dit enkel vragen ter verduidelijking? Ja / Nee

Ja / Nee
- Heeft het slachtoffer/ de nabestaande alleen gesproken over de gevolgen van het betreffende strafbare feit (beperkt spreekrecht) of ook over bijv. de gewenste strafmaat, toedracht, schuld van de dader, woede ten opzichte van de dader, gedenken slachtoffer? Wat werd er gezegd? Ja / Nee
Gevolgen:
 Psychisch:
 Fysiek:
 Materieel:
 Anders:
Strafmaat:
Bewijsvoering:
Overig:
- Aan wie was de verklaring gericht? dader / rechtbank / samenleving / combinatie?
- Heeft iemand bezwaren geuit betreffende de inhoud van de verklaring? Indien ja, wie? En, wat voor bezwaren werden gegeven? Ja / Nee

- Is het slachtoffer/de nabestaande opgeroepen als getuige? Indien ja, wat voor vragen werden gesteld en door wie? Hoe reageerde het slachtoffer/de nabestaande hierop? Ja / Nee

- Is het spreken van het slachtoffer/de nabestaande vermeld tijdens het formuleren en motiveren van de strafeis door de OvJ? Indien ja, op wat voor manier (passages herhaald, ‘conclusies’ aan verbonden)? Ja / Nee

Bejegening

- Waren er opvallende non-verbale uitingen (knikken, gapen, zuchten e.d.) van de rechter, OvJ, advocaten, verdachte tijdens spreken? Zo ja, op wat voor manier? Ja / Nee

- Heeft iemand (bemoedigende, neutrale of nare) opmerkingen gemaakt tegen het slachtoffer/ de nabestaande? Indien ja, wie? En, wat werd er precies gezegd? Hoe reageerde het slachtoffer/de nabestaande hier op? Ja / Nee
Verdachte, advocaat verdachte, rechter, OvJ

- Hoe was de sfeer binnen en buiten de rechtszaal te typeren? [Rustig, gemoedelijk, of onrustig, explosief?] Hoe was dit te merken?

(Emotionele) toestand slachtoffer

- Wat voor (emotionele) indruk wekte het slachtoffer/de nabestaande? [Gespannen, bang, boos, kalm, opgelucht na spreken?] Hoe uitte zich dit?
.....
.....
.....
- Wekte het slachtoffer/de nabestaande de indruk een 'drempel over te moeten' om daadwerkelijk te spreken tijdens de zitting?
Hoe was dit te merken? Werd hij/zij op dat moment bijgestaan door iemand?
.....
.....

Overig

- Andere opvallende zaken ter terechtzitting
die de beleving van het slachtoffer/de
nabestaande kunnen beïnvloeden?
-

Appendix 5. Codeboom

Codes	Files	Aantal referenties
Versterking slachtofferpositie	14	16
Onbeperkt spreken	11	23
<i>Strafmaat beïnvloeden</i>	9	12
<i>Bewijsvoering</i>	8	10
Bevorderen herstel	2	3
Erkenning van de situatie	15	20
Therapeutische werking	5	11
Afname angst- en woedegevoelens	14	22
Procedurele rechtvaardigheid		
<i>Herstel vertrouwen rechtsorde</i>	9	11
<i>'Voice'</i>	17	28
<i>Informatieverschaffing</i>	16	49
<i>Bejegening</i>	15	26
Belemmeren herstel	14	20
Secundaire victimisatie	12	18
<i>Incorrecte bejegening</i>	15	24
<i>Informereren en verwachtingsmanagement</i>	15	26
<i>Verhoor als getuige</i>	17	26
Actoren		
<i>Slachtoffers</i>	2	3
<i>Casemanagers Slachtofferhulp</i>	4	8
<i>Juridisch medewerkers Slachtofferhulp</i>	2	4
<i>Slachtofferadvocaten</i>	7	15
<i>Officieren van justitie</i>	2	5
<i>Rechters</i>	3	6
<i>Advocaat verdachte</i>	2	2
Aanbevelingen	6	15